

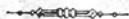
12

ივერია

1881

258

№ I, იანვარი.

თბილისი
ექვთიმე სულაძის სტამბა
1881

შინაარსი:

I	ბაღისარაიის შადრევანი, ზუშკინისა .თარგ. მის. ბიძთ. თუმანიშვილისა	3
II	პეჭილდის მღვდელი, რომანი ოლივერ გოლდ- სმიტისა, ნათარგმნი ინგლისურიდან	29
III	ახალი წელი (ლექსი), ჯაკისა	87
IV	სხვა-და-სხვა გვარი ქორწილი, ეკ. გაბაშვილისა	89
V	პოეტის გული (ლექსი), ჯაკისა	110
VI	** (ლექსი იტალიურიდან), იოსებ ბაქრაძისა	112
VII	სხოვრება და კანონი, იფ. ჭავჭავაძისა	113
VIII	** (ლექსი), ვ. ო-სა	125
IX	** (ლექსი), იორდანე ტუსადისა	126
X	შარშანდელი რუსეთი, გ. თ—მ-ისა	128
XI	შინაურ მიმოხილვის მაგიერი.	140
XII	ახალი წიგნები	144
XIII	უცხო ქვეყნები	155
XIV	ჩილოქსერა (უდაზედ).	

ივერია

საპოლიტიკო და სალიტერატურო
ჟურნალი

წელიწადი მეხუთე.

№ I

თფალისა
ექვთიმე ხელაძის სტამბა, აცამანის ქუჩაზე
1881

Дозволено цензурою, Тифлисъ 22 Ноября 1880 г.

ბაღჩინარაის უადრეშანი.

(პუშკინიდან)

თარგმანი თ. მიხ. ბირთვ. თუმიანიშვილისა.

იყო გარეა დაივარებულა,
სწევდა ელიოსს, დარსე მადომარე,
აღმოსდითდა ბატკანს ბოღა
და ღრუბელით ესვია ტარე.
ზირას-ზირ მსხდომნი დაზბასელნი
სეუდისა მისეს ვერ მიმხვდარ-იყვნენ,
ტანუბებულნი გარასა-მცველნი
წერომას დოღინით უეუწდებოდნენ.
დასტურ, ტარემო სასტაეი ხანი
მზისხსნეს თვალთა აბჯობებოდა;
სოტკურ სსსეუდ მას კაქმანი
ვით ღამის ბინდი, ტარდგულებოდა.
ტარას მიუღობელმა უცებ მდუმარეთ
ანიშნა სეღათი მოუთმენელთა, —
და მუის უაუგლნი, გუელ-სელ დადებით,
თავ-დავიდულნი, ტანუგლან ტარეთ.

მარტოა სხნა, — და ამოხვეწნა
 ხიმუქდრეში უსშიადებინ,
 და უცხოველეს გულის დეღენა
 მბრახსნეს შუბლზე ესტებინ.
 ესეთი წყევდიანი შავად ღრუბელნი
 ზღვის სარკეში გამოჰსწნდებინ.

ნეტა ვითარის იფიქრს შეუცვლეს
 ამეუ სიული ესეთი სასტიკად?
 სუთუ რუსეთზე მავალს სამოად,
 ან განასწავს ზოდის დამცრობას?
 ან სისილის გვალსა მიემართება?
 ან განჰხდგამა სწა უგუნური?
 ან მძღვარი კაცი, ანუ მცნოური
 ცეცხლით სელში წინ ესტება?

არა, — მხედრობა განვლადთა დღეთა
 მოჰსწიწდა სხსა, დიდებით მაშვრადეს;
 დანსტონა ვეოება სელთა მძლეველთა,
 და ომი უკვე იფიქროვან შორ არს.

მას სუთუ ჯარამს მას იდუმალი
 მუხნათობა შეუმწეება,
 და ზატომარი განცხადის ქალი
 გოურს ვისმეს შემსწვლდებია.

არა, — დანჯნა იხიხელ არიან,
 თვანინ კი ზღუდეთ გეო ასწვდებინ.

მუნ დამწვედუენი გიბრეს ცოდნა,
 მუდრებოთა კარმოდუენი,
 თუთ თუქშიაჭა ვერ გავლუბეს
 ხსნისა დღეს, მცნების დარღვევის.
 და უნუტემოდ განატარებეს
 ღვთაებდუენს თვისსა ცხოვრებას.
 მათნა სახენი მისი უნახენი,
 ჭანმხსნაში ეყვანა ესით.
 თათქის მანებათ დანადგებდუენი
 ზანბეთისა ეჭვადებოთ.
 დღეები გვირეს, გვირები თუქსა—
 ერთა-ერთმანეთის მუყვისება,
 და სიყვარულსა, საჭმადუქსა
 დრო უცნობადუად მიეწადება.
 მახსწყენია ერთისეობა
 და წყნარა ჟამთა მდინარეობა.
 მხელათ ეწვევს ჟამი ღმერთისა
 ჭანმხსნისა გლახ-მოწყენილსა.
 სადაც უმეტეს ცხოვრების დღენი
 უქმად ზოიან განტარებულნი.
 მაგრამ ტურნისა ცოდნა გიბრეს
 მოსდესქელად როგორმე გუჯის,
 ერთა-ერთ-მორის შეხსენილან კაბებს,
 აწეობეს თამაშს და სუძობაებს;
 ან მოხსნიადეს წყაროს მიმართუენს
 და წყაროს ახლო, გამწვანდუეთს,
 ხინართა ჰემდე მატარებდუთა
 მწეობრად და მწეობრად დასეირნებუნ.

მათ შორის დეკლას ბოროტი სოკა,
 არ შეიძლება უმისობა:
 მისი გონება, იეჭა და თვადი—
 აუცილებლად დაჰსდევს ყოველს;
 ცდითა მისითა არს დადგენილი
 ყოველი წესი მათის არეს.
 მისთვის შირველი მუხუდის წიგნი
 არის ბრძნება მისის ხსნის:
 არა უმტკიცეს დაიცვას იგი
 თვით წმიდას აღთქმის ყოვლისა.
 არ ეკარება მის სიყვარული;
 გაჭვავებული არის მის გული:
 ქალთა დიმილი, ქალი მანქანება,
 ხუმი ეგვდრება, ხუმი მიქარა,
 თუ ტახტა, თხუთა, ურგა, მუდარა,—
 უგონობის მარად ეუცხაება.—
 მან უწყის კარგად მსუ დედა-კაცის:
 გამოუცდია კარგათ. ავთანტ,
 თუ ვითარ იგი მაცდურია არის
 ტყვეობა მანტ, თვითუიჯლანტ.
 მისთვის ერთია მიუწვალე რაქმელი
 და თვით დიმილი დამატებობელი;
 მათგან არადეს არ მოტყუვდება:
 იგი მათ უკვე არ ეწმუდება.

გაანა ოდესცა იმა კარდაშლილი
 სოკანს მსრებზე დაუდევსელად,
 მოგლიან რანმად ქალნი შერობილი

ზინისა ღრისა სიბნებელად,
 და ზვირთისა წყალთა გამომსქეცაღეთ
 აღზვებენ მათთა სიტუბივით, —
 მასის უგუჯლად მდგომარე ასდოს,
 უფუტებს სოჯა დამისვლებუფთ ქაღთ:
 აგა ამ სისით, აგა ეოვედს ღრის
 დადგენილთა მათდა დაჯჯათ.
 რის დაღამდებ, მეუფაროს ჭარემს
 აგა ჩემ-ჩემად დარჩაიებს:
 ქებს სიღიბებს კრძალვით ესებ
 და კარებუბთა მიიწარებ;
 და ოდეს უკვე დაქმნიებთ
 განცხრომილებით სისის ცოდებს,
 მასინვე შეკადს შეუნიშნელად
 და ხან ერთს საწოდს და ხან მეორეს
 მხვრავივითა გარს დაქსტრიალებს.
 ვერცა ოხვრანი, ვერცა ამოკვანანი
 მისსა სმენსა ვერ ასცდებან,
 და თვით მცირენიც მოძრაობანი
 სოჯისა მიერ შეინიშნან.
 და ვაი იმს, ვინცა რატვიით
 ახსენებს ძალში ვისმეს სისელსა,
 ანუ აღმოჩნთქვავს მხურვალეობითა
 გუდაის თქმისა მოუთმენელსა!

მაგრამ გარეი ზის მოწყენილთა;
 თვით ჩიბუხიცა განუქრს სელში.
 ტან-მოუძრავი, სულ გამკლილი,

ბრძანებებს ედის ხოჯა კარებში. —
 დასასრულად აღსდგა მიფლობელი მძიმედ;
 მსწრაფად განელა მის წინ კარები;
 იგი ჭანში მივლს მდუმარად,
 სანდ მიფლან სტრია ცოლები.

მუნ სდინებზე მორატებულად,
 აგანი ერთობ შადრევანს უხსდნენ,
 და გასვასებდნენ და ემწვიდუონად
 წყლის მსველით შექმნილად.
 ზოგნი თქვნი განებ იტყვას აუხს
 კარდაუცვლებდნენ ოქროს სამკაფას,
 და დაიჭრებოთ თვალს ადუქნებდნენ,
 თათქოს ჭანტრადნენ თავისუფლებას.
 ხოლო მსველინი განსე მზნბთის
 ბრძალს თასებოთ უთავსებდნენ, —
 და მუის ჭანში ტვბილით მიტრბით
 შეამფიკეს სელ სამღერბით.

თათრული სიმღერა.

ა.

და მოწყაფეს: სუტში მტრბაღს
 უბეჯობში არ მოაგედება!
 სეტეა იმას, ვინც აეთ ქბბს:
 დავნი მწარენი გაუტვბილდება.

ბ.

ნეტავი იმას, ბრძოლისა კედლი
ვინცა შეღებს სისხლითა თვისით:
მას ფრთაგაშლილა კდემის ქაღლი
მაკბებებს წარსარ დამადლი .

ბ.

ქაღამ, წარემე, მას ნეტარება,
ვინც მაეტემა განცხრომადებას,
და დავუთუენებს, გადუთუება,
ვითა ბუღბუღი ყვავილითა მეფას!

ესრეთ მღერობენ გუგუენი ქაღლი
წინწილითა გაქმით სმოკანობნა,
გაზნა სადა არს ჭაბჭაბოს მოუარე,
ტურთა წარემ, კანსკელავი ეშეის?
გელს ფერმისდილი, გუელით მწუხარე,
არს უარ-მეფაველ ქების მათის:
ვითა შემუხვრილი წამბავი წეამით,
თავ-მოფრეკილი წის მწუხარებით:
წარნდა ეფეველი ხიამე მასთავის:
შესწვლით გუელი მასსე გორეთის.

მამ, ქართველი ქაღლი, ვისი შიგნება
შესს ხატურთავს დაქდარება?
ვითარის ეშით მაც მუბელს სწევდეს

გარეშე თბეხი შემოგიწმინდავს!
 ვითა გშეგნისან გე ორნი თვალინი,
 დღეზე ნათელი, ღამეზე ბნელი!
 რომლისა ენა გამოჰსთქვას ძლიერ
 ეგრემ გულისა აღელვებსა?
 რომლისა ბავა აღსთებს შენებრ
 ღაწვზე ეგოდენ მსურვალვებსა?
 და ერთხელ შენზე ტრიალი გული
 ვითღა დატეკვდეს სხვისა შეგნებით?
 განსა სასტიკი, გულმიღებული,
 განსდგა გირეი შენისა ტრფობით.
 ჰსტანჯავს რაიღაც მას უნუგეშოდ,
 და განატარებს იგი უძილოდ
 მარტოკობაში მოწყენილთ ღამეთ,
 და ჰსწუხს და ოსრავს, მას დროსა აქეთ,
 რად ჰოლმის მთავრის ნაზი ასული
 მისსა ჰარამში არს შემწყვდეული.

არ არს დიდხანი, გულ-დაობლებით
 ჰსცხოვრებს მარია უცხოთა სოფელს;
 არ არს დიდხანი თავისუფლებით
 ჰქვიადა იგი მამისა არეს.
 მოსურებულსა მიახნდა მარად
 იგი სიცოცხლის გვირგვინივითა,
 და უწოდებდა შეგზად, ნუგეშად,
 და დაჰსტებებოდა მისის მსგერითა.
 მამის წადილი იყო პირველი,
 რომ აღესრულა ასულის ნება;

იგი ნიადაგ იყო მზრუნველი,
 რათამცა მისი ემაწვილქაღობა
 იყოს ვით მოვარე მსნათობელი;
 რამ მისმა გუღმა არა იცოდეს
 თვით წამიერი მწუხარებაცა,
 რამ იგი მარად, თვით ქმართანაცა,
 სიამოვნებით მოიგონებდეს
 სიყმრისა დროსა, შექცევის დღეთა,
 აწ სიზმარით განქარვებულთა.—
 მარია იყო, ვითა ცისკარი,
 გუღ-მსიარული, სსსე-ნათელი,
 ტან-ახოვანი, ქცევითა წყნარი
 და ხაზის ჭერეთი დამატებობელი.
 იგი ბუნების კეთილთა ნიჭთა
 სელოვნებითა განაშვენებდა;
 იგი მსიარულ სანთურის სმითა
 ღისისა შინაურს განაცხოვლებდა.
 მრავალნი დიდნი მდიდარნი კაცნი
 მართას კვალსა შეუდგებოდნენ,
 და ჭმუნვარებით ახლგაზღვნი
 იდუმალ მისთვის იტანებოდნენ.
 განა მას გუღით ჟეჟეთ განუშლელს
 არა ესიღა სხივი ტრიკობისა,
 და ვითა ვარდი გაზაფხულისა
 აღიწოდებოდა მამისა არეს;
 და ოდეს მასთან, მეუღროს საღამოს,
 ტოდები მისნი მოგროვდებოდნენ,—

თავისუფლების დროს სხამოს
განატარებდა შეტყეოთ ადენ.

განს უტრად, მოულოდნელად
შემოქავენს თათრები ზოღშას;
ეს არა ესრეთ დაუნოვებლად
ალი ტრესდისა ედებს სძმადს!
ამის სიმძაფრით სსსემსდილი,
დაბნელდა თემი ევანდლოვსა,
მიხუდა ცახე, ღვინით აღვსილი.
და განიფსტეს მუნ შეტყესა.
ტყენი, დაბები შეიქმნენ ოხრად
მაყრუებულის უდნისის მსოვსად.
და თვით მართის ოთხიან გარე
დაბნელდა, ვითა ეს არე-მარე....
და სუფუნად შინაურს სუფდის
მამის ტავს მხრდილს განუსვენია.
და აღმადლებულს მასზე აგადამს
გვაროვნობის დროშა ადგია.
სიული ტყვედ არს. მამა სამარეს,
მუნწი შემკვადრე ცახეში უფლებს
და ტვინთაზნის უფლითა არცხვენს
აღსრებულსა მტერთაგან მხარეს.
—სად არს მართა?... ნამდვილ უბედურს
ჭირავს დარბაზი ბაღისაზრის!
ეს ვინ არა ჭრამხობს გულში სიბრძნულს
დატყვებულის მართისათვის?
ვით ვარდი შტოდამ მომარებული.

გრეთ უდროოდ უჭკნება გუელი.
 მაგრამ გიგეი ტევეთ-ქმნილსა ქაღსა
 ჭზოგავს ეოველ ეასი: მასნი ჯესესანი,
 მისი წესილი, მწესარებანი —
 ხანს ან ამღებენ მოსვენებას,
 და იგი მისთვის შესამუშავებს
 ჭაბამსანის სანტოეს რაგებს.
 ვერ ჭბედავს სოჯა — ხოთუნთა მცველი
 ვერც დლით; ვერც ღამით მისდამი შესვლას;
 ვერ ჭბედავს იგი, რომ ხსენდგელი
 გინდ მოზარებით მიაქციოს მას;
 სამსახურისთვის რომ გერადგეს
 ვერ შეესება მისსა სარეცელს:
 მას ჭეავს მიხენად ერთი მსეველი,
 თვით მამინც, ოდეს ტევეობის ქაღი
 განკვეთებულ მეუღროს სადამოს
 დასშუღს აუზში შიშველი ბანობს.
 თვით გირვიცა არის ხანდისხან
 დარიდებული სიმშვიდით მასთან;
 მისგან აქვს სება, რომ იცხოვრებდეს
 ჭაბამსანის ერთს შორსა გუთსეს;
 და თათქოს იმა ჩემსა სადგურსა
 დაუძვარა ვისმე ციურსა.....
 მუნ მღვთის-მშობლის წინ დლითა და ღამით
 ხოთობს ღამნარი დაუშრეტელად;
 მუნ ხსოვს სარწმუნოებით
 მკვიდრობს საღვლისა გამჭარებულად,
 და მათ საშუად წმიდა სუტეში

აღმოცენდნენ სიმეუღრემი,
 და ეოველივე გულის განდგომილს
 უმჯობესს სოფელს დაუხსნდნენ....
 მუნ ქაღსა ობოლს თვალთ ცრემლიანი ჰსდინ,
 რას სათუნები შექცევინა,—
 და რას გარეშე ეოველი ჰსტებდა
 სიამოვნებით, განცხროძილებით,—
 სამეოფის მისსა წყნარსა ღრცვით
 ცას აღადგება აღველინება .
 ესრეთ მთავარე შექ-მომიყინარებს
 დამხელებელთა ღრუბელთა შორის ;
 ესრეთ საშუაღ სიტკბოთა გულის
 ციური გრძნობა გამომჰყინვარებს !

აგრ დაღამდა: მოეცა ბნელი
 ველთა საამოს ტავრიდისათა .
 ბუღბუღი ტებილად არს მგალობელი
 წინართა ქვეშე სმარეოთღოვანთა .
 ვით დედოფალი უღრუბლო ღამის,
 აღმოვადს ნათლად ცაზე მთავარე .
 მას გარეშემო შექმომლიმარე
 გუნდი ვარსკვლავთა შემოესვევის .
 მსგავსად ჩრდილის თვალ-მოუსწვრელნი,
 თეთრის ყბარხით ტანმოხვეულნი
 დედა-კატები ბაღისაწაის
 სასლიდამ სასღში, უბან და უბან
 ურთიერთთაჲს მაისწაიფან
 გასატარებლად ტებილთა ღამის.—

ჭსდუმდა ღარბასი; ჭარბას შინა
 და გარეც ძილა მიმოვივის,—
 და ვერა რაი ვერა შერევეს
 ღამის სინუძეს და სიმეუღროეს.
 განკრძალუბუღმა ღარბასის მტკვლმა—
 შემოვლო უკვე გარეშე სოჯამ;
 მას ჭსმინავს ასლა, მარა რა ჭსმინავს?
 იჭვი და შიში ძილსა უკრთობენ;
 თუქრები სშირას ორტყულობისა
 თვით ძილშიადა არ ასვენებენ:
 ხან ვიჯახიც სძა და ხან სურსუღა
 და ხან კივილი თითქოს ესმოდეხ,—
 ურწმუნოს სძენით მოტყუებუღა,
 ერთსელ და ერთსელ დაშინებუღა
 განკრთება ძილით და შეათრთოვლებს...
 ყურს უტდებს იგი დაეოვნებითა,
 მარამ აძაღ: დუმილებითა
 არს ეოველივე გარემოცუღა
 და ღამის თერთობით დახრდაღებუღა!
 სმით სანძურათ ხანსქერნი ოდეხ
 მარმარაღღაში მობუდბუდეხ,
 და განისძიან სელ-სეკდაინნი
 წაღვოტხა მინა ბუღბუღთ სტვენანი.
 სოჯამ მათ კიდევე დიდხანს უსძინა,
 მარამ ხსთვლიამ და ხეკინა.

მეუღრო არიან, ტყურობა არიან
 ღამენა მდიდარ აღმოჩენულიან!

ვათ წუარა ტეზილა, ნელად ვლიან
 ღრთნი სიამის ურწმუნოთათვის!
 ვათარი შუებს და სიტყბოებს
 მოკვირებს სისხლებს და ბაღებს,
 და თუ ვათარი განცხრომალება
 დაისადგურებს მათს ანემარეს, —
 ხადაცა ბადრის მოღვანის შუქსე
 დაქსდეს გულის რაღაც აღმტანველობა,
 და ეგვლას დამის მდუმარებაზე
 ტეზილა სურვილი გულის გაჟღერება!

ქმინაკთ აწ ერთობ სისას ცაღებს,
 მათში იდუმად ჭლებდეს მართა ერთს.
 წამოაღვა იგი, განს ისელება,
 და კარებებთან მიიწარება:
 იგეს-ახქარებთი განვიდა გარე....
 იხილა ხოვ: გზაზე მწოლარე.
 ახ რამ მოავლას მან ქაღის თვლი!
 მანამ უცხოად სვანისგან მშვანელი,
 ვათა გრმსეული წეგდიადის ბეგლით;
 ქაღმა უგრძნობლად განვლა მის გვერდით.

შემოიარა მან მოგვარი,
 და მოვანის შუქსე იზოვა კარი:
 შეაღო იგი, შევიდა ჩემად
 და განგვიფრებულ აქმს უძანკად.
 მან აგრძნო შიში სუსტისა გულის,
 თათქას მოესმა ხმა სიხილისის.

ამ კანდლის შუქმა მიმქალბებულმა,
 ამ ჭკარმა—წინდმა ციურ-სუგეშის,
 და უწმინდესმა დედისა წმიდის
 სასკმ მწესარედ განათებულმა, —
 ქალა ზარემკ, ფიქრთა შინა შესა
 ხმა აღადგინეს დღეთა უწინდელი
 და ძუის რაილც დაგესაუბრა,
 ვით მშობლიურის ენისა ბგერა...
 დორზე უარბად თავიუწმინდობილი, *
 მის წინ მარია განისვენებდა;
 სასკე მწესარე და ივერმინდილი
 მსურვალეს ძალით უცხოვლდებოდა,
 და ღწვთა ზედა მას ცრემლთა შორის
 ესატებოდა ნელი დიმილი:
 ესრეთ ევაგილი ნამშემოსელი
 მოვარის შუქსედ გამობრწყინდება!
 ცით მოფრენილი, ედემს აღზდილი,
 ვით ანგელოსი განისვენებდა,
 და სიბრალუდით, ფრთასამოშლილი,
 თვის ტვეობაზე ცრემლსა აფრქვევდა.
 ახ ქართველი ქალა, სეტა რა ზრის
 ეს აღმოვითება გულისა შესის?
 იგი განწირვით მუსლსა მოიდრეკს
 და ესვეწება ქალსა მძინარეს:
 «ას შემიწალე მე უბედური,
 და მიჰისმინე, მომძვინა ყური!...»
 ამა სატყვებით, ამა ვედრებით
 განსერთა მარია, — და სულაწერობით

მთაწერისა ასუფს ვით მახვევებს,
უცნობი ქალი წინ ესტება.

მარია დიდხანს უჭვრეტს მდუმარედ,
მარამ წამოსტა და ჰქოისავს ესრედ:

მარია.

კინ სარ, უცნობო, მათხარი, კინ სარ?
ამ დროს მარტო აქ რისთვის მოსუფსარ?

ზარემა.

შენთვის, მარავ, მომამართავს მე:
ნუგეში მეცი, მისსენ როგორმე;
გამრისხებია უწყალო ბედი:
მშთომია მსოფლოდ ერთი იმედი.
მზავალი კარგი მისაღავს უამი,
თუ აღტაცება, თუ სისარული,
მარამ განქარდა ჩრდილიცა მათი...
თვალთა ნათელი მკვებს დაბინდული,
გვევდები, მისმანე:

არ აქაური,

ვარ შორის თემით გარდმოსეკეწილი...
მარამ მე მტკიცედ რა მოზღლიური,
საყრმისა უამი, დრო ძველებური,—
მკვებს აქამოდე გუფს დასეგრილი.

ცად მისწეულნი მასსოვან მთები,
 მუნ ცხელი წყლები, ბნელი ტყვრები,
 სსვ: დაწესება, დადებულება,
 სსვ: სსსათის შეწეობილება.
 მარამ არ ვიცი, რომელსა ბედსა
 მოუტანივარ უცხოთა თემსა.
 მასსოვს მხოლოდ ზღვა, ცურვით სომელადი
 და აივით ქოლად.

შუბღს მოდიმარეს

არ შემხვია შემხვ: აქამდე, —
 და დაივარული მეუდროსა არეს,
 სსშუღს ხემდა უცხოთა ქალთა,
 ექვზადი სათლად გაზავსუღივით,
 და მოკვლადი მოაზიღის გუღით
 სივარუღისა ზირველთა წამთა.
 დასასრულ სუღის ხემის სდომანი
 და საიდუმლო აღმანდნენ თქმანი.
 გორეისსმა გუღდასაღებობად
 უტევს ბრძოლის სსსისსღო ველი,
 შესწევიტა ომი შესასრული,
 დაბნეი თვისი ახილა გვჯად.
 წარვდექით მის წინ უცხოთა შაშით.
 მრისსსსე სსსმა ზირველის სსსვით
 ვერ გადამავლა თვალთა სეღიად,
 მერმე მიმასმო და იმ: დროით
 შეუწევეტვლად ბედნიერებით,
 ვსცხოვრებდით ერთად, ვსცხოვრებდით ერთად;

და გერანდეს გერე მოვიგნებ,
 გერე ბორბო იჭვი, გერე ჯღშოფოთება
 გერე შეგვირეგდნენ ნეტარებასა,
 აშეობისა სიტკბობასა.—

მარამ, მარიაჲ, იუოს წყეული
 შენი აქ მოსულა, აქ დამკვიდრება!...

მას აქეთ ვიქმენ მისი ნატრული,
 მას არა ესმის ჩემი ეგედრება;
 მას აქეთ რაღაც სამეუდროში
 ქსტანჯაგს იდუმად სასტიკ გონებას;

იგი თავისებრ გერე ჭნობს ჩემში
 გერეა გრძნობასა, გერეა საუბარს:

ღავიწეებიან მას აღმინდელი

ქაში ჩემთანა განტარებული.

გარე, მარიაჲ, რომ შენ მიხედა

არა სარა ამა გარდამავლობის...

მარამ მისმინე: ჩემებრ ღამაში

მოეღსა ჭარბში არავინ არის;

მხოლოდ შენ ერთი მიდრი შეგნებათ

და იქნებ კიდევ, რომე მჯობდე მით.

განა მე მხოლოდ, მე მხოლოდ ერთის

გარ განხილი სიუკარულისთვის;

განა არ ძაღვბის ჩემებრ მგზებარედ

იუო მოეშეუდ და მომავსურედ.

მეშ რა არს ებე ცოვი შენება

და სუხტის გულის დამოწმადება?

უტევე სანი: დიდი სანი:

მე იმისა ვარ, იგი ჩემია.

მის მტკიცის იფიცით, მსურველის კაცნით
 დიდი ხანია, ვითა კაცშაირით,
 ყოველი ჰსწრს, ყოველი ნდობა
 შეუკრავს ჩემთა წადილთათნა .
 აწ უნუგებოდ განტეკებულა,
 მსგავს, რომ მე შენ არ გემდურები,—
 მხოლოდ მტირაღი, სელაჰურბიღი,
 მესლთ გეფინები და გეკედრები:
 მამეც მე შევბა და სისარული,
 დამიბრუნე მე გირეის გული,
 ნუ, ნუ გამწირავ! ნუ მეტევი უარს:
 მე იმისი ვარ, იგი ჩემი არს.—
 იგი ბრძნად ქმნიდა შენგან და შენით:
 ასუ განვიცხვით, ან ჭმუნვარებით,
 ასუ მუდარით, ან რითაც იქმნას—
 ადლებინე შენგან სელი მის.—
 თუმიცა, მაჰმადის ყოვანისათვის
 დავივიწყე მე სათუნთა შორის
 სარწმუნოება დღეთა უწინდელთ,
 მარამა იგი მტკიცისა გულთ
 ჰსწამდა დედა ჩემს შენებრ მსურველად.
 მამ ჰიფიცე ამ სარწმუნოებითა,
 რომ ჰსთხოვ გირეის, რათა შენ დაგთმოს,
 და ადრინდელებრ მე შემიყვაროს...
 და თუ უარჰყავ ეს სათხოვარი,
 იცოდე, რომ მაქვს სელთ სეტყვარი:

სუ დაივიწყებ, გასსოვდეს ისა,
რომ მე ვარ შვილი კავკასიისა.

სიბუკა და უჩინო ექმნა მარას
ვერ ჰბედავს იგი უეუშიეოლას.
ქაღსა უბრალოს არ გაგებო
ეს საშინელი მოთხრობა გულის,
განა სმითა მით მას ენიშნება
ნატოეი რისკის განმსაგებულის.
გითარა ცრემლი. ანუ ვედრება
ისხნის მარას შერცხუენისაგან?
სეტა უბედურის რა მოედება
მომავალს დროში შავბედისაგან?
სეთუ დანაშთი სიერმისა ეძითა
უნდა შერცხუენიდ განვლას სხათა?
აჲ ღმერთო! იგი რომ საუკუნოდ
დასტკვას სანმა უეურაღებოდ,
ან სიკვდილითა მოსწავებულთ
ცვირთი ცნოვრება შეუმსუბუქოს,—
მშენ მარა რა სახარულით
უტეებს ამა უნდას საწყითარს!
ემწვილქაღობას წამთა ძვირთესითა
დიდი სანთა განვლეს ამაოდ:
მთ კავშირის ახადილი მხოლად
გულს მოასვიეს თვისსა ნიშნათა!
რა ქმნას საბრალოდ თვისის ბედიოთა
ამა ქვეყნისა საუფრობილუში?
დროა, განვიდეს მისის ბნელითა

და ცისკრევისი ჭმრეოს ნუგეში...
მას ღიმილითა მშობლიურითა
წყეტა მიქელის თვისს სავანეში...

გასვიდნენ დღესი, — და მექესეულად
გარდაიცვალა მთავრის ასული, —
და თითქმის ცისა გასაბრწყინებლად
აღივრინდა ედემს უმანკო სული.
მარამ უბედურს მას ასე ადრე
რამ გაუთხარა ბნელი სამარე?
ნუთუ ტყვეობის ჭმუნვარებმა,
ან სსვას ვითარმე მწუხარებმა?
აღარ ვის უგებ მარია სწავი!...
დაცარიელდა ბნელი დარბაზი;
გირეი-სახმა იგი სსვას ფიქრით,
სსვას განძრავითა უტყვა კვლად,
და წარემართა დიდის მსედრობით
თემთა უცხოთა დასაბრველად.
იგი კვლადვე ბრძოლისა ბუქში
დაჭირუნეს მწუხარე, სისხლის მწუხრავლი;
გარსა სსვას გრძნობა, სსვას რიგი აღი
მას უნუგეშოდ უგზინა გულში.
საშუალო ომის იგი სმირსშირად
აღმოსდის მასვილს, მარამ უძრავად
სულში შეჩნება მოღუტებული,
და თვით ანადგად გაცხუნებული
თვალთა აბრიალებს, გარს იბღვირება,
აკანკალებს, იგერი ეცვლებს,

დაბრუნებულს მალსაც ჩემად,
 მეც თვალთ ცრემლი წასვდება ღვაწად.

წარმა მისი წატივდებული
 იქმნა აწ მისგან სელაღებული, —
 და მენ უდროთ, ვით უკვილები
 ვერა მჭვრეტელნი მზისა სსივების,
 ეტრეთ წიკვნების გლახ-სათურები
 მსრუნველობას ქვეშ უკულა სოჯის.
 მათ შორის უგვე დიდისნია,
 რაც ქართველთ ქალი აღასადა.
 წარმის ჩანგთა იგი ერთს ღამეს
 წელისა უესერულში გარდასართლეს.
 მასცა ეწა მამინ სიგვდილი,
 როს მიიცვალა მთავრის ასული.
 თუმც დიდი იყო დანაშაული,
 მაგრამ სასაზღად იყო დაწესილი!

ადეს რუსიის ტყეთა და სოფელთ
 და ეკლესიის მხრეთ მასლობელთ
 გარდაუვიდა ბრძოლის ტენელი, —
 მცირედ გულითა დამშვიდებული
 უწუმოიჭრა დასასრულ სანი,
 და სხსოვანად მართას სატრიფის
 აღუგო თვისის დარბაზის ასდოს
 მარმარილონი მან შედრევანი.
 მასზე მშვილდით ნიშნად თათრობის
 ჯგერა მოვარე, და არა ჯვარი, —

და ჟერეთ კიდევ გარე ირბად
რადაც ქსწერია აღმოუფხვრელად,
ნაწერის უცნობთ ასეთა უკან
მარმარილოში ჩქრიალებს წყალი,
და ქსჩეებს ცივითა ცრემლით მუწითგან
ხმით სევდიანით შეუწმეტელი.
ესრეთ ქსტირს დედა, რომს აგონდება
სიკვდილი მწირი თვისისა ობლის.
იმ ქვეყნის ქალნი ერთმანერთს სშერად
მოაგონებენ მწუხარეს ამბავს,
და დაობლებულს ამა სახსოვარს
უწოდებდნენ ცრემლითა შადრევანად.

ოდეჲს შემოულდა დიდება სოფლის,
და განუტევე მე ჩრდილოეთი,
და ბუნდოვანი ვნახე დანაშთი
მივიწეებულის ბაღჩისარაის,
დროსა მწუხარის მოგზაურობის,
ვიდოდი მე იქ, სადაც თათარი
სისხლისა დაღვრით შეექცეოდა,
და მცონარებას მიეცემოდა,
რას დაქსცხრებოდა ბრძოლა საზარი.
კვალად ქსუივევენ სიტყვებანი
ბაღთა ვეზანთა და სამყოფელთა,
ხმიანობს წყალი, ღვივინ კარდნი,
შეიწმინდნენ ოტონი ეუბნითა
და ოქრო ელავს კედელთა ზედა.

ვისილე ძველი რკინის ფანჯრები,
 რომელთაც უკან, ეკავილავას უამს,
 ათამაშებდნენ რა კრიელოვანს,
 ოხვრიდნენ ჩუმიდ სანის ცოლები.
 ვისილე ბნელი მუნ გოწანები,
 რომელთაც შოშის გამწვარივებულნი,
 მარმარილოთი დაგვირგვინულნი,
 დგანან მდუმარედ ქვის სვეტები,
 და დასტქერაან ქვეყნის მივლობელთა,
 აჲ ცივ მიწასთან გაერთებულთა ...
 სად მიეფარნენ, რა იქმნენ ხანნი?
 რა იქმნენ მათნი ჭარბმსანანი?
 სევდას და დუმილს დაუმყარაეს
 მას ადგილს უკვე აღსრებულსა,
 სადაც გარემო დროსა უწინდელს
 ეივან ღვინსა და სიხარულსა.
 წყალობა შრიადი, ვარდთ სუფსელებს
 დამავიწყებდნენ საწუთროებს;
 მიეტემოდა გული, გონებს
 გამოუთქმელსა ამღვრეულებსა, —
 და რაღაც მნათი თვალობა წინარე
 მეფეებოდა სხივმომოვინარე!...

ჰე მეგობარნო, სეტა რა ვნახე?
 მიითხროთ: ვისი ნაწინარი სანე
 აუცილებლად გარე დამდეგდა
 და გულს გაეშასნ შემომსხვევდა?
 ჩუ თუ მარიას უბიწო სული

მეკლესობდა ნათელშესმელი?
 ანუ წარება მუნ აზრდილივით,
 განდიტებული შუროსძიებით,
 დარონიებდა ჭარბმსახსას,
 ახრებულსა, წვედიადისსა?

მასხვს მე მზგავსი შეკნეურება,
 რომელიც სშირად თვალთ მესტება....

მუწთა მოევარე, თავიან-მცემელი,
 ქვეყნის დიდების დამეწეებელი,
 მე კიდევ მაღე გნახვით, ნაშინო
 მსიარულისა საღგიროსანო!
 მოვალ მე კიდევ ნაწნობსა კიდეს,
 სავსე იდუმალ მოგონებითა,
 და გვალად ზღვისა ხმა განაქარვებს
 საიდუმლოთა გულის წესილთა.
 ახ რა მხარეს!... მუნ კამარა ცის
 მარად ბრწყინვალეს უხუნებელი,
 მზეს ან ესებს შავი ღრუბელი,
 და საამოა სსივი მთოვარის;
 მტლინი ჭევაჭიან სამოთხის მზგავსად,
 სენი ნელიად მოჭრის სილს,
 და ჭაღაკებში შეუწევეტლად
 ბუღბუღნი ჭეიფენ ტურფის საღამოს.
 გასა გითარი საგვირგელებს
 თვალთა სიამით წაბლდუდებთ,

მაშინ, როცა მთაში ზღვისა განაწილს
დიდითა მგზავრი ცხენს მიაჭენებს,
და მის წინ ქუთუბად წყალი გრიალებს,
ესდები კლდეთა აიუღალის!...

ვეიქილდის მღვდელი.

რომანი

მლივერ ბოლდსმიტისა.

თავი I.

აღწერა ვეიქილდის მღვდლის ოჯახისა; ამ ოჯახში ყველანი ერთმანერთსა ჰგვანან ხასიათითაც და სხვა თვისებითაც.

მეყოველთვის იმ აზრისა ვიყავ, რომ, რომელი ჰატიონსანი კაციც კი ცოლს ირთავს და დიდს ოჯახს იხენს, უიფრო სასარგებლოა თავის მამულისათვის, ვიდრე მარტო ხელი კაცი, რომელიც ოჯახობას არ ეკიდება და მხოლოდ კაცობრიობის გამრავლებასეუდ ქადაგებს. ამის გამო, ჯერ ერთი წელიწადიც არ გასულიყო ჩემი სასულიერო წოდებაში შესვლის შემდეგ და მე კი, სუძრობა გაშვებით, დავიწყე ცოლის შერთვასეუდ იუჩერი. ცოლის ამორჩევის დროს მე არ ვეძებდი მშვენიერის შესდულობის ქაღს; ვეძებდი მხოლოდ იმისთანა თვისებათა მქონეს, რომელთაც შესძლებოდათ დროთა ბრუნვის ატანა; ჩემი საცოლოც სწორეთ ამისთანავე თვისების კაზას ეძებდა გვირგვინ-ქვეშ ჩასაცმელად.

ტყუელი არ უნდა სთქვას კაცმა, ჩემი ცოლი კეთილის გულის ქალი იყო და ძალიან გამრეკელი; სოფელელი ქალი მსე-

ღად გამოვიდოდა, რომ მასზედ უკეთ აღსრდილიყოს: წიგნს თათქმის ჩაუთვლელად წაიკითსავდა და წინაღის, მურბების, სპმელეების გაკეთებაში კერპის კერ ავობებდა. სასლში მალის ეიარბის სწევდა და ბევრ რიგს სერბსა სმარობდა ოჯახის მოსაველედ, მაგრამ მაინც ჩვენს ოჯახს გაკეთება არ ეტობოდა რა.

ჩვენ ერთმანერთი ძალიან გვიყვარდა; და რაც უფრო ხან. ში შევდიოდით, ეს სიყვარული უფრო და უფრო გვიცნობდებოდა. მართლად და რა იქნებოდა იმისთანა, რომ ჩვენში შიგნით ჩამოეცდო რამე. ჩვენ გვეჩინდა ჩინებულად მოწყობილი სასლი, კარგს აღზგას და მესობლობაც კარგი გვეყვანდა. მთელი წელიწადი სულის საქმეს მივდევდით და მათ გსიამოვნობდით, ან არა და სიოფლურად შევქმევდით: სშირად დავდიოდით მდიდარს მესობლებთან; ღარიბებს შემწყობს ვამდევდით. ჩვენ არ გვეშინოდა ცხოვრების ცვლილებისა, ან ზომის-გადცდილებების შრომისა; ყოველივე ჩვენი თავ-გარდასავალი ბუხარს ახლო მოხდებოდა სოფელ და ჩვენი მოგზაურობა სულ ეს იყო, რომ ღაჟვარდ საწოლ ოთახიდან მოყვითალო ოთახში გადავდიოდით.

რადგან შარა-გზაზედ ახლო ვიდევით, სშირად გვეწვევდნენ მგზავრები, უცხო ქვეყნელები და სვამდნენ კინკრიქოს (გრეუფინიკის) წვეს, რომლის გაკეთებაში კერპის შეგვევობებოდა; ღმერთი სოა მოწამე, არ მასხოვს, რომ ომელსამე მათგანს დაქუჩის ეს კინკრიქოს წვენი; სშირად იმისთანაინც გვეწვევდნენ სოფელ, ომელსაინც მეთათსმეტე საოესავად მოგვსდებოდნენ, მაგრამ ყველამ ვა კარვად იცოდა საიდან იყო ჩვენი სათესავი; გვაროვნობის შტოში ჩასეღვა არ დასჭირდებოდა. გატყნელი უნდა სთქვას გაცმა, ბევრი მათ-

განის ნათესაობა სვეკს-ურბი არ იყო: ზოგი ბრმა იყო, ზოგი
კოჭლი, ზოგი სანჯარი, მაგრამ ჩემი ცოლი ყოველთვის გვერ-
დით ჩამოგვისხმდა სოფელში, ჩვენი სისხლი და სორცა აზიანო.

ასე, ამ გვარად, თუშმა მდიდარი მეგობრები არ გვეს-
ვივნენ გარსა, მაინც მსიარულობა არ გვეკლდებოდა: ცხადია,
რომ რაც სტუმარი ღარიბია, იმდენი უფრო კმაყოფილია და-
შტაიებით და როგორც ბევრი აღტაცებაში მოდის შრომანა-
ყვავილის მშვენიერ ივერის ან ჰეხელას ფრთების დანახვად,
მეც ყოველთვის ვსიამოვნობ, როდესაც ვხედავ ადამიანის სა-
სუნად გამოხატულს ბედნიერებას.

როდესაც ერთ-ერთი ამ ნათესავთაგანი ისეთს ცუდს სა-
სიათს იხედავ, რომ ღირსი არ იყო ჩვენის მეგობრობისა და
გვინდოდა როგორმე თავიდან მოგვეშორებინა, გამოთხოვე-
ბის დროს ან სერთუეს ვათხოვებდი, ან წაღებს, ან ერთს ჯავ-
ღებს ცხენს და ჩვენსა სასიამოვნოდ ეს ნათესავი აღარ ითიქ-
ებოდა სოფელში დაბრუნებას.

ამ სახით ჩვენს ოჯახს უსიამოვნო სტუმრებს თავიდან
გაცილებდით, მაგრამ ყოველთვის ვეჭილდის მღვდლის კარე-
ბი ღია იყო უცხო კაცისა და გაჭირვებულისათვის.

ვცხოვრობდით ესრე ბედნიერად რამდენსამე წელიწადს;
ანაკვეთრულად, ხსენდისან მცირე უსიამოვნობაც შეგვემთხვე-
ოდა სოფელში, რომელსაც განგება მისთვის მოგვივლენს, რომ
• უფრო უკეთ ვიგონროთ მისი წყალობა: სმირად სკოლის შე-
გირდები თავს ესხმოდნენ ჩემს ხიდის ბაღს და ანადგურებ-
დნენ; ხან ბავშვები და კატები ჯანაგდნენ შაქრის-ბურბებს ჩემს
ცოდეს; ხან ისიც მოხდებოდა, რომ ჩვენს მებატონეს ჩემის
ქადაგების დროს, სწორედ გულის აღმაშფოთებელ ჯაგას ჩე-
ძინებოდა, ან მათი ცოლი ოდნავ დაიქნედა თავის ჩემს ცო-

ღის მდებლად თავის დაკეპსედ. ეს წერილმანი წყენა დიდ-
სანს არ გვაწესებდა და ორის-სამის დღის შემდეგ ჩვენ თვი-
თონ გვიკვირდა, ასეთმა უბრალო საქმემ როგორ აგვადელ-
ვაო.

შვილი ჩემი, ნაყოფი მშვიდის კმაყოფილებისა, არ იე-
გნენ ნაზად, სეზივრად გაზდილი, იუვენს კარგი ტანადნი და
ჯან მრთელნი; გაკები ღონიერნი და მარჯვენა, ქალები—მშვე-
ნიერნი და აუვაგებულნი.

როდესაც მთელი ჩემი ოჯახი გარშემო მესკია და იმედი
მეძლეოდა, რომ ჰოსუცებულების უამს ესენი იქნებოდა ჩემი
ზატრონნი, მაშინვე გრძნის აბესბერგის ამბავი მაგონდებო-
და: ჭნარი მეორე რომ გერმანიაში მოგზაურობდა და დიდნი
განნი ცდილობდნენ გამოეყინათ მის წინ ყოველადე თავიანთი
საუნჯე, გრძნ აბესბერგმა მოგვარა თავის სელმწიფეს თავის
ოც-და-თორმეტი შვილი და უძღვნა, ვათარცა საუკეთესო
ძღვენი თავის სამშობლოსადმი. თუმიცა მე ექვსი შვილის მე-
ტი არა მევადა, მაგრამ მაინც მათა ვსთვლიდი ძვირ-ფას
ძღვნად, რომლისათვისაც ღირსი გიფავ ჩემის სამშობლოსგან
ცოტადენის მადლობისა.

ჩემს უმიეროსს შვილს გეორგ ერქვა, თავის ბიძის სა-
სელი, რომელმაც დატვიტდა ჩვენ ზთი ზათის გირვანქა სტერ-
ლინგი (გირვანქა სტერლინგი ექვს-შვიდ მანეთამდე). მეორე
შვილი ქალი იყო. მე მანდოდა მათთვის დამერქმია გრიგელა,
თავის მამიდის სასელი, მაგრამ ჩემს ცოლს ოცსულობის დროს
ბევრი რომანები ეკითხნა და მოიწადინა, რომ ასლად დაზადე-
ბულისათვის უეჭველად ოლივიან დატვერქმია. ერთის წლის შემ-
დეგ მოგვეცა კიდევ ქალი და ესლა ვა სწორედ განვიზრასე
გრიგელას დაერქვა, მაგრამ ნათლად ერთი მდიდარი სა-

თესავი-ქალი აგვეგვიატა და ჩემს მეორე ქალს სოფიო და-
არქვა.

ამ გვარად ჩვენს ოჯახში ორი რომანული სასული შე-
მოგვემარა, მაგრამ აქვე საქვეყნოდ ვაცხადებ, რომ ეს სრუ-
ლებით ჩემი ბრალი არ არის. მეოთხედ, ვაჟი მოგვეცა და და-
ვარქვეთ მოსკე; მასუგან თორმეტის წლის განმავლობაში, ორი
ვაჟი გიდევ მოგვეცა, რინარდი და უილიამი.

მართალი უნდა ვსთქვა, აღტაცებაში მოვდიოდი, რომ-
დესაც შეილება გარშემო მესვიენენ; დედის მათის გამაო-
ფილება და აღტაცება კი ენით გამოუთქმელია. თუ შესაძლებელი
ვინმე ეტყუოდა ჩემს ცოლს: «თქვენისთანა მშვენიერი შეილება
არავისა ჭყავს ამ მხარეს», ჩემი ცოლი უმასუსებდა: «ჩემი შეი-
ლება ისეთი არიან, როგორც ღმერთს გაუჩენია; სასიამოვნო-
ნონი არიან, თუ კეთილი გულის გამოიჩინეს; ვინც კეთილი არ
არის, არც სასიამოვნოა» და მამინათვე უბძანებდა სოფიო თა-
ვის ქალებს: «თავები სწორედ დაიჭირეთო.» მართლაც დაუგვე-
სებლად ვიტყვი, ჩვენი ქალები სწორედ რომ სასიამოვნონი
იყვნენ.

ჩემის აზრით გარეგანს შესდულობას ისე ცოტა მნიშ-
ვნელობა აქვს, რომ ჩემის ქალების სილამაზესედე სმასაც არ
ამოვიღებდი, მაგრამ ჩვენს მხარეში ეველეზნ მათს სილამაზე-
სედ ღამარაგობდენ. ოლივია მამინ თვარამეტს წლამდე იყო
მიღწეული და ისეთის ბრწყინვალე მშვენიერებით განირჩეოდა,
რამ მშვენიერებითაც მსატკრები ჩვეულებრივ გებასა ჭსატკენ:
ჭქონდა გაშლილი, ცოცხალი სასე და ბრძანებლობის შესედუ-
ლობა. სოფიოს სასე, ზირველის შესედულობით, ისეთი გუ-
ლის გამგმირი არ იყო, მაგრამ მისი შთაბეჭდილება იყო
უფრო მტკიცე და ამოუშლელი; ამ სასეში გამოიხატებოდა

სიმშვიდე, სინაზე და მიმზიდველობა; ოლივიას კრთის შესვლით დაგომონაგებდა; სოფიო კი—რამდენჯერმე იერიშით მოსვლით.

ქალის ზნეს მტკიცე კავშირი აქვს მის შესხედულობასთან; ჩემს ქალებს მაინც ასე შევამჩნიე: ოლივიას უნდოდა ბეკრი თავგანისმტკმელი ჰყოლოდა, სოფიოსთვის კი კმაროდა კრთის მიზიდვა. ოლივიას ძრიელს ცდას იჩენდა, რომ მოსწონებოდა სხვებს; იმის და კი მაღაჲდა თვის უკეთესობას სხვებზედ, რომ არ ეწყენინებინა. როცა მსიარულად ვიუფე, კრთი თავის ცოცხლის სასიათით მართობდა; მეორე კი მართობდა თავისის გონებით, როცა იფიქრში წავიდოდი. ესეთი განსხვავება სასიათისა მათ შორის უგადურესს ზომამდე აწას დროს არ მოსულა და ხშირად ისინი იცვლიდნენ სასიათს მთელის დღით. შავი ტანისამოსი ჩემს კოსტა ოლივიას მშვიდად გარდაქცევდა და ახალი ტანისამოსი, უბრალო რამ ლენტი, იმის დას აღუწყრელს სიხარულს მოჰგვრიდა.

ჩემი უფროსი შვილი, გეორგი, სწავლული უნდა გამოსულიყო და იმ ქამად იმყოფებოდა ოკსფორდის უნივერსიტეტში; მეორე კი ვაჟად ემზადებოდა და შინაური სწავლა მიიღო.

რას საჭიროა,* რომ დაწვრილებით არ აგიწერთ ჩემი შვილების სასიათი; ჯერ ქვეყანაში არც კი იყვნენ გამოსულნი; ამას კი ვიტყვი, რომ ზნით ვეელანი კრთმანკრთას ჰგავდნენ; ვეელანი იყვნენ სულ-დიდნი, გულ-მართალნი და უბოროტონი.

თ ა გ ი II.

შინაური უბედურება. სიმდიდრის დაკარგვა უმეტესად აღძრავს კეთილშობილურს სიამაყეს პატიოსანის კაცის გულში.

ჩემის ოჯახის ქვეყნიერი საქმეები თათქმის სულ ჩემს ცოლსა ჰქონდა ჩაბარებული; ზეციერი კი მხოლოდ მე მებაწუნე. ეოკელ-წლივ მე მძღვეოდან ოც-და-თუთსმეტი გირანქა სტერლისტი ეგვლესიისაგან და ამ ფულს მთლად ერთიანად ჩვენი ეზარსიის მოსამსახურეთა ქვრივებს და ობლებს ვურიკებდი; მე ჩემი საყუთარი მამულიც მეყოფოდა და ჯამ-გირი ცოტა მქონდა, თუ ბევრი, არ დავდეკდი; მაგრამ ოცნა კი გავითიქრებდი, რომ ჩემს თანამდებობას უსასუიდლოდ ვასრულებ, რადგან საიდუმლო გამყოფილებას ვგრძნობდი. მე თანამემწყე აღარ ვიყოფივ და მოვიინდამე ჰიზად გაცნობა; მთელის ჩემი მრევლისა; ცოლიანებს ვუქადავებდი, ნამუსიანად ეოფილიუკენ და უცოდოებს—ცოლის შერთვას.

ცდამ ტეუილად არ ჩამიარა და რამდენსამე წლის უკან ჩვენს მხარესად ღაშარაკობდენ, რომ ვეკილოდში სამშა რამემ ძალესად იკლო: მღვდლის ამხარტანებაში, ემაწვილ-ქალ-განთი არშიოებაში და ტრანსტორში ქეიოებაში.

მე საშინლად მიუვარდა ქორწინებასად ღაშარაკი და ბევრს ქადაგებაში ცხარედ ვამტეიცებდი ქორწინების უზირატესობას. გარდა ამისა ეოკელის ღირისძიებით ვსცდილობდი გამკერტელებისა და დამიკარა ერთი მუსლი ჩემის სწავლისა; მე ვამტეიცებდი და ვისტონიც ამტეიცებს, რომ ისტლისის ეგვლესიის მღვდელს ჰირეელის ცოლის სიკვდილის შემდეგ არ უნდა მი-

ეტეს ნება მეორეს ცოლის შეერთვის; ერთის სიტყვით, მე ვი-
ვაჲ სასტიკი მონაგამისტი (ერთ-ცოლობის მომხრე).

ზირველადვე, მე წმიდად შევისწავლე ეს მძიმე საგანი, რომ-
მელზედაც მრავალი მეცნიერული სჯა არის დაწერილი; თვი-
თონ მეც რამდენიმე წიგნი დავბეჭდე ერთ-ცოლობის თავო-
ბასედე, მაგრამ, რადგან ეს წიგნები გასუიდავს არ ღირსებთან,
იმედი მაქვს, რომ ეს ჩემი თხზულებანი მხოლოდ რამდენსამე
აღმორჩეულს ზირს წაუკითხავს.

სოგიერთი ჩემი მეგობრები ამ ჩემს სწავლას ჩემს სუსტს
მხარეს ეძახოდნენ, მაგრამ, სამწუხაროდ, ისინი თავის დღე-
ში არ დაიფიქრებულან ამ მძიმე საგანზედ; მე კი, რაც მეტსა
ვიპიქრობდი მასზედ, იმდენად უფრო ღირს-საცნობად მეჩვე-
ნებოდა.

თვით ვისტონსაც გადავუჭარბე ჩემის სწავლის გავრცელე-
ბაში და როგორც იმან დაწერიან თავის ცოლის საფლავის
ქვასზედ, რომ ის იყო ერთად-ერთი ცოლი უილიამ ვისტონ-
ისა, მეც დაუწყევე ეპიტაფია (საფლავის ქვასზედ ზედ-წარწე-
რა) ჩემს ცოლს, თუძნა კი ჯერ ცოცხალი იყო. ამ ზედ-წარწე-
რაში მე ვაჭებდი მის გონიერებას, ყაიროს და მორჩილებას
სიკვდილის დღემდე; მე გადავწევე ეს ეპიტაფია, ჩავასმინე
მეირიფასს რამეაში და ბუხრის თავზედ ჩამოვკიდე. ეს ეპიტა-
ფია უხსნიდა ჩემს ცოლს მის ვალდებულებას ჩემადი, ჩემს
ერთგულებას, აგონებდა, რომ კარგი სასული დიიდოს და
მუდამ თვალ-წინ უსატავდა მომავალს მის აღსასრულს.

მე ისე რიგად და ისე სშირად ვაჭებდი ქორწინებას, რომ
იქნება ამ მიზეზით ჩემს უფროსს შვილს, უნივერსიტეტიდან
გამოვიდა თუ არა, შეუეკარდა ქალი ერთის ძლიერ მდიდარის
მღვდლისა, რომელიც ჩვენს ანლო სცნოვრობდა. ამ ქალს ერ-

ქვა აზბელა უილმოტ. იმის მამას შეეძლო დიდი მზითვენი მიეცა თავის ქალისთვის, მაგრამ მზითვენი აზბელად ჩაიდებოდა იმის სხვა ღირსებასთან. გარდა ჩემის ქალებისა, ეველანი ამბობდნენ, რომ აზბელა უნაკლულა მშვენიერება არის. ძლიერად მოქმედებდა ადამიანზედ მისი სიუძაწილე, სისალე და უმანკოება, მაგრამ ამ შთაბეჭდილებას უფრო აძლიერებდა მისი მომხიბლავი სისასე და კეთილი გული, ასე რომ თვით მოხეტეულებიც კი გულ-გრილად ვერ უუფრებდნენ იმ ქალს.

ბატონს უილმოტს, ქალის მამას, სჯეროდა, რომ მე შემიძლო კარგი შეძლება მიმეცა ჩემის შვილისათვის და ამის გამო უაზრს არ ამბობდა მათს შეუღლებასზედ; ორივე ოჯახი ვიყავით ერთმანეთში გულ-წრთელად და ტკბილად, როგორც შეეფერება მოყვრებს ქორწინების წინ. მე თითონ გამოცდილი მქონდა, რომ ქორწილის წინ ახალ-გაზდანი ერთმანეთს ყოველისთვის უთმობენ, და ეს დრო უბედნიერესი დროა კაცის სიცოცხლეში; ამიტომაც გავაგრძელე ეს დრო და სიამოვნებით ვხედავდი, რომ ყოველ-დღე ერთმანეთის სსხვა და სხვა და სხვა შექცევით დროს გატარება უფრო უცხოველებდა სიყვარულს ახალ-გაზდა ქალ-ყრმას.

დიდ-დიდით ჩვეულებრივ მუსიკა გვაღვიძებდა და კარგს დარში მივდიოდით სანადიროდ. საუზმისა და სადილს შუა ქალები ირთვებოდნენ და კითხულობდნენ; ცოტას რომ წაიკითხავდნენ, სარკეში ჩაისედავდნენ სოფელ და თვით უსასტიკესი ფილმსოფოსი დაგვეთანხმება, რომ სმირად სარკე წიგნის უმშვენიერესს გვერდს წამოგვიდგენს.

სადილობის დროს თავს ყოველთვის ჩემი ცოლი იხდა; თავის დედის მსგავსად ის საჭმელს სხვას არ ანებებდა დასარიგებლად და დარიგების დროს ყოველ თავს—საჭმლის ამბავს

მოგვითხრობდა. სადილს შემდეგ მე არ მიმდოდა ქალების საზოგადოებას მოუშორებოდა; ამისთვის სტოლს ავადუბნებდი ხოლმე; ზურას საჭმელი ოთახი სასტუმროთ გადაიქცეოდა და ქალები მუხისკის მასწავლებლის შემწეობით სანდის-სან სასიამოვნო გონცერტს გვიმართავდნენ.

მთელს დღეს საიმოვნებით ვატარებდით სეირნობით, ჩაის სმით, ტანცაობით და ჭანტის თამაშობით. ქაღალდს აწავის არა თამაშობდა; რადგან მე მძგდა ფოკელივე გატაცებული თამაშობა, ჩაილს გარდა; ჩაილს კი სანდისსან ვთამაშობდი ერთს ჩემს ძველს მეგობართან; სულზედ შაური მოდიოდა. გული მიშეთავს, როცა ერთი საგვირგელო ცუდი შემთხვევა მავანდება ჩვენის უკანასკნელის თამაშობისა; მე ჩარი მეჭირვებოდა და სუთვერ კი ზედი-ზედ დუ-იანქე მომივიდა!

ასე გაირბინა რამდენიმე თვემ; დროც იყო დაგკენიშნა ქორწილის დღე ახალ-გაზდა ქალ-ურმისათვის, რომელნიც მოუთმენელად მოელოდნენ ამ დღეს. მეოჩი, საჭირო არ იყოლს აღვიწეროთ მოსაქმეობა და სიამაყე ჩემის ცოლისა ქორწილისათვის მომზადების დროს და ქვეშ-ქვეშად ცქერა ჩემის ქალებისა. ჩემი აზრები კი, სწორე გითხროთ სხვა საგნით იყვნენ გართულები: მე ვწერდი ჩემს თხზულებას ერთ-ცოლობაზედ, რომლის დაბეჭდვასაც მალე ვაპირებდი. ეს შრომა უნაკლულე მეგონა და ისე აღტაცებაში ვიყავ მისგან მოსული, რომ კვლავ მოვითმინე და ვაჩვენე ჩემს მეგობარს უილმოტს; დარწმუნებული ვიყავ, მომიწონებდა; მაგრამ, ბოლოს შევიტყე, რომ ის სულ სხვა აზრისა იყო და მიზეზიცა ქონდა: სამი ცოლი მოჭკვდომოდა და ახლა მეოთხის შერთვას აპირებდა.

რასაკვირველია, ამ ამბის შემდეგ ცნავე პასი გაიმართა ჩვენს შორის და იქნება ჩვენის შვილების ქორწინებაც მოშ-

ლილიო; მაგრამ, ჩვენ დავაწყეთ, რომ ქორწილის წინა-დღით შევერდილეყავით და უფრო ვრცლად გაგვეშინჯა ეს საგანი. ყოველი ჩვენგანი მტკიცედ აღუთავის აზრს და ბასსიც გაცხარებული გაიმართა; არცერთმა არ დავაწიეთ უკან. უაღმოდო ამტკიცებდა, რომ მე რკულის გადამდგომი ვარ, მე კი ვუმტკიცებდი, რომ ის მართლ-მადიდებელი არ იყო. ის ჰას-უსს მიგებდა, მე საბუთებს ვურღვევდი. ამ გაცხარებულის ბასის დროს ერთმა ჩემმა ნათესავმა კარში გამისმო და მწუსარების სახით მიჩნია, რომ ყოველისიგერში დავთანხმებულვიყავ ჩემს მოპირდაპირეს, ქორწილის გათავებამდის მაინც.

— რას მეუხსები, დავიუვირე მე, დავანებო თავი ჭეშმარიტებას და ჩემს მოპირდაპირეს მივცე ნება ხელახლად ცოლის შეერთვისა, როდესაც თითქმის დავუმტკიცე სრული უგვანობა იმის აზრისა! ისა სჯობს მიჩნით, სრული ჩემი ქონება წყალში გადავყარო, ვიდრე ჩემის აზრისთვის თავი დამანებებინათ!...

— სამწუხაროდ, უნდა გამოგიცნადოთ, გამაწვევტინა სიტყვა ჩემმა მეგობარმა, რომ თქვენი ქონება უმაგისოთაც დაღუპულია. რომელ ბანკირსაც კი თქვენი იფული ჰქონდა მიხარებულო, გაიქცა და აუცილებელს კოტრობას მით გადაურჩა; დანარჩენის მისის ქონებიდამ მოგალეებს იქნება მეოცნადი არ შესვდეთ მათის იფულისა. მე არ მინდოდა შემეჩუხებინეთ არც თქვენ და არც თქვენი სახლობა ამ უსიამოვნო ამბით, ვიდრე თქვენი შვილი ჯვარს არ დაიწერდა და თავის ცოლის მშობიოვს არ მიიღებდა.

— არა, გუჰას-უსე მე, თუ ეგ ამბავი მართალია და მე მართლა გავლტაკებულვარ, სიღარიბე მე ვერ გამაუშავტოვს; ესლავ ყველას შევატოვბინებ ჩემის ბედის შეცვლას და რაც

გი ბაასს შეეცება, მე აღარ ვეთანხმები იმაზედაც, რაზედაც თითქმის დავეთანხმე წელან და ჩაას დროს არ ჩავთვლი განონიერად ახალს ქორწინებას ბატონის უიღბოებისას.

საჭირო არ არის, აღვწერო ორივე სასწაულის შთაბეჭდილება ჩემის უბედურების გაგების შემდეგ, მაგრამ ეს შთაბეჭდილება რა იყო საქორწინლო ქალ-ყმათ მწუხარებასთან შედარებით!

უიღბოტს უწინაც ბევრად არაფრად მიაჩნდა ეს გავშირი და ესლა ერთს წუთსაც არ შეხერებულა; ორივე ახალ-გაზდის იმედი მოსზო მამინვე. მხოლოდ ერთი სიკეთელა. ჰქონდა მას: ეს იყო სიფთხილე; სშირად მარტო ეს სიკეთელა რჩება სამოც-და-თორმეტის წლის კაცს.

თ ა ვ ი III.

გარდასახლება. ბედნიერი იქნება ცხოვრება, თუ არა, თითონ კაცზედ არის დამოკიდებული.

ერთილა იმედი გვქონდა დარჩენილი: იქნება ჩვენის ქონების დაკარგვის ამბავი გაზვიადებული იყო, ან ბოროტის ენისაგან მოგონილი; მაგრამ მალე ჩემის ქალაქის აგენტის წერილმა დაწვრილებით შემატყობინა ამ საქმის ვითარება და ეკელივე იმედი ჩავიშალა. სიმდიდრის დაკარგვა საკუთრივ ჩემთვის დიდად საგრძნობელი არ იყო, მაგრამ მე გწუხდი ჩემს ცოლ-შვილზედ, რომელიც კეთილ-ცხოვრებას შეხვეული იყო და ესლა გი უნდა ატყანა უოველ-გვარი ნაკლულეკანება და სიღარიბისაგან თავის დამდაბლება. ორი კვირის განმავლობაში მე არასიერს ნუგეშს არ ვაძლევდი ჩემს ცოლ-შვილს, რადგან

დარწმუნებული ვიყავ, რომ უდროა-დროს ნუგეში მხოლოდ განუხლებდა მათ ჩვენის უბედურების შთაბეჭდილებას.

მე მხოლოდ იმაზედ ვფიქრობდი, როგორ შემენახა ჩემი სასლობა შემდეგში. ამ დროს მომძლიეს მე ჰატარა ადგილი ერთს განშორებულს სოფელში და წელიწადში თუთხმეტი გირვანქა სტერლინგი დამინიშნეს. იქ ეს მანინ შემემდლო, რომ ჩემი წესი და ჩემი ჯარები არ დამეტოვებინა; ამის გამო სიამოვნებით მოვკიდე ხელი ამ ადგილს და, შემოსავლის გასადიდებლად, პირველ ზრეთვე იჯარით ერთი ჰატარა ქერძა.

ეს რომ გადაწყვიტე, შევავროვე ჩემი დაღუპულის ქონების ნაშთი და ვალების გასტუმრების შემდეგ გამომხდა, რომ თოთხმეტ ათასის გირვანქა სტერლინგიდამ მხოლოდ ოთხასილა დამჩენდა.

ამ ცვლილების კვალბაზედ მოვიწადინე ჩემის სასლობის ამჟამტავსება ყოვლის ღონისძიებით შემემცინა; მე ვიცნოდი, რომ ქვეყანაზედ ღარიბს ამჟამტავსზედ უგვანი არა იყო რა.

— იცით, შვილებო, ერთხანი მე, არავითარს გონიერებას არ შეემდო დაგვიფართო იმ უბედურებისგან, რომელიც ჩვენ გვეწვია, მაგრამ გონიერებას შეუძლიან დაგვიფაროს ესლა და ამ უბედურებას ცუდი ნაყოფი არ გამოადებინოს. ჩვენ დავლარბდით, სავარჯლო შვილებო, და გონიერება გვეუხებდა, რომ ვიცნოვროთ ღარიბთა კვალბაზედ. მას დავანებოთ თავი უწინდელს კეთილ-ცნოვრებას და განცნობას, მოვიგონოთ, რომ ბევრი ფუფუნებით მცნოვრები ძალიან უბედურია და ჩვენს საწყალს ბედში ვეძიოთ სულის სიმშვიდე, რომლის წყალობით ეველას შეუძლიან ბედნიერებას მიადწიონ. ღარიბნი უჩვენოთაც მხიარულადა სცნოვრობენ, რატომ ჩვენ კი არ უნდა შევჩვიოთ სხვის შეუწყენელად ცნოვრებასა. დღევანდელის

დღიდაჲმ დავანებოთ თავი ყოველსავე ნებოვრობას; ჩვენ კიდევ ბევრი საშუალება გვაქვს, რომ ბედნიერად გიცხოვროთ; შეძლება მართალია აღარა გვაქვს, მაგრამ გულისთ ვიყოთ კმაყოფილნი.

ჩემმა უფროსმა შვილმა კურსი გაათავა და მე განვიზრახე მისი ღონდონში გაგზავნა, სადაც იმას თავის ნიჭით შეეძლო თავის-თავიც ეცხოვრებინა და იქნება ჩვენცა. სიღარიბეს ყოველთვის ნათესავებისა და მეგობრებისაგან განშორება მოსდევს და ამისთვის არის მხელად ასატანი; მოვიდა დღე ჩვენის ერთმანერთთან გამოთხოვებისა; ჩემი შვილი გამოეთხოვა თავის დედას, დებსა და ძმებს, რომელთაც სვეენა-გოცნა და ცრემლები ერთით აურიეს და მოვიდა ჩემთან დასაღვრადა. მე მსურვალეს გულისთ დაველოცე იგი და თან სუთი გისეია (ერთი გისეია—შვიდი მანეთია) მივეცი; იმაზედ მეტიც მიცემა მე იმ ჟამად არ შემიძლო.

— მიდინარ ღონდონს ქვევითი, სავარდლო შვილო ჩემო, როგორც ერთი შენი წინა-პარი, გამოჩენილი გუგერი დადიოდა; მიიღე ჩემგან იგივე ცხენი—აი ეს ჯოსი, რომელიც იმას კეთილმა ეზისგოზოსმა ჯუელმა აჩუქა და ეს წიგნი, რომელიც ნუგეშინის მტემელად გექნება გზაში. მაგაში იზოვი ამ სტრიქონებს, რომელთაც არა საუნჯე არ შეედრებათ: «ვიყავ ემაწილი, აწ მივაღწიე უამსა სიბერისასა და არა მინახავს მე მართალი განდევნილი და არცა თესლი მისი მთხროვნელ ზურისა.» ინუგეშე ამით გზაში. კიდოდე მშვიდობით, ძვირფასო შვილო, და რაც უნდა დაგემართოს, მაინც წელიწადში ერთხელ მაინც უნახავს ნუ გაგვიშვებ; იყავ მამაცად და ნუ დაეცემი სულით!

მე დარწმუნებული ვიყავ, რომ ჩემი შვილი მატრიარხის და კეთილშობილის სასიათისა იყო და ამიტომ არა ვშიშობ-

დი, თუმა თითქმის შიშველი გავისტუმრე ცხოვრების ასპარეზზე. არ გინდოდა გაიმარჯვებოდა, თუ დამარცხდებოდა, მაგრამ გულ-დაწყობილი ვი ვიყავი, რომ რაც უნდა მოხდარიყო, მაინც მატყუარას ვაძლავ დაწებოდა.

ჩემი შვილის წასვლის შემდეგ ჩვენი მალე გავემგზავნით; რაც უნდა გულ-მაგარი ყოფილიყო, მაინც შეუძლებელი იყო უნრემლოთ დაგვეტოვებინა ის ადგილები, სადაც იმდენი მშვიდობიანი და ბედნიერი დღე გავატარეთ. ამას განდა ჩვენ გვეშინოდა მოგზაურობის სამოც-და-ათის მილის სიშორეზე (ინგლისური მილი კერძო-სასეკარზე ცოტა მეტია); არას დროს ათს მიღწეულ შორს იყავი უწინ არ გადაგვედგა; უფრო მეტად დაგვადონა ვიდრე ტირილმა ჩემ სულიერ მოწაფეთა, რომელთაც ჩამდენამე მილი გაგვაცილეს.

შირველს დღეს ორმოც მილამდე გავიარეთ და ერთს მატარა სოფელში მივედით; იქ ჩამოვსტით ერთს ტრასტირში დასაძინებლად. ოთახები მოგვიმზადეს თუ არა, მე ჩემი ჩვეულებისამებრ, მოვიმართე კანადა ტრასტირის მატარანი; ის რასაკვირველია დაეხუფდა და მით უფრო მეტის საღისით, რომ რასაც მეტს ღვინოს დალეკდა, იმდენი იმატებდა სვლიანდელი ანგარიში. იმას კარგად იცოდა მთელი ის მხარე, სადაც ჩვენ მივდიოდით დასასასილებლად და იცოდა აგრეთვე კანადა მატარანის ტორონტოსა, რომელიც იყო უმთავრესი მეტროპოლი ჩემს სამრევლოში და ჩემგან იჯარით აღებული ქრემის მატარანი. იმან მითხრა, რომ ეს ასაღ-გაზდა მდიდარი კაცი მხოლოდ თავის სიამოვნებაზედ იფიქრობს და ქალებს მუსუსსავით ედებოდა. არცერთი მატყუარას ქცევის ქალი კერ გამოდგარდა მის თვალთმაქცობას და გამოდებულს არსიობას; ასე რომ ათის მილის სიანდოვანად იმის მოი-

ჯარადრების ქალებში ერთს ღამასს ქაღს ვერ იშოვით, რომ არ აეღოს გემო ამ შიშველივეს ცბიერობისაო.

ამ ამბავს აწიფებდა მასიამოვნა, მაგრამ ჩემს ქალებზედ კი სულ სხვაფერი იმოქმედა: მათ სახეზედ ჩქარის გამაწყვეტის იმედი გამოისატა. ჩემს ცოლსაც წმენდა მშვენიერება და კარგი ყოფა-ქცევა ჩვენის ქალებისა და მათზედ ნაკლები არ იყო კმაყოფილი. ამას რომ ვფიქრობდით, შემოვიდა მეტრასტირეს ცოლი და გამოუცხადა, რომ დღის წინად ვიღაც მდგომარი რომ დადგა აწიფერს იძუებაო.

— როგორ თუ აწიფერს იძუება! წამოიძისა მეტრასტირემ, ეს სადაურია; გუშინ არ იყო სამი გინეა მისცა მამასახლისს ბებერის საშუარის სალდათის გამოსასხსნელად, რომელსაც ძაღლის მოშვებისათვის ცემს ჭქმნდა გადაწყვეტილი.

მეტრასტირეს ცოლმა მანც დააწმენა თავისი ქმარი, რომ წინა კოჭი, სულ მართალი იყო; მეტრასტირემ დააშინა წასვლა და კვესულობდა, ასე თუ ისე, ჩემს ფუფუნს მანც არ შეეძინა, ის ვიღაც მდგომარია; მე გავაჩერე იგი და კონსკვი, გაეცნო ჩემთვის იმისთანა გულ-შემატკივარი კაცი. მეტრასტირე დაყაბულდა და შემოიყვანა ჩვენს ოთახში ერთი ოც-დაათის—ოც-და-თორმეტის წლის კაცი სერთუკით, რომელიც ოდესმე ბუზმენტებით მორთული უნდა ყოფილიყო. ეს იყო ღამასის სახის კაცი, კარგი წამოსადგო და სახეზედ ეტყობოდა, რომ იქნება და მოსაზრებას დაჩვეული იყო. ღამასით მოკლედ და მკვანედ ღამაზავობდა; კაცი იტყოდა, ან სულ არ იცის საღსში როგორ უნდა მოიქცეს, ან ყურს არ უბადებს წესსა და მართებულებასაო.

გავიდა თუ არა მეტრასტირე, მე განუცხადე უნებლად შინს მწუხარება, რომ კეთილშობილის გრძნობის კაცს ამ

გვარს უსამოკნო ეოფაში გვხვადი და კთხოვე, რომ ამო-
ღო ჩემს ქისიდან, წმინდნი კი საჭირო იყო მეტრასტირეს
გასასტუმრებლად.

— დიდის სამოკნებით მივიღე თქვენს ფულს, მითხრა
ემსწვილმა-განმა, და მოხარული ვარ, რომ ჩემმა უკანასკნელმა
გაუფთხილებლობამ და მთელის ჩემს ფულის გაცემამ მომცა
შემთხვევა გავგეო, რომ თქვენისთანა გაციი გიდეო არიან ჭე-
ყანაზე. მაგრამ ჯერ გთხოვთ შემატულობინოთ თქვენი სახელი
და გვარი და მიბძნოთ, სადა ცნებებთ, რომ რაც შეიძლე-
ბა მალე გადავიხადო ვალო ჩემს კეთილის-მოფულისა.

მე არამც თუ შევუსრულე მისი წადილი, ვუამბე ეოვე-
ლისფერი ჩვენი უბედურება და როდესაც დაგუსახელე ის ადგი-
ლი, სადაც მივდიოდით დასასახლებლად, გაესარდა და მითხრა:

— არ მოკვლადი ამისთანა ბედნიერს შემთხვევას; მე და
თქვენ ერთი გზა გვაქვს; მე აქ ორი დღე წულის სიდიდემ და-
მაბრუნალა, მაგრამ იმედი მაქვს ხვალ შეგვეძლება წყალშიგასვლა.

მერ დიდი გმყოფილება გამოვაცნადე მასთან ერთად მოგ-
ზაურობისა და ჩემმა ცოლმა და ქალებმა ჩემს თხოვნას თა-
ვიანთი თხოვნაც ზედ დაურთეს, რომ დაეთანხმებინათ უცხო
გატი, ჩვენთან ერთად ეტამა ვასშამი.

ჩვენი ახალი ნაცნობი ისე სასამოკნოდ და ჭკვიანად ლა-
მარაკობდა, რომ ჩვენმა საუბარმა დიდ-სახს გასწია; გარტად
დაგვიანდა და მოვიდა დაწოლის დროც; ჩვენ გვეჭირებოდა
ძილში ახლად ღონის შემოკრეფა, რომ მეორეს დღეს ადვი-
ლად აგვეტანა მგზავრობის წყალება და დაღლულობა.

დილაზედ ეკვლანი ერთად გავემგზავრენით; ჩემი ცოლი
და ქალები ცხენებით იუვენს და ჩვენი ახალი მეგობარი, ბო-
ჩელი, ფენით მისდევდა ბილიკს შარა-გზის გასწვრივ. ის დი-

მიღით შესცქეროდა ჩვეს ჯაგლავს ცხენებს და ერთსეულ სიტყვად გამოიტანა. რომ არ მეზრდებოდეთ, დიდი-ხსნია გზის-წრობდით.

წყალი ჯერ სრულად არ დაჰატარებუდიო; ჩვენ მოგვინდა გზის მჩვეწებლას დატერა, რომელიც წყალში წინ მიგვიძღოდა; მე და ბორჩელი უკან მივდიოდით. გზაში დროს ვატარებდით სსვა-და-სსვა თვალსათვალსურის ბანაით, რომელშიც ჩვენი მგზავრი ძალიან გაკარჯიშებული იყო. მე ეველავდ მეტად ის მკვირვებდა, რომ, თუმცა ბორჩელმა ჩემგან თუელი ისესა, თავის ჯვრებზედ ისე მტვირედ იდგა, თითქმის მე მესესხოს იმისგან თუელი და არა იმას ჩემგან.

გზაზედ ის მეუბნებოდა ხსენისხს, ეს სახელი ამა და ამ მეზატონეს ეკუთვნისო.

— აი ეს სახელი, მითხრა იმან და მანაშნა თათთა ერთს მშვენიერს სახელზედ, რომელიც შანა-გზაზედ ცოტა მოშორებით იყო, ეკუთვნის ტორნგილს, ასაღ-გაზდა მეზატონეს და დიდის შეძლების ჰატონის. მაგრამ ის სრულებით თავის ბიძის, უილიამ ტორნგილის, ზედმსედეკელობის ქვეშ არის; თითონ ბიძა ძალიან ცოტასა ხაჯავს, უფრო დედა-ქალაქში სცხოვრობს და თავის მამული თავის ძმისწულისთვის მიუხდვია.

— იქნება მართლად; გავაწვევტინე სიტყვა, იქნება ჩემის ძეგლის ჰატონი არის ძმისწული ამ კაცისა, რომელიც თავისის ქველ-მოქმედებით, სიუხვითა და უცნაურის სასიამოო ეველავს-გან ცნობილია? ამბობენ, უილიამ ტორნგილი დიდად კეთილის სულისა და დიდად სათნოა, მაგრამ იმისთანა ანარებულს კაცს მოეღს ჩვეს სასიკლამოიოში ვერ შესვდები; მის სიუხვს სამწუხარო არა აქვსო.

— ეგ შესაძლებელია, მომიგო ბორჩელმა, ეს გი ვიცია, რომ

ემაწვილობაში მისმა ქველ-მოქმედებამ ზომას გარდაცვიდა. მა-
 შის ისე საშინლად ეტანებოდა კეთილ-საქმეებს, რომ მისმა
 გულ-შემატვიერობამ და ადამიანის შებრალეობამ სიგიჟედის
 მიადწევინა. ემაწვილობიდანვე სცდილობდა გამოსულიყო და-
 სკლოკნებული ჯარის კაცი და ღირსეული სწავლული; მარ-
 თლან, სამხედრო სამსახურშიაც თავი ძალიან გამოიჩინა და
 მწერლობაშიაც, მაგრამ შირ-მოთხოება ჩვეულებრივ ბედნიერე-
 ბის თავ-მოყვარე შვილთ უკან დასდევს, რადგან ისინი უფრო
 მეტს ემაწვილებასა გრძნობენ შირ-მოთხოებისაგან. უილიამ-
 სანც ასე დაქმართა: იმას გარშემო ესვია გუნდი და გუნდი
 იმისთანა შირთა, რომელნიც იმის სასიათის მხოლოდ ერთს
 მხარეს უკებდნენ და იმასაც ისე განუსაზღვრელად სტიკივდა
 გული ადამიანის უბედურებისთვის, რომ თავის-თავსეც სრუ-
 ლებით აღარა ჭიჭირობდა. იმას უყვარდა ეკელა, რადგან მო-
 ღიმაზე ბედი მისი უშლიდა შეეტყო, რომ ადამიანებში ბევრი
 მცნოური კაცი ურევია. ექიმები ამბობენ, არის ერთ-რიგი ავთ-
 მყოფობაო, რომლის დროსაც სხეული ისე მგრძნობიარეა,
 ოდნავ რომ შეასო ხელი, ავთ-მყოფი ტკივილსა გრძნობსო.
 რასაც ამ შემთხვევაში ავთ-მყოფები გრძნობენ, მასვე გრძნობ-
 და ის კაციც თავის გულში. მცირედიც არის სხვის ტანჯვა,
 ნამდვილი, თუ მოგონილი, გულს უგმირავდა და ავთ-მყოფ-
 სავით აგრძნობისებდა. რასაკვირველია, ამისთანა გულ-უხვს
 კაცს ბევრი მოთხოვნილი ეყოლებოდა გარსა. ამ უზომო ფან-
 ტვამ ძირს დანახო მისი შეძლება, მაგრამ სასიათი მაინც კერ
 გამოუტყვალა; გამოუტყვალა კი არა, რაც უფრო აკლდებოდა
 ღონისძიება სხვების შეწევნისა, ეს შეწევნის სურვილი უფრო
 მეტად უცხოველდებოდა და აქამდე მიადწია, რომ თუშის

გონიერს კაცსავეთ სჯიდა, მაგრამ საქმით კი გიჟს დაემ-
ზგავსა.

მოსოვნელების რიცხვი თან-და-თან უფრო მრავლდებო-
და და რადგან ფულის მიცემა ღირს შეეძლო, დაპირებით ბეჭ-
ის ჰპირდებოდა; დაპირების მეტი რაღა ჰქონდა, რა დაერი-
გებინა! უარის თქმით არ უნდოდა შეეწუხებინა ვინმე. ბეჭი
იმედ-მიცემული სთხოვდა დასაპირებს, მაგრამ ეს იმედი მალე
ურთუქდებოდათ, თუმცა ტორნგილს გულ-წრფელად სურდა მ-
თი შეეღა. ეს სალხი რამდენსამე ხანს კიდევ ესვია გარს, მაგ-
რამ მეტე ვეკლამ მიატოვა, შეიმუღა იგი და ავსებდა ღირსე-
ულის საუკედურით; ის გასდა საზიზღარი სხვების თვალში და
თავის თვალშიაც. აქამდის მისი გული ზირ-მოთხეობითა საზ-
ღოობდა, მაგრამ ეს საზღოც მოესპო და მასთან მოესპო
ეოგელივე ნუგეში. ჭკვენა მასის სულ სსკაფრად ეჩვენა მას.
ვინც კი ნამდვილი, გულ-წრფელი მეგობარი ჰყავდა, რიგანს
ჩჩევას აძლევდა, მაგრამ ტორნგილი ამ ჩჩევას ყურს არ უბ-
დებდა; უარ-ყოფილს ჩჩევას მოჭევს საუკედური. მხოლოდ მა-
შის იგრძნო იმან, რომ მისი კეთილის გულით მოზიდული
ცრუ-მეგობრები არ იყვნენ ღირსნი ჰპირებისტემის; იგრძნო,
რომ ვისაც კი სხვის გულის მოპოვება უნდა, თავის გულიც
უნდა გადაუშალოს მას. მე ვნახე მასინ რომ... რომ... რას ვამ-
ბობდი, დამავიწყდა? ჯო, იმან გადასწყვიტა, რომ თავისი-თავი
აღარავის დაპირებების და განიზრახს თავის შეძლების აღ-
დგენა. ამ აზრით იმან ჭკვეითი შემოიარა მთელი ევროპა და
ესლა თუმცა რც-და-ათის წლისა მეტისა არ არის, მაგრამ
მანინ მოასწრო თავის საქმეების წესზედ დაეყენება და უწინ-
დელზედ უფრო მეტად გაიდიდრდა. ესლან, თუმცა კიდევ
ბეჭის კეთილს საქმეს სჩადის, მაგრამ ზომიერად და გონიერ-

რებით; თითონ კი ისევ ახარებულის სსსიათისა და მხალად იმისათან კეთილს სჩქმეს ეწეობა, რომლის შესრულება ძვირად შესვდება კაცსა.

მე ისეთის უფრადებით ვისმენდი ბორჩელის ნაამბობს, რომ აქეთ-იქით არც კი ვისვდებოდი; უცებ შემოგვესმა საშინელი კივილი ჩემის ცოლ-შვილისა; მოვისვდე და საზარელი სანასავი დავინახე: ჩემი უმცროსი ქალი შიგ შუა წყალში ჩავარდნილიყო და სარცადავად თითქმის ჩქარს ზვირთებს ებღუტებოდა; ორჯერ დაიძალა ზვირთებს ქვეშ და მე კი შევალ ველარ მოვასერსე; შიშმა ისე მომკვეთა მუხლი, რომ აღვლიდამ ველარ დავიძარ. უეჭველად დაიღუპებოდა, ჩემი ამსახვით რომ არ შევარდნილიყო წყალში საშველად; რის ყოფითა და ამბით გამოათრია ჩემი ქალი წელის ნაპირსედ. მოვასხეთ ფონი ცოტა ზემოთ, მშვიდობით გავკედიო წყალსა და ჩვენს მადლობას ზედ დაერთო აღუწერელი მადლობა ჩემის სიკვდილიდამ დასსნილის ქალისა თავის დამსსნელისადმი. თავის გრძნობას ის უფრო თვალებით აცხადებდა, ვიდრე სიტყვით. თუმცა შიში აღწაფრისა იყო, მაინც ჩემი ქალი ბორჩელის მკლავზედ იყო დაუდებელი, თითქმის მისი შემწეობა სსსია-მოგნოდ მიჩნდა. ჩემმა ცოლმაც განაცხადა სურვილი, რომ მოსარელი ვაქნები, ჩემს სახლში შევიდლო თქვენი მატევის-ცემს ამ გვარის თავ-განწირულებისთვისა.

იქვე ახლო ტრანსტარში დავისვენეთ, კვამეთ ჰური და გამოვეთხოვეთ ბორჩელს, რომელიც სსვ გზით უნდა წასულიყო. გზაზედ ჩემმა ცოლმა გვითხრა, ბორჩელი ძალიან მომწონს; კანს გვარისა რომ ყოფილიყო და იმდენი შეძლება ქნებოდა, რომ ჩვენისთანა ოჯახის მოყვრების ღირსი იქოს, მაგაზედ უკეთესს სასამოს ვერ ვაშოვნადითო. მე

დიდილი მოძივიდა ესეთი ამჟამტაჲსობით ჩაგონებულ სიტყვები რომ გავიგონე, მაგრამ თავის დღეში არ გავუყვანებოვარ იმ გვარ ოცნებებს, რომელნიც ჩვენ გვანებეშებენ და დაგლებით ვი არავის რას აგლებენ.

თავი IV.

სიღარიბეშიაც შეიძლება კაცი ბედნიერი იყოს, რადგან ბედნიერება უფრო გულის კმაყოფილებაზედ არის დამოკიდებული, ვიდრე სხვა-და-სხვა გარემოებაზედ.

ჩვენი ხსნლი სახლი იყო ერთს ჰატანა მხარეს, რომელ-შიც სულ იჯარადრები ესასლნენ; ესენი თვითონვე მუშაობდნენ თავიანთ მიწებში და არც მდიდრად და ცნოვრობდნენ, არც ღარიბად. მათ თითქმის ყოველივე სელთა ჰქონდათ, რაც ვი ცნოვრობისთვის საჭიროა და ქალაქში ძვირად ჩადიოდნენ სხვა-და-სხვა ძვირ-ფასის სავაჭროს საყიდლად. განათლებულს ქვეყნებზედ ისე მოშორებულნი იყვნენ, რომ სრულიად უკლებლივ დაეცნათ ძველი წესი და ჩვეულება და ისე შესწავლადნენ ზომიერებით ცნოვრობას, რომ ზომიერებას კეთილ-საქმედ არც ვი სთვლიდნენ. საქმის დღეებში მხიარულად მუშაობდნენ, მაგრამ უქმეებს ვი არა სტყნდნენ, მხოლოდ ისვენებდნენ და შეეცრაკოდნენ; შობა დღეს მადლის სმით ადიდებდნენ ქრისტეს; წმინდა ვალენტინის დღესასწაულს დღეს უგზავნიდნენ ერთმან-ერთს შემოსატულს არშეიკობის ბარიებს; ყველიერში ქადებს სტამდნენ; ზირველს ჰბრძოლს ოსუნვობდნენ და მიქელ-გაბრიელის დღესასწაულობის წინა-დღეს შემწვარს ხილს შეეძგვოდნენ.

შეიტყეს თუ არა ჩვენი მისვლა, მოელის სოფლის მცხოვრებნი, საუგეოსო ტანისამოსით, საღამურითა და დოღით გამოგვეგებონ, როგორც თავიანთი სულელები მამას. ჩვენი მისვლის გამო სადილიც გაგვიმართეს: ჩვენ სანამოვნებით მივიღეთ მათი დანატილები და თუძკა სადილის დროს ღანჯანკში ოხუნჯობა სჯულებად იყო, მაგრამ სიდიდით კი ბევრი ვიციანო.

ჩვენი ჰეტარა სხელი იყო ამხენილი მთის ძირში და მშვენიერი ტყე იფარავდა მას ქარისგან; წინ წყარო ჩამოგვიდიოდა, გვერდსედ ღამისი მინდვრები მოჩანდეს. ჩემს ჭეშმანში იყო ორმოცა დღის ჩანებული მიწა, რომლისათვისაც ჩემს მოადგილეს ასი გირვანქა სტერდინგი მივეცა. მშვენიერი რამ იყო ჩემის მინდვრების გარშემო შემოტყეული დობე, რომელსაც სსვა-და-სსვა ბუჩქები და ხეები შეადგენდეს. ჩვენი სხელი იყო ერთ-სართულიანი, ჩაღით დასურული და იდგა მუტად მუდროვან ჯაგას. შიგნით კედლები სუფთად იყვნენ გათეთრებული და ჩემს ქალებს აცხადეს მათი დამშვენება თავიანთივე დასტულის სურათებით. ერთი და იგივე ოთახი სასტუმროც იყო და სამზარეულოც, მაგრამ ამის გამო უფროდნა თბილად ამ ოთახში; სუფთაობას სულან ბძახით: სანები, თევზები და სსვა ჭურჭელი მშვენივრად იყვნენ დაწმენდილი და დალაგებული თანხებში; ოთახის ასანი სასამოვნო შენედილობას ამტკიცებს; უკეთესი სამკურნლო რა და საჭირო იყო! გარდა ამის გვექნა სამი საწოლი ოთახი: ერთი ჩემთვის და ჩემის ცოლისთვის; მეორე ჩემის ორის ქალისთვის; მესამეში ორის ჩემის ვაჟის კრატები იდგნენ. ეს ჰეტარა რესპუბლიკა მისდევდა ჩემს დაწესებულის განხილვებს და შედგეს წესი: ამოვიდოდა მსგაო თუ არა, სავროთ

ათასში შევიყრებოდი, სხდარ მოსამსახურე გოგოს წინ-და-წინვე ცეცხლი დასთიებული ქანდა. კერ ერთმანეთის ზდილო-ბაიხად მიგესაღებოდი; მე ყოველთვის ზდილობის გარეგანის წესის მომსრე ვიყავ, ურამლოდაც თავისუფლად ქცევა სშირად ამცირებს მეგობრობას; შემდეგ დავიხრჩებოდი და შევწირავდიო მადლობას ყოვლად-ძლიერს, რომელმაც ღირს-გვეო ასადის დღის სიწათლის ნასიდა. ამ წმინდა მოკვლეობას რომ მოვი-შორებოდი, მე და ჩემი ვაჟი მივდიოდით სამუშაოდ, ჩემი ცოლი და ქალები კი საუზმეს გვამზადებდნენ; საუზმე ყო-ველთვის თავის დროსად მზად იყო. საუზმესთვის გადადე-ბული გვექმნდა ნასივარ-სათი; სხდოდა კი მთელი საათი ვისხედით და კარგა მსიარულად ვატარებდით დროს. ჩემი ცოლი და ქალები სივ-და-სივ უბრალო საცხებზედ ღაზარ-კობდნენ, მე და ჩემი ვაჟი კი ღაზარკობდით თილოსთილოსურს საცხებზედ.

განთადისას ვდებოდი და მზის ჩასვლის შემდეგ არის დროს არ გვამუშვნიან: მასინვე შინა ვბრუნდებოდი, სხდარ გველოდა ჩემის ცოლ-შვილის მსიარული სასე და მსიარულივე ცეცხლი ბუხარში. სხდისას სტუმრებიც მოგვდიო-დნენ; ჩვენი ყბედი მეზობელი, მოიჯარადრე ძლამბორა და ზოგჯერ ბრმა შემუსივე შემოდოდაც ერთის ზაწა სტაქნის გინერაჟოს წვერის დასაღვედ, რომელსაც უწინდელის სელო-გ-სებოთვე სანაქებოდ ვატეობდით. ეს გეთილა-გატები ყოველთვის სცდილობდნენ ჩვენს გამსიარულებას სივ-და-სივ ღონისძიე-ბით: ერთი სხდამურს უვრავდა, მეორე რომელსამე სიმღერას ამბობდა, მაგალითად: «უგანასეელი გამოსაღმება მღვავ-მატარის ნანარ-ქექიასი» ანუ «სამსიელი ავ-გაცობა ბარბაზე ღელისა».

ღლე ისევე გვითავდებოდა, როგორც აწყობოდა: ჩემი

უმცროსი შვილები ჭკათსულობდნენ გზასაკეთების სამღვთო წყ-
რილიდამ და რომელიც კი შეორსედა უფრო ძაღლად, ტარდებო-
დათ და უგეტესად წაიკითხვდა, მიიღებდა სასუქმად კროს
შაურს მომავალს კვირას საყდრის ეუთში ჩასაგდებად.

კვირა დღე ჩემის ქალებისათვის მორთვა-მოკმასნობის დღე
იყო; ვერა ღონისძიებით ვერ დავაშლევინე იმათ ეს მორთვა-
მოკმასნება, ვერც აღვრძაღვით, ვერც დარბეობით. ბევრსა ქა-
დაგებდა წინააღმდეგ პატივ-მოყვარეობისა, ამჟამტარებისა.
მდიდრულად ცხოვრებისა, მაგრამ მაინც ვერ აღმოგვჩვენებდნენ
გულში ძვირ-ფასის ტანისამოსის სიყვარულს; ლესტები, მძი-
ვები, მათთვის საუკეთესო საუნჯე იყო; თვით ზემა ცო-
ლიც არა შორდებოდა თავის წითელს აბრეშუმის მანტი-
ლიას, რომელზედაც ერთსელ ემძვინვარებოდა ვუთხარ, ძალიან გი-
დება მეთქი.

მეტადრე შემაწუხა ჩემის ცოლ-შვილის ქცევამ პარკელს
კვირას ჩვენის მოსვლის შემდეგ. წინა-დღით ვუთხარა ჩემს
ქალებს, ადრე ჩაეცვით წარვასედა წასასვლელად; მე ყოველთვის
ვრდილობდი საყდარში ჩემს სულაიერს მოწაჩეებსედა ადრე
მივსუღვივებო. იმათ აღასრულეს ჩემი სიტყვა, მაგრამ როდეს-
მაც საუზმის საჭმელად შევიყარეთ, დავინახე, რომ ჩვენი
ქალები ისევ უწინდებლურად მორთულავენ: თმებსედა ზომი-
და წაესვით, ზუდრი წაეყარათ; ღოყებსედა მოდურად საღებო
გაგებობინათ; კაბებსედა ისეთი კუდები მისორვედნათ, რომ
ოდნავ შეისმრევოდნენ თუ არა, საშინელი შაში-შუში გაჟ-
ქანდნათ. მწარე დიმილი მომივიდა, ეს ამჟამტარება რომ
დავინახე; მეტადრე ჩემის ცოლისაგან არ მოველოდი ესეთს
შეუფერებელს ქცევას. ამ მხელს მდგომარეობაში რომ ვიყავი,
უგანასვენელი დიდი ვისმარე: მივუბრუნდი ჩემს ვაჟს და შედი-

დურად ვუთხარ, კარტა მოაყვანიე მეთქი. ქალები განცვიფრდნენ, მკრანძი მუხეში ბძანება კიდევ უფრო მედიდურად განვიძეორე.

— შენ, გეტყობა, სუძრობის ქეიფსედა ხარ, მითხრა ჩემს ცოლმა, ჩვენ იგნითაც კარგად წავალთ; ესლა რა საჭიროა ჩვენთვის კარტა?

— რატომ, ჩემო სუყვარელო, ჩვენთვის კარტა ძალიან საჭიროა; ზოგე ჩანდილი რომ იგნით წასვიდეთ, ბავშვების მოეღო სილვას დანადგებებთან და დანცინკით არ მოგასვენებენ.

— რა ვქნა, ჩემო სუყვარელო, მომიგო ცოლმა, მუთის მასსაცხს, რომ შენ ყოველთვის გესიამოვნებოდა, როდესაც ჩვენა შვილები სუფთად იუვენენ ჩანდილს.

— სუფთად შეგძლიანთ იყოთ, გავაწყვეტინე მუთისკვან, და რაც უფრო სუფთად იქნებით, მუთის მესიამოვნება, მკრანძი კი სისუფთავე კი არ არის, კი არის თავის გამოხენა, კი არის ამწარტანება. მანუეტებით, მკრანძებით და ზინიღანით მსოფლოდ თავს შეამტებთ ყველა მეზობელს—ქალებს. არა, შვილებო, გავაგრძელო მუთისკვანის კიდვით, თქვენი კანები უნდა გადგებოდეს, უნდა გაუბრუნდეს, რადგან ჩვენ თითქმის იმდენიც კი არა გვაქვს, რომ საჭირო რაინ არის, ის ვაიდალო, და მოსართავ-მოსამტანის ყიდავს რა მართებულა! მუთის კიანი მართებულა ისიც კი, რომ მდიდრები იმდენსა სარკვეს ძვირ-ფას სამკაულსკვან, როდესაც, ცოტა რომ კვსთქვანთ, ღარიბების სიშიშვლე შეიძლება დაფარულიყო იმითი, რაც მდიდართა ამაო ამწარტანებას მოაკლდებოდა.

ამ ყმად ჩემს დანცვებამ გასტრა; ქალები მამინეკ დამშვიდებულას სხნით წავიდნენ ტანისმოსის გამოსაცვლელად

და მეორე დღეს, ჩემდა სასიხარულოდ, დავინახე, რომ ისინი, უთქმელად, თავიანთ პატარა ძმებს, რჩინადს და უილაძის, ელექტებს უჭრიდნენ თავიანთ კაზის გუდებისას. ჩემთვის ის იყო კიდევ სასიამოვნო, რომ ასე შემოკლებული კაზები უფრო უსდებოდათ ჩემს ქალებს.

თავი V.

ახალი ნაცნობი. რისაც უფრო მეტი იმედი გვაქვს, სწორად გვეუბავს ჩვენ.

ჩვენის სახლის სიხალავეს ჩემს წინა-მოადგილეს ფანხატური გაეკეთებინა, რომლის გარშემო ასეილი და სსკა-და-სსკა ეკავილები იყვნენ დარბული. როდესაც კი კარგი ამინდი იყო, საქმეს მოკრჩებოდით თუ არა, ჩამოკსნდებოდით ამ ფანხატურში და სადამოს სიმეუდრეში თვალს კასიამოვნებდით სოფლის ბუნების დიდებულ სანახაობით. აქვე კვამდით ჩაის, რომელსაც უწინდელსავით სძინად აღარ კელირებოდით, მაგრამ რაც უფრო გაგვიძვირდა მისი სმე, მით უფრო სასიამოვნო შეიქნა; უნდა გეხსნათ, რის ყოფით ვემზადებოდით ჩაის სასმელად. ამისთანა შემთხვევაში ორს ჩემს ბავშვს უნდა წაეკითხა რამე ჩვენთვის და მხოლოდ მაშინ მიეღოთ თავიანთი წილი. სანდისსან, დროს გასართობად, ჩემი ქალები ძლე-როდენ და გიტარას უკრავდნენ, მე და ჩემი ცოლი ყურს ვუვადებდით ამ პატარა კონცერტს, დავსეიანობდით დაბლა ეკავილებით შემეუფლს სერზედ, აღტაცებით ვლანჯობდით ჩვენს შვილებზედ და კასიამოვნობდით ნელის ნიაზეთ, რომელსაც მოჰქონდა ჩვენთან ჯანის სიმრთელე და ბედნიერება.

ქსრეთის ცხოვრებით ჩვენ ვიგნებნით, რომ ყოველს-
გვარს მდგომარეობაში შეუძლიან კაცს საიმოვნებით იყოს. ყო-
ველს დილას კიდეობდით ასაღის შრომისათვის, მაგრამ ყო-
ველს საღამოს უფარდელად კმნიარულებდით.

ის იყო ღიაწოა შემოდგომა. ერთს უკვე დღეს ევე-
ლამ ჩვენს სასიამოვნო ალაგს თავი მოვიყარეთ. უკვე - დღეს
ყოველთვის მტკიცედ განასვინებდი, რადგან საქმის დღეს,
დასასვენებლად, უნდა უკვე დღე მოქვეყნეს; ჩვენმა სასა-გან-
მომღერლებმა მართეს თავიანთი კონცერტი; უცნაურ და-
ვინასეთ ირემი, რომელმაც იქვე ასლო, ოცს ნაბიჯად ჩა-
ვირბინა. დაღაღულობაზედ ეტუებოდა, რომ ამ ნადირს მო-
ნადირენი უკან მისდევდენ; მართლაც შევამჩნიეთ თუ არა ეს
საცოდავს ჰირტოვს, დავინახეთ, რომ უკან მას მონადირენი
და ძაღლები გაცნარებულნი კვალში ჩასდგომოდნენ. მე მას-
ნათვე მოვიინდომე შინ შესვლა, მაგრამ ჩემი ცოლ-შვილი არ
შემოვიდა; არ ვიცი რამე დაიჭირა ისინი გარეთ: ცნობის-მოყ-
ვარობაში, განცვიფრებაში, თუ სხვა რამე დათვარულმა მიჩვენა.
მოწინავე მონადირემ საჩქაროზედ წინ გაგვირბინა; მას მიჰყვა
ოთხი, თუ სუთი კიდევ სხვა. ბოლოს მოაჭენა ცხენი ერთმა
ყმაწვილმა-განმა, რომელიც შესდგულობით ყველასაგან განირ-
ჩევოდა; ცოტა ხანს გვიცქირა, შემდეგ მიანება თავი ნადირ-
ბას, მისცა ცხენი მსახურს და თავისუფლად წამოვიდა ჩვენს-
განს მდინარის სახით. ეტუებოდა, გაცნობა არ ეჭირებოდა
და ასე გაშინჯეთ, მოიწადინა ჩემს ქაღებს გადასველოდა; ეგო-
ნა, რომ ყველა იმისი ქცევა სიხარულით უნდა მიგვედო, მა-
გრამ ჩემი ქაღები ყმაწვილობიდანვე შეჩვეულნი იყვნენ მდინარე-
რობის ალაგმას. მაშინ ამ გაუბატონმა გამოგვიცხადა, მე
ტოანგილი მქვიან და ეს არე-მარე სულ მე შევუთვინიარ.

სიჭკა თუ არა ესა, მეორედ მივიდა ჩემს ქალებთან გადსას-
ვევად და მეორედ უნდა ვეღარ უთხრეს, რა კი იმისი სიმდიდ-
რე და დიდ-კაცობა შვიტყეს.

ის ისე თავისუფლად და მარჯვედ იქცეოდა, რომ მალე
დაგვიასდრეკდა, თუმა მის ქცევას ღმერთსაც უტყუბოდა.
დაისახა თუ არა საკანკები, სთხოვა ჩემს ქალებს ეძღვნათ
რამე. მე სრულებით არ მომწონდა იმისთანა კაცის გაცნობა,
რომელიც ჩვენი ცოლი არ იყო და თავს ვუშვებოდი ჩემს
ქალებს, რომ უნდა ეთქვათ, მაგრამ დედამ წაათმამა და მსია-
რულად დაიწყო სიმღერა. როგორც თითონ სიმღერამ, ისე
სმას ამოჩვენა ცოტაიგი თითქმის აღტაცებაში მოიყვანა;
თითონვე აიღო გიტარა და დაუკრა. თუმა კარვად კი ვერ
უწავდა, მაგრამ ჩემმა უფროსმა ქალმა უკვად დააჯილდოვა
ქებისათვის და არწმუნებდა, რომ, თქვენ უფრო მალავს კი-
ლორედ უწავთ, ვიდრე ჩემი მიუსიკის მასწავლებელია. ამ
გვარის ქებისათვის იმას მადლობა უთხრა და ჩემმა ქალმა
მდებლად თავი დაუკრა; ის აქებდა ჩემის ქალის გემოვნებას;
ჩემმა ქალმა მისი გონება სენამდე ასწია; ისე დაუახლოვდნენ
ერთმანეთს, თითქმის მთელი საუკუნეა ნაცნობები არიან.

ჩემს ცოლსაც ისე თავალები აუწყია შვილების სიყვარულ-
მა, რომ ეგონა ბედნიერება მოეცა ჩვენს ოჯახსა და არ
ეშვებოდა ცოტაიგის, შინ შემობმანდით და კინკრიყოს წვე-
ნი მიიწოთ. თითქმის მთელი ოჯახი მხოლოდ იმას სცდი-
ლობდა, რომ სტუმრისთვის ესამოგნებინა; ქალები სცდილობ-
დნენ, გაერთონ იმისთანა საგნებზედ ღაპარაკით, რომლებზე-
დაც, იმათის აზრით, უეღვანა ღაპარაკობდნენ; მოსემ კი რა-
ღაც ჭიათს ძველს ბერძნებსა და რომაელებზედ და ზესუნის
მაგივრად მხოლოდ დაცინვა ერგო. ზატარა ბავშვებიც უსაქ-

მუწად არ იეგნენ: სტუმარს სულ გაწის დასტრიალებდენ; ძლიერ მოკავშირე მათი ჭეჭეიანი პაწაწა თითები მის მდიდრად შეგვირძნის ტანისამოსს; აცლიდნენ და მივიდოდნენ იმასთან და უთაოდ უნდოდანო შეტეოთ, კიბეებში არ ჰქონდა.

როცა დაღამდა, ტორნგილი გამოგვეთხოვა, მხოლოდ ჯერ კი კვლავაც მოსვლის ნება გვთხოვა, რაზედაც, რასაკვირველია, უნდა გერეკოდით, რადგან ჩვენი ძეგლის პატრონი ის იყო.

წავიდა თუ არა, ჩემმა ცოლმა რჩევა შეჰქონდა იმის განმარტებლად, იმ დღეს რამდენხელ წინ წაიწია ჩვენმა საქმემ. იმის აზრით, ეს შემთხვევა ძვირფასი შემთხვევა იყო; იმას განსა, რომ ბევრით უფრო ძნელი საქმეები გამოგვეუდიოდა და იმედი ჰქონდა, ეცოცხლა იმ დღემდე, როდესაც შესძლებოდა თავის ძალა ალებს ამხარტაკან მდიდრების თანასწორად; ბოლოსა ჰსთქვა:

— თუ ჩვენი მეზობლის რინგლერის ქალები, ორივე და, მდიდრებმა შეირთეს, განა არ შეიძლება ჩვენს ქალებსაც იმათთან ბედი ჰქონდეთ?

ეს შენიშვნა ზირ-და-ზირ ჩემსკენ იყო ნათქვამი და მერე მიგუბე:

— შეუძლებელი, რასაკვირველია, აქ არა არის რა; აი სიმკესმე არ მოიგო ლოტრეიანში ათი ათასი გირვანქა სტერლინგი და ჩვენ კი ზირში ჩალა გამოვლებულები დავრჩით.

— რა არის, ჩემო საყვარელო, მიწასუხს ცოლმა, რომ ყოველივე ბრწყინვალე იმედი უნდა ჩგვიფუშო!

მერე მიუბრუნდა უმცროსს ქალს:

— აბა, სოფიო, შენ როგორღა მოგწოხს ჩვენი ახალა

ნაცნობი; სწორე მითხარ, კეთილსა და ჰატიოსანს კაცს არა ჰბავს?

— მართლს ბძანებთ დედა, მე მგონია ძაგას დიდი ნაჭი უნდა ჰქონდეს ყოველისევედ ღაშანკისა; დაბრკოლება არ იცის, რა არის. რაც საღაშანკეო საგანი უმნიშვნელოა, იმდენი უფრო ბეჭდს ღაშანკეობს.

— როგორც კაცი, არ არის უშიგო, დაუმტა ოლივიამ, მაგრამ მე კი დიდად არ მომწონს. მალან თაგ-წასულისა, თავისუფალი ქტევა აქვს და გიტარსედაც სამკლად უკრავს.

ამ ორს უგანასკნელს ჰასუსედა მე შევნიშნე, რომ ორი სულ სხვა-და-სხვა ჯგირი შეედგინათ ჩემს ქალებს იმ კაცზედ: სოფიოს სულითა და გულით სძაგდა; ოლივია კი ჩემ-ჩემად აღტაცებაში მოდიოდა მისგან.

— რა ჯგირი უნდა გქონდეთ იმ კაცზედ, საუკრელო შეი-ლებო, კეთხარი მე, უნდა გავიტყუდეთ, რომ მე არაფრად მო-მეწონა. როდესაც ნაცნობები ერთმანერთის ტოლნი არ არიან, საქმე სიმუღილით თავდება. თუმცა თავისუფლად და ჯერ-სიანად გვექცეოდა, ეტყობოდა, რომ კარგად გრძნობდა თავის წოდების უმაღლესობას; გავიცნოთ ისევ ჩვენი ტოლები. იმ კაცზედ საზინდარი არა არის რა, რომელიც ცოლის შერ-თვის დროს მხოლოდ იუფს ეძებს და მე არ მესმის, რატომ ატრეივე საზინდარი არ უნდა იყოს მდიდრის ქმრის მძებნე-ლი ქალი. თუ ტოლნი ჰატიოსანი განზრახვა აქვს, მაშინ ჩვენ საზინდარნი შევიქნებით, მაგრამ თუ... ამის გაფიქრება მათერთაღებს შიშით. მე ჩემის ქალების ყოფა-ქცევის სრული იმედი მაქვს, მაგრამ მაგ სასიათის კაცისაგან ყველგან უნ-და მოველოდეთ.

გავათავე თუ არა ჩემი სიტყვა, შემოვიდა მსახური ტოლ-

ნგილისა, მოგვიეითსა თავის ბატონის მხრივ და მოგვიტანს მისგანვე ფეშქაშად ნასკვარი მოკლულის ირემისა; თან შემოეთვალა, ამ დღეებში სადილად გეწვევითო. ასე თავის დროზედ გამოგზავნილმა ფეშქაშმა დაიფარა ტარნგილი ჩემის მტრობისაგან; მე გავხუდდი და იმისავე კმაყოფილი ვიყავ, რომ ჩვენს ქალებს დაუხსნელე რაც საშიშარი იყო; ახლა თითონ იციან, თავის ჭკუით დაიფარონ თავი ამ მახსოვან, გავიფიქრე მე. რომელი სიკეთეცა იგი განუწეგებტელს ყურის-გდებსა საჭიროობს, ვგონებ, ღირსი არ იყოს მის დასაცავად საჭირო ცდისა.

თავი VI.

სოფელში ცხოვრების სიამოვნება.

ასეთი განცხადებული ბაჟი შეგვექნა, რომ დასამშვიდებლად ერთ-სმად გადავწყვიტეთ, შეგვეწვა ვასშმისათვის ერთი ნაჭერი გამოგზავნილის ნაწადირკვისა; ჩემმა ქალებმა სიამოვნებით იკისრეს ვასშმის მომზადება.

— ვწუხვარ, რომ ამისთანა ვასშამზედ უცნო არავინ დაგვეწერება, ვთქვი მე, არც მეზობელი, არც მეზავრი; ამ გვარი სუიჭა ერთი-ორად უფრო სასიამოვნოა, როდესაც თან სტუმარს ჰატვისა სცემ.

— მართლა და აი რა კაი დროს მოდის ჩვენი კარგი მეგობარი ბორჩელი, რომელმაც ჩვენი სოფიო სიკვდილიდან დაიხსნა და შენც ისე მარჯვედ გავლობა ბაჟში, წამოიძისა ჩემმა ცოდმა.

— მე ძავობა! სცდები, ჩემო სიყვარულო; მგონი მე კერ

ბევრი მჯობსელი არ გამოჩენია. მე ყოველთვის დარწმუნებული ვიყავი, რომ ჩინებულად იცნო შენ ქადების ცნობა, მაგრამ თვითონ თვითონ სჯა კი, სჯობს, ისევ მე დამანებო.

ამ დროს შემოვიდა ჩვენი საწყალი ბოძელი; მთელი ჩემი სხელობა მსიარულად მიეკება; ყველამ სული ჩამოართვა და პეტრე ჩინადმა სკამი მოუტანა.

ორ რიგად მომწონდა მე ამ საწყალის კაცის მეგობრობა: ჯერ ერთი ესა, რომ ეს მეგობრობა მისთვის გამოხადებოდა იყო და ამას გარდა ის სრული ერთ-გული იყო ჩვენი. მუშაობლობაში იცნობდნენ იმას ღირბის კაცად, რომელსაც ეძახებოდა დროს კარგი არა გაეკეთებინა რა; უნდა ვსთქვა, რომ ის ჯერ ოც-და-ათის წლისა იყო. სკითხვას მისი გონიერება სჯიდა, თუმცა ბავშვებთან დარჩენა უფრო ესალისებოდა. ესენი პეტრე უმანკო ქმნილებანი არიანო. მას უკან მე შევიტყე რომ ის მისი დანდობიერებული იყო სხვათა ღვაწლის სხვის და არაგების თქმაში; ძვირად მოვიდოდა ისე, რომ ან შეჭმის-პური არ მოეტანა, ან უბრალო საღამური. ჩვენს მხარეს ას წელიწადში ერთხელ, ორჯერ მოვიდოდა და სცნობდნენ მათ, რომ სან ერთს ეწვეოდნენ, სან მეორეს.

ბოძელი დაგვეწვია კანძამსედ და ჩემს ცოდმა ამ შემთხვევისათვის არ დასოგა თავისი კინებრიყოს წვენი. დავიწყეთ რიგ-რიგზე სხვა-და-სხვა არაგების თქმა. ბოძელმა რამდენიმე ძველებური ღვაწი გვიმღერა და უამბო ბავშვებს გარეული თხის ამბავი, ამბავი მომთმინო გრიხელასი და მშვენიერის მოწამინდასი.

ჩვენი მამალი დაჩვეული იყო ყოველ საღამოს თერთმეტს სათხედ და ესლან მამალის ხმით შეტყუდობინა, რომ ძილის დრო არიანო. მხოლოდ მამლის-ყვილსედ მოგ-

გაგონდა, რომ სტუმრისთვის ცალკე ქვეშ-საგები არა გეგმონდა და ტრანსტირში დასაძინებელის აღადგინა მოძებნა გვიანდაყო.

ასეთს მხელს მდგომარეობაში რომ ვიყავით, ჰეტარა რინაძემა უთავაზო სტუმარს თავისი წილი ქვეშ-საგები, თუ მონე თავისთან დამიწვეხსო.

— მამ მერ მივცემ ჩემს წილს, თუ ჩემი დები თავისთან წამიყვანენ, წამოიძისა ჰეტარა უიღიაძემ.

— ზგრე უნდა, ჩემო მეგობრებო, ზგრე, ვსთქვი მე, სტუმრის-მოყვარეობა ჩემს ქანისტიანთა უპირველესი მოვალეობათაგანი. მხეცნი სოფლისა და ბუნებებში თავს აფარებენ, ფრინველნი ბუდეებში და უძველეს კაცს მხოლოდ თავის მზგავსებთან შეუძლიან თავის შეფარება. უცხო იყო ამ ქვეყნისათვის იგი, რომელიც მოგვევლინა ადამიანთა სახსენებლად. მას არა ქმონდა სახლი, თითქო უნდოდა გამოეცადა, დარჩა თუ არა ხალხში კიდევ სტუმართ-მოყვარეობა.

— საყვარელო დებო, რუთხარი მე ცალს, მიერ ამ ბავშვებს თითო ნაჭერი შაქარი და რინარდის ნაჭერი აუფრო დიდი იყო, რადგან მაცას პირველმა დაიწყო ამასვედ ღამნაჭი.

შეორე დღეს ზგრე დავაღვიძე ჩემი სახლობა; გათიბული თივა გეგმონდა მოსაგროვებელი; ჩვენს სტუმარმა გვთხოვა დაგვხმარებოდა და ჩვენ მუშად მივიღეთ. მუშაობა მსაზრულად მიდიოდა: ჩვენ ვაბრუნებდით გათიბულს თივას და ქანისვენ კაქტევედით; მე წინ მივდიოდი, სხვები უკან მოგვდექენ. მე შევნიშნე, რომ ბოროტი ხალხისაზნად შევდიოდა სოფილს; გაათავებდა თუ არა თავის სამუშაოს, მიიბრუნდა იმისთან საშველად და რადანედან ჩემ-ჩემად ედანარჩებოდა; მაც-

რამე მე კარგი ჯიშის მქონდა შედგენილი ჩემის ქალის გონიერებაზედ, კარგად ვიცოდი მისი პატივის-მოყვარეობა და არ მეშინოდა, რომ ცალარიბეულს კაცს თავს გაუყვარებდა.

როდესაც გაკათავეთ მუშაობა, მივიწვიეთ კიდევ ბორჩელი ღამის გასათევად ჩვენთან, მაგრამ უარი გვითხრა: ის აწირებდა ერთს მეზობელთან მისვლას, რომლის შვილისათვის საღამოური მიჰქონდა.

ბორჩელის წასვლის უძალევი დავიწყეთ ღანჯარაჲ ამის უბედობაზედ.

— რა საოცარს მაგალითს წარმოგვიდგენს ეს საწყალი კაცი ადამიანის უბედურებისას, რომელიც მოსდევს ურცხვად და ქონების თვალთვლით განსარჩევად ემაწვილობას, წარმოვსთქვამე; მართალია, ჭკუა არ აკლია, მაგრამ ეს ჭკუა უიფრო დამსაშვევად ხდის მაგას ჩვენს თვალში. საცოდავი! სად მივმართებთ ის ქალსა ზირ-მოთხეები, რომელთაც, რასაც უნდოდა, იმას გააკეთებინებდა? ალბად იმათ მისაფერებლად წავიდნენ, რომელნიც გამდიდრდნენ მაგის გარყვნილობის წყალობით. უწინ მაგას აქებდნენ და ესლაჲ კი იმავე რიგად აქებენ მაგის დამღუპველებს; უწინ უგვირდით მაგის მახვილი ჭკუა, ესლაჲ დასტინიან იმ მახვილის ჭკუის სიბრტყეს. კი ღარიბობა და იქნება ღირსიც არის ღარიბად ყოფნისა, რადგან არც იმდენი თავის უადრთი აქვს, რომ სხვების მისაკედლებლად არ გაუხდეს საქმე და არც იმდენი მოხერხება, რომ სასარგებლო კარად გახდეს.

იქნება სხვა საიდუმლო მიზეზი მქონდა რამე და ამიტომ ასე მკაცრად კსკიდი; ასეთის სიმკაცრისათვის მივიღე საუკუნო დიდი ჩემი ჩემისა და მშვიდის სოფიოსაგან.

— უწინ როგორი ქრევისა უნდა ყოფილიყო, მითხრა იმან, ესლანდელმა მისმა მდგომარეობაში უნდა დაიფაროს ყოველივე

გაკიცხვისაგან. მაგის სიღარიბე სამეფო სსსკელია უწინდელის უგუნურის ქრევისა. თითონ თქვენსავე რამდენჯერ გამოგონია, არას დროს არ უნდა გაჩეცნოთ იგი, რომელსაც განგებამ თავისი სსსკელი მოუვლინა.

— მართლაც ამბობ, უთხრა მოსემ, ერთი ძველი მწერალი მშვენივრად აღწერს მაგ სიმკაცრეს ერთს არაქში; ერთმა გლეხმა მოინდომა, ტყავი გაეძრო მარხისათვის, რომელსაც ერთსელ ქმნდა გიდეც გამრთილი სხვისგან. ამას გარდა, მე არ ვიცი მართლაც ის კაცი ისე უბედურია, როგორც მამა ჩემი ამბობს: ჩვენ არ უნდა ვსთქვათ, რომ ეს კაცი ამასა და ამასა გრძნობს, რადგან ჩვენ რომ ვყოფილყავით იმის ადგილს, იმასვე ვიგრძნობდით. თუმცა ჩვენთვის თხუთელას სოფო ბნელია, მაგრამ მისთვის კი საკმაოდ განათებულია და, მართალი რომ სთქვას კაცმა, როგორც ეტეობა, ბოროტელი სრულებით გამოედილია თავის ცხოვრებისა; მე ჩემს დღეში არავინ ისე მხიარული არ მინახავს, როგორც ის იყო, სოფიკო, შენ რომ გელაშარებოდა.

მოსეს თქმულად არ მოსულა ამ სიტყვებისათვის მისი ვნებობა მიეცა რამე, მაგრამ სოფიკო გაწითლდა და ცდილობდა თავის შეკრთობა ძალ-დატანებულის სიცილით დაემაღლა. ის არწმუნებდა მძას, რომ რიგინად ყური არც კი მიგდია, რას მეუბნებოდა, მაგრამ, როგორც ეტეობა, უწინ ბოროტელი ძალიან კარგი კაცი უნდა ყოფილიყო; დაჩქარა თავის გამართლებას, სასხედან სიწითლე მოუვიდა და ეს ნიშნები მე არაფრად მომეწონა, მაგრამ მაინც დავძლე ჩემი კვტი.

მეორე დღეს მოვედით ტარნგილს და ჩემი ცოლი წავიდა წინადიუვისაგან შატკეტის მოსამზადებლად. მოსე წინას ჭეთხულობდა, მე შატარებს ვასწავლიდი და ქალებიც თ-

ვისთვის ფათურობდენ. მე დავინახე, რომ ცეცხლზედ წაღ-
საც ადულებდენ და მეგონა, თავიანთ დედას შეკვლდენ; მაგ-
რამ ჰატარა რჩინადმა მამბო, რომ ქალები წაღაც წყალს
ამსადებენ შინისათვისაო. მე ბუნებითადვე მეზინებოდა ყო-
ველ-გვარი სესა შინის-სახისა, რადგან ვიცოდი, გაკეთების მა-
გიერად, უფრო ასდენს სახის ფერს; ამიტომ ნელ-ნელა მივ-
წიე ჩემი სკამი ბუნართან, ავიღე მამა ცეცხლის გასასწორებ-
ლად და ვითომ-და უნებდად გადმოვუბრუნე ის ქვაბი; მეორე
ქვაბის შედგმა და სელ-ასლავ მომწადება დაგვიანდებოდა.

თ ა გ ი VII.

ქალაქური ოზუნეობა. მთლიად სულელებსაც შეუძლიანთ ისწავლონ, რო-
გორ გაატარებინონ ხალხს დრო ერთს ანუ ორს საღამოს.

ბოლოს გათენდა დილა, როდესაც ჩვენ უნდა მიგვედო-
ჩენი ახალ-გაზდა მებატონე. ადვილად წარმოსადგენია, რა სამ-
ზადისში ვიყავით, რომ ბრწყინვალედ დაგვედროდით. რაღა
თქმა უნდა, ჩემი ცოლი და ქალები ამ შემთხვევისათვის საუ-
კეთესოდ მოიწოდებოდნენ.

ტოტნგილი მოვიდა და თან ორი მეგობარი მოიყვანა:
თავისი კარის-მღვდელი და თავის მოუწავი. იმას არ უნდოდა
ჩვენი შეწუსება და ამიტომ ღაზიანა თავის დიდ-ძალის სწოკა
მოსამსახურეების იქვე ტრანსტირში გაგზავნა, მაგრამ ჩემი ცო-
ლი ისე გამსიარულდა, რომ მოიწადინა ყველას დასვედრა, რის
გამოისახბითაც მასუქან მთელი სამი კვირა ჩვენი სუფრა ძალ-
ზედ ცარიელი იყო.

წინა-დღით ბორჩელმა გვითხრა, რომ ტოტნგილი უილ-

მოტის ქალს ირთავს, იმას, რომელზედაც ჩემი შვილი გეორგი იყო დანიშნული; ამ ამბავმა, ცოტა არ იყოს, აგვეანთა ტორნგილზედ გული, მაგრამ ერთმა შემთხვევამ ძალე გაგვიფანტა ეს ეჭვები. ვიღამაც ღაზაზაგში სიტყვა ჩამოაგდო იმ ქალზედ, იმის სიმშვენიერებზედ და ტორნგილმა გაკვირვებით წამოიძახა, არ მესმის, ვინ უძისის იმ საფრთხილსა მშვენიერს ქალსა.

— იმის შერთვას, ის მიჩვენიან, ჩემი საცოლო ცისის ასლო მოგვებნო ფარანის მკრთალს ნათელზედ; დეე ესლავ დაუმასინჯდე, თუ ამას ტუუილს ვამბობდე.

ამ სიტყვებზედ აიტყსა სიცილი და ჩვენც ხანი მივეცით; მდიდრების სუძრობა ყოველთვის მოსაწონია. ოღვიამ თავი ველარ შეიძგრა და წამოიძახა, რომ ბატონ ტორნგილის ოსუნჯობა უღეველიაო.

სადილის ბოლოს, როდესაც სადღეგრძელოები დავიწყეთ, მე ჩვეულებისამებრ დავლიე ეკლესიის დღეგრძელობისათვის. კარის-მღვდელმა მადლობა მითხრა და დაუმატა, რომ მსოფლოდ ეკლესია არის მეფლობელი ჩემის გულისაო.

— სწორედა სთქვი, უთხრა მღვდელს უმაწვილმა-კაცმა გიუმაყურად: ვთქვით, რომ ინგლისის ეკლესია, აწინდელი შენი მეფლობელი, განიერის ბატონის სასლებით ერთს მხარეს დადგეს და სოფიეო უსასლებოთ მეორეს მხარეს, თუ ღმერთი გწამს, რომელს აირჩევდი?

— ჩასაკვირველია ორივეს, მიუგო მღვდელმა.

— მე კი, თუ ტუუილს ვამბობდე, ამ ერთმა სტაქანმა ღვიბომ დამადრჩხოს: ეს მშვენიერი ქალი ღირსია რომ ვადმერთოთ და ყოველივე თქვენი დაწესებულება კი ათეულს სარგებედ წმინდა სიტყუება; ვისაც უნდა ამას დაუემტკიცებ.

— კარგი იქნება, რომ წარმოგვიდგინოთ თქვენი საბუთები, უთხრა მოსემ, იმედი მაქვს, შევიძლო მათი დარღვევა.

— ძალიან კარგი, მიუგო ტორნგილმა და მიუსვდა მანათიკე მის აზრებს; თან მთელს საზოგადოებას თვალი უფო, მოემსადეთ სსსსცილოდა; თუ თქვენ გინდათ ამაზედ დამშვიდებული სჯა, მე მზა ვარ; მაგრამ ჯერ ეს უნდა გადაწყვიტოთ, როგორ უნდა ვიბასოთ ანალოგიურად, თუ დიალოგიურად?

— მე მინდა რაციონალურად ვიბასო, უზასუსა მოსემ.

— ძალიან კარგი, დაუმატა ტორნგილმა, და დასაწყისიდანვე რომ დავიწყოთ, იმედი მაქვს, ყაბულს იქმნებით, რომ რაიცა არს, არს და თუ ამ ჭეშმარიტებაზედაც არ დამეთანხმებით, მე აღარ შემიძლება ბასის გავრძელება.

— მაგასევე დათანხმება, მგონი, ადვილია, მიუგო მოსემ; ეს თანხმობა ისე გამოიყენეთ, როგორც გინდათ.

— იმედი მაქვს ამაზედაც დამეთანხმებით, რომ ნაწილი მთელსევე მცირეა.

— ეგეც მართალია, მაგასევედაც დაგეთანხმებით.

— იმედი მაქვს, არც ამას უარ-ჯყოფთ, რომ სამ-კუთსედაში სამი კუთსე უდრის ორს სწორე კუთსეს.

— ეგეც ცხადია, მიუგო მოსემ და თავისებურად მძიმედ ჩვენსკენ შემოისედა.

— ძალიან კარგი, მიუგო ტორნგილმა და ზედა სსსს-სსს-ით დაუმატა, რადგან თქვენ დათანხმდით ჩემს წინანდელს წინანდადებზედა, მე შევნიშნავ კიდევ, რომ თვით-მყოფელობით შეკავშირება იხდება ერთი-ორად და აუცილებლად წარმოშობს პრობლემატიურს დიალოგისმს, რომელიც ამტკი-

ტებს, რომ სულიერობის შინაარსი მიეწერება მეორე ზედ-
შესრულს.

— მოითმინეთ, მოითმინეთ, გააწყვეტინა სიტყვა მოსემ,
მე ეგ არა მჯერა და არც შემიძლიან დამხედებულმა მოვის-
მინო ეგეთი ურწმუნო აზრები.

— როგორ თუ ურწმუნო, წამოიძახა ტორნიკიძე, კითომ
და გაცნალებულმა. მაშ მასუსი მომიგეთ ამ უბრალო კითხვა-
ზედ: მართალი იყო არისტოტელი, როდესაც სთქვა, რომ რე-
ლიგია აჩუბობს ურთი-ერთთან დამოკიდებულთ საგანთა
შორის?

— რასაკვირველია, მართალი იყო, მიუგო მოსემ.

— მაშ სწორედ მიზანუსეთ ჩემს წინადადებაზედ, როგორ
გგონიათ: ანალიტიკური გამოკვლევა ჩემის ენტიმემის პირვე-
ლის ნაწილისა შემიძლია, თუ არა? და ესლავე შეგვატეობი-
ნეთ თქვენი საბუთები.

— უნდა გაგიტედე, უთხრა მოსემ, რომ კარგად გერ გა-
ვიტე თქვენის ბაზისი დედა-აზრი და თუ გსურთ უბრალო სიტ-
ყვებით გამოსთქვათ თქვენი აზრი, იმედი მაქვს რიგისა მას-
სუსს მიიღებთ ჩემგან.

— როგორ არა, მიუგო ტორნიკიძე, ეგაა მაკლდა! რო-
გორც გეტეობათ, თქვენ ის გინდათ, რომ საბუთებიც გათ-
სოვით და მათის გაგების ნიჭიც. არა, ჩემო ბატონო, ეგ მე-
ტის-მეტია.

ამ უბედობამ, რასაკვირველია, სასაცილოდ გაჭსადა საწ-
ელი მოსე, რომლის მოწვენილი სასე მართოდ მოხსნადა
მხარულ სასკებს შორის; მთელი საღამო იმას სმა აღარ ამო-
უღია.

ამ ამბავმა მე სრულებითაც არ გამართო, მაგრამ ოღი-

კიანედ კი სსვა რიგად იმოქმედა; ოლივიას ოსუნჯობა ეგონა ის, რაც მსოფლოდ მესხიერების საქმე იყო. ტორნგილი იმის თვალში ჰგვიანო და განათლებული კაცი იყო და ამ გვარის აზრის შედგენა ადვილად ეპატივებოდა, თუ არ დავივიწყებთ, რა დიდი მოქმედება აქვს ქალის გულზედ მშვენიერს ტანსა, ძვირ-ფასს ტანისამოსს და ძლიერს სიმდიდრეს.

ტორნგილი არ იყო სწავლული, თუმცა თავისუფლად, გაუხუმებლად ღაზარაობდა სსვა-და-სსვა უბრალო ცნობრების საგნებზედ. ამ ღონით მისთვის არ იყო მსელი მიეზიდნა გული ემაწილის-ქალისა, რომელიც ბავშვობიდანვე დიდად აღსებდა თავის გარეგანს შესედულობას, მასხადამე სსვისსად.

ჩვენი ახალ-გაზდა სტუმარი გამოგვეთხოვა და წასვლის შემდეგ დავიწყეთ სელ-ასლავ მის ღირსებაზედ ღაზარაობა. ჩვენ ეჭვი აღარ გვქონდა, რომ ოლივია იყო მიზეზი მისის ჩვენთან მსუგელობისა, რადგან განსაკუთრებული ყურადღება მისკენ ჰქონდა მიქცეული: თითქმის სულ იმას უყურებდა, სულ იმას ელაზარაობდა. ოლივიას სრულებით არა სწყინდა სუძრობით დაცინვა და გადაკერით ღაზარაობა თავის ძმისა და დისა; თვით ჩემი ცოლიც თითქო მოწილე იყო იმ დღის სიამოვნებისა და აღტაცებულს უხარდა თვისის ქალის გამარჯვება, ისე, თითქო თითონ გაემარჯვნა.

— აბა, ჩემო მეგობარო, მითხრა ჩემმა ცოლმა, ესლა გავიტყუდები და გატყუი, რომ მე თითონ ვეუბნებოდი ჩემს ქალებს და ვაჭყებდი, ჩვენი ახალ-გაზდა მებატონის ყურადღება მიეზიდნათ. მე ყოველთვის პატივის-მოყვარე ვიყავ და, როგორც ვსედავ, ცუდად არ მიჯდება ეს ჩვეულება; ვინ იცის, როგორ გათავდება ეს საქმე!

— მართლაც რომ ვინ იცის! წარმოვსთქვი მე ოხვრით; მე კი, სწორე გითხრა, მაგ ამხავს არ გავუხსარებივარ. მე უფრო მომეწონებოდა სხსიმიად ღარიბი, მაგრამ ჰატიოსანი გაცი, ვიდრე ეს მოდის გაცი თავის სიმდიდრით და ურწმუნობით. დარწმუნებული იყავ, მე არას დროს ქალს ურწმუნოს არ მივცემ.

— მგონია, მამა, სთქვა მოსემ, თქვენ ძალიან მკაცრად ეკიდებით ამ შემთხვევაში. ზეცა განსჯის მაგას საქმისთვის და არა აზრებისათვის. ყოველს გაცს თავში ათასი ფიქრი მოსდის დაუზანტოებლად, რომელთაც ვერას გზით ვერ შემოიფანტავს. იქნება, ეგ გაციც უნებურად გადაიქცა ურწმუნოდ; თუნდა მაგისი აზრები ცრუნიც იყვნენ, თუ ძალით შეეპყრნენ თავში, დამნაშავე არ არის; ან ისე არის დამნაშავე, როგორც გაუმაგრებელი ქალაქის უფროსი, რომელმაც მტერი ქალაქში შეუშვა.

— ეგ მართლაც, ვსთქვი მე, მაგრამ თუ ქალაქის უფროსი თითონვე მიიწვევს მტერს, მაშინ ის სრული დამნაშავეა. ურწმუნოთაც ყოველთვის ეგ საქმე ემართებათ; ისინი იმითი კი არ არიან დამნაშავენი, რომ ცრუ საბუთები სჯერათ; დამნაშავენი იმითი არიან, ძალ-და-ძალ თვალებს იხვევენ და ყურს არ უგდებენ სხვა საბუთებს, რომელთაც შეუძლიანთ მათი გონებაზედ მოეყვანა. ჰივკელში, ცრუ-აზრები, ჩვენდა დაუკითხავად, გვებადებთან, მაგრამ ჩვენ ღირსნი ვართ სასჯელისა, თუ დაუდევრობით ამ ცრუ-აზრებს ჩვენს გულში თავ-შესაფარს ალბეს ვაძლევთ.

ჩემმა ცოლმა გააგრძელა თავისი ლაპარაკი და საბუთებს ყური არ ათხოვა. მან შენიშნა, რომ ჩვენს ნაცნობებში ბევრი ძალიან ჭკვიანი და ძალიან ჰატიოსანი გაცი ურწმუნო იყო,

მაგრამ ბოლოს კი შეირთეს ცოლები და კაი ქმრები დადგნენ; ისიც მომსდარა, რომ ზოგიერთს ჭკვიანს ქალს თავისი ქმარი სწორეს გზაზედ დაეყენებინოს. ვინ იცის, ჩვენმა ოლიგიაშამ რა საქმე ჩაიდინოს! მაგის პირიდან სიტყვები წყაროსავით მომდინარებენ და ძალიან დასელფებულად აჩის სწავლულების სჯამიაცა.

— რას ამბობ, ჩემო საყვარელო, მიუგუე მე, განა სჯისაც იცის რამე? მე ჩემს დღეში მაგისთვის საზავსო წიგნები არ მიმიტია. ტყუილად გგონია, რომ ეგ მაგისთანა მცოდნე იყო.

— დედა მართლს ამბობს, მამა, მიპასუხა ოლიგიაშ; მე ბევრი სჯა წამიკითხავს; წამიკითხავს მაგალითად ბასი რობინ-ზონსა და მის შარსკეკას შორის და ესლა კვითხულობ ბასის ერთს წიგნში, რომელსაცა ჭკვიან: «კეთილ-მოწმუნეთა ქორწინება».

— ძალიან კარგი, მიუგუე მე, შენ კაი ქალი გამოხვედი; მე ესლა ვხედავ, რომ ველურის ხალხის განმანათლებულად ივარგებ, მაგრამ ჯერ კი წადი და დედა-შენს კინკრეიოს ქადის გამოცნობას უშველე.

თავი VIII.

ერთი შემთხვევა, რომელსაც ბევრი მნიშვნელობა კი არა აქვს რა, მაგრამ დიდის ბედნიერების მოტანა შეეძლო ჩვენთვის.

მეორეს დღეს, დილით, ბორჩელი კიდეც მოვიდა ჩვენსა. თუშმა ზოგიერთის მიზესების გამო აჩაფრად მომწონდა ასე ხშირად სიარული, მაგრამ მაინც გულიანად გესაუბრებოდი და, როგორც სტუმარს, პატივსაც კისტედი. იმისი დახვედრა არ

იყო ჩვენთვის სამძიმო, რადგან ერთი-ორად გვიხდოდა პატივისცემას; თავის მოვლის დროს სხვებსეჲდ უფრო საღისიანად ის მუშაობდა. ამას გარდა ყოველთვის შრომას გვიმსუბუქებდა მით, რომ ჩვენ შესაქცევად ხან რას გვიამბობდა, ხან რასა. ასეთი უცნაური და გონიერი რამ იყო, რომ, თუძცა სშირად დავცინოდო, მაინც მებრალბოდა და მიუვარდა. ამ სიყვარულისა და სიბრალულის მიზეზი მარტო ის იყო, რომ მე შეენიშნე, ის ჩემს ქალს ეტრფოდა. სუძმრობით სოფიოს თავის პატარძლს უძახდა და როდესაც ღენტებს აძლევდა ჩემს ქალებს, საუკეთესოს სოფიოსთვის არჩევდა. არ ვიცი ეს როგორ მოხდა, მაგრამ დღითი-დღე ვი დავატყე, რომ უფრო სასიამოვნო და ოხუნჯე კაცად გარდაიქცა და უწინდებუროდ მოსუფლო აღაჩა სჩანდა; მას თან-და-თან დაეკრუო თითქო ღრმა სწავლა და ღრმა აზრები.

ერთსელ ჩვენ ყველანი მინდოროში პურსა ვსჭამდით; გარშემო ვუსსედით, ანუ გარშემო ვუწექით, ღარიბს სუფრას, რომელიც თივაზედ გვეშალა. ბორჩელიც ჩვენთან იყო და, თავის ჩვეულებისამებრ, შეგვაქცევდა პურის ჭამის დროს. ჩვენდა სასიამოვნოდ, ჩვენს ახლო, ბუჩქებში ორი შაში ერთმანეროს ეჭიკჭიკებოდა; იქვე პატარა ბელურა-ჩიტი ჭეენკავდა პურის ნამცეცებს; თითქო ყოველივე ხმა მუუდროების მოძახწავებელი იყო.

— როდესაც ესე ვარ, სთქვა სოფიომ, მაშინვე ორი საყვარლის ბედი მაგონდება, რომელიც გრეის ისე კარგადა აქვს აღწერილი. ამ აღწერაში არის რაღაცა გულის აღმაშფოთველი; ასკერ ზედი-ზედ წამიკითხავს და ყოველთვის ახალის აღტაცებით.

— ჩემის აზრით, წარმოსთქვა მოსემ, საუკეთესო ტაეშები მაგ აღწერისა ბევრით უკან ჩამოურჩებიან ოკიდოუსის პოემას ასისსა და გალატეაზედ. რომელმაც მოღეჭემ უკეთესად გა-

მოიყენა სსვა-და-სსვაობა და ამ ჭიგურის სელოვნურს მოხმარებაზედ არის დამოკიდებული მთელი ძალა გულის აღმაშფოთებელ ზოგისა.

— მაგვირგებს თქვენი ღაპარაკი, გვითხრა ბოძეულმა. ორთავ თქვენგან დასასელებულმა მოღვაწემ გააგრძელეს თავიანთ თანამეამოელებში უგემოვნო მიმართულებას: თავიანთი თხზულებანი დაამძიეს მეტის სიტყვების სმარებით. იმისთანა მწერალთა, რომელთაც გემოვნობა არა ჰქონდათ და ჰქონდათ მხოლოდ ცოტადენი ნიჭი, მიჰბადეს მათ ნაკლულებას და ესა ინგლისის ზოგისა რომაულის მგზავსად შესდგება მხოლოდ ღრმა სიტყვებისგან, რომელთაც არც აზრი უნათ და არც კავშირი ერთმანერთთან. ეს სიტყვები ღექსს მხოლოდ სმოგანებასა ჰმატებენ.

იქნება თქვენ იფიქროთ, რომ, რა კი ასე მკაცრად გვიცხავ სსვის თხზულებებს, ვაღებუდი ვარ შემთხვევა მივცე, ჩემი თხზულებანიც სსვებმა გაშინჯონ; უნდა გაგიტყდეთ, მე ეს შენიშვნა სწორედ იმიტომაც წამოვსთქვი და მინდა წავიკითხოთ ჩემი საკუთარი ბაღადა (ძველებური ან ზღაპრული ამაზი ღექსად), რომელშიაც თუძცა სსვა-და-სსვა ნაკლულებასა, ის ნაკლულებასა მაინც არ არის, რომელზედაც მე ვღაპარავდები.

ბ ა ლ ა დ ა .

მიშველე რამე, წმინდაო ბერო,
მიმიძელ სადმე სახლს სასატრელსა;
მგონი, ახლთა სადგური შენი:
აგერა ვსედავ შორით ნათელსა.

ბნელა გარშემო; ვარ დაქანცული;
 კვლავ გზოგულობ კვლავ ჩემს კვალსა:
 დაუსრულებლად სჩანს ეს უდაბნო
 და უგზო-უკვლოდ მივდექე მე მასა.

„შვილო, მიუგო უდაბნოელმა,
 „გაუტანინსა მონკენებსა;
 „ნუ იწინამდგრებ, ნუ სდექე მაგ ნათელს,
 „თორემ მისვალ პირს უფსკრულისასა.

რაქ შესახლ-გარეთ და ღარიბთათვის
 „ყოველთვის ღია კარები მე კარსა;
 „ღვთისგან მოცემულს მცირესა სარჩოს
 „სულით და გულით გუეოფ სტუმარსა.

„შემოდი, შვილო, ჩემსა სენაკში;
 „ჩქ ქზოვებ თუმიცა ხმელსა ღოგინსა,
 „მაგრამ გულს ქზოვებ სტუმრის მოყვარულს
 „და მეუღრეობით აღსაკესე ძილსა.

„საზღოთა მაქვს მე უზრუნველადა
 „ნაყოფი მთათა, მინდორთ და ტყეთა;
 „ხილსა ვსჭამ ტყისა ხეთაგან მოსხმულს;
 „წაღს ვსვამ წყაროთგან მომდინარეთა.

„მე აღარ მივსდექე ცხოვრების ტალღას:
 „ფუჭად ვიციანი წუთის სოფელი;
 „ცოტა მაქვს, მაგრამ ცოტასაც ვემარობ;
 „სხვა დიდს სიკეთეს რომ აღარ ველო.

სასიამოვნო იყო ესე ხმა,
 ვით დილის ნამი ზაფხულის დღესა;
 და თავ-დასრილი, უცხო სტუმარი
 მისდევს მოწესკობით უდაბნოელსა.

განმარტოებულ ჭქონდა მას ქონი
 ერთის მიუდგომელს ყრუსა აღაგსა;
 ბოლოთ და მწირთა აძლედა საზღოს,
 გზა-დაბნეულთა—თავ-შესაფარსა.

აგერ გაიღო ჭრჭუნით კარი;
 ორნივე შევიდენ ბერისა სადგურს.
 ღარიბად არის მოართული ქონი,
 სად განდებული ღმერთს აკედრებს სულს,

ბერმა შეატეო, რომ მისსა სტუმარს
 სახესეჲდ ჭმუნვა გადაეფარა;
 მუისვე კერაზედ დანთო ცეცხლი,
 ხმელი ფოთოლი ზედ დააყარა.

მიართვა სტუმარს მწვანელი, ხილი
 და შეუზავა კეთილის სიტყვით;
 ცდილობს გაართოს, ჭმუნვა აშოროს
 სხვა-და-სხვა იერის საუბრით თვისით.

იქვე თამაშობს ხალისით კატა;
 ჭრიჭინაც სადღაც ჭრიჭინებს სეში
 და აღზნებულის ცეცხლისა ალი
 დარბის ძალიად ხმელსა ფოთლებში.

მაგრამ მგზავრს ესე არ სსაღისებს,
 არის დაღვრემილ, განუშებული:
 თვალები ცხარე ცრემლით ევსება,
 სევდიან ფიქრით უკვნესის გული.

მეუდაბნოე მწუხარეს სმითა
 ჭკითსავს მიწეშსა მისის სევდისას:
 „რამ დაგაღონა, ჭაბუკო, ეგრეთ
 „მსიარულს უამსა ემაწვილობისას?

„იქნება ღმერთმა წილად გარგუნა
 „სიღარიბე და უსასლ-კარობა,
 „ან თუ მეგობრის დაღატი სცადა,
 „ან სიუკარულის უიმედობა?

„დამშვიდდი, შვილო, ცრუ და ფიქვია
 „სიამოვნება ამა სოფლისა;
 „ვინც მას ვერ დასთმობს დაუნანებლად,
 „ის ღირსი არის სიბრალულისა!

„გულთ-მიმტაცია თუმი მეგობრობა,
 „მაგრამ იგი სდეკს მსოფლოდ კარგს ბედსა;
 „უბედობაში ცბიერი არის;
 „ნუ ერწმუნები იმის იმედსა!

„თვით სიუკარულიც დაუდგრომელი
 „ტკბილის სიტყვების სათამაშოა;
 „ამ ჭკეუანაში ვერ ვსედავთ იმას,
 „თუ არ გვრიტებსა და მტრედებ შუა.

„მაცრამ რას ვხედავ! შენ ისე მორცხობ,
„თითქო ქალი ხარ, ჩაცმული კაცად!“
ამა სიტყვებმა სირცხვილუელს მგზავრს
დასრქინა ძირს თავი მსწრაფლად.

როგორც რიყრევი მშვიდის დილისა
გამოსჭვირს თხელთა ღრუბელთა შორის;
ეგრეთ სიწითლე ნაზის მგზავრისა
მოხზანს ნიშნად მისის მორცხობის.

გრძელვით კანკალებს, არ სურს ასედავ,
ლყები იყრით მიუგავს ვარდსა;
განცვიფრებული მეუდაზნოე
ჭხედავს თვის თვალთ-წინ მშვენიერს ქალსა.

„მამაო, გვედრებ, რომ მომიტევეო
„გადნიერებით შემოსვლა შენთან;
„მე დაგირღვიე ეგ მეუდროება,
„შენ მარტოდ-მარტო იყავი ღმერთთან.

სიყვარულია ჩემი მტანჯველი,
„მისგან მადგია უბედურება;
„მოსვენებასა ვეძებ ყოველგან,
„მაცრამ ყოველგან წვალებს მხედება.

„დიდი სახელი ჰქონდა მამა-ჩემს,
„დიდ-კაცობითა იყო განთქმული;
„მე ვიყავ მისი ღრუს-გატარება,
„მე ვიყავ მისი სული და გული.

„წაინდთა ზრუკა გვივსებდა სახლსა;
 „უკელა მიშლიდა მე თავის გულსა:
 „ზოგი უმანკო გრძნობით მეტრფოდა,
 „ზოგი იჩენდა ცრუ-სიუვაწულსა.

„უკელა სცდილობდა აღეწსით, ქებით
 „ჩემისა გულის თვისკენ მიზიდვას.
 „მათ შორის ერთი იყო ჩუმიდა:
 „გუგუწადი, მაგრამ არ იღებდა ხმას.

„ედვინი ერქვა იმას სასულად;
 „ბედი მას ერთ-გვარ მსოფლად სწყალობდა:
 „სულით ძაღლით სხვას იზიდავდა;
 „და ის სულიცა მე მეკუთვნოდა!

„კარდზედ ცის ნაში, ან გაზაფხულის
 „მინდვრის იისა ფეროვანება,
 „გწამდეს, მამო, ედვინის სულის
 „უმანკოებას ძლივს შეედრება!

„მაგრამ ცის ნაშის და ყვავილთ ფერსა
 „ქვეთ თვისი ძალი მსოფლად ერთს წამსა,
 „მე წამეულად ვიყავ მათ მზგავსი;
 „მათ ჭკავდა იგი ყოველსა ჟამსა.

„მე გულ-ცივად თავს გაჩვენებდი,
 „თუბტ კი მიუვარდა მტკიცის გულითა;
 „როცა ცრემლს ღვრიდა ჩემის მიწეზით,
 „გუგუწადი მას აღტაცებოდა.

„ბოლოს უდაბნოს გაიქცა იგი;
„ველარ შეუძლო იმდენს ტანჯვასა;
„თვის სიუვარული ცრემლითა წარღვნა,
„გამოესალმა ამ ქვეყანასა!

„ჩემი ბრალთა იმისი ტანჯვა;
„სიკვდილი ესლა ჩემთვის ახია.
„მე ის უდაბნო საფლავად მქონდეს,
„სადაც ედვინის გვამი მარხია!

„იმისა მეუდროს საფლავის პირზედ
„ლოდინს დაუწეებ სწრაფსა სიკვდილსა;
„მიმერთალეხულსა სიცოცხლეს ჩემსა,
„შეესწირავ სატროფოს ედვინის ჩრდილსა!“

«ოჲ, საეკარელო», წარმოსთქვა უცხად
და ქვე დაემხო უდაბნოელი;
ფერხთა ესკევა; თვითონ ყოფილა,
თვითონ ედვინი, მის საეკარელი!

„ოჲ, საეკარელო დაუვიწყარო!
„შენი ვარ მუდამ, ყოველსა ჟამსა;
„აქაც შენითა მე ვსულდგმულობდი:
„რა დამავიწყებს მე შენსა თავსა?!

«ნუ მოიგონებ, რაც იყო, იყო,
„თვითონ დემრთიცა აღარ გაგვერის ჩვენ;
„ესლა ტანჯვაცა და სისარულიც
„უნდა შუასედა გავეოთ მე და შენ.

«ოჲ, ნეტა დროცა აღსასრულისა
 «მე და შენ ერთად მოგვივიდოდეს
 «და შენს უმანკო სიცოცხლესთანა,
 «დევნისაცა წუთს განჭრებოდეს!»

ეს ბაღადა ყველას მოგვეწონა, მეტადრე სოფიოს, რომელმაც ნასის ღიმილით ქება უთხრა იმის დამწერს. გაათავა თუ არა ბორჩელმა კითხვა, ჩვენი მეუღლეობა დაარღვია იქვე ჩვენს ასლო თოფის სმამ. ჰატარა ხანს უკან დავინახეთ თვითონ მონადირეც, რომელიც ბუჩქებში ეძებდა მოკლეფეხ ფრინველს. ეს მონადირე იყო ტორნგილის კარის მღვდელი და მოეკლა ერთი იმ შაშვთაგანი, რომელნიც ისე გვასიამოვნებდნენ თავიანთი გალობით.

ასე ასლო თოფის სმამ შეაშინა ჩემი ქალები და მე შევინიშნე, რომ შეშინებულმა სოფიომ ბორჩელისკენ მიიწია. მონადირე მოვიდა და ბოდიში მოითხოვა ჩვენი შეწუხებისათვის; არ ვიცოდი, რომ თქვენ აქ სადმე იქნებოდითო. მას უკან მივიდა ჩემს უმცროსს ქალთან და უთავაზა მთელი იმ დილის ნანადირევი, როგორც მონადირეების წესია. სოფიოს უნდოდა უარი ეთქვა, მაგრამ ჩემმა შესედეამ მისის დედისამ ააღებინა, თუმცა კი უბოლოდ, მონადირის ფეშქაში.

ჩემმა ცოლმა ჩვეულებისამებრ გამოიჩინა თავისი თავმოყვარეობა და წამამხურხულა, სოფიომ კერეთვე დაიწყო ტორნგილის კარის-მღვდლის გული, როგორც იმისმა დამთვით ტორნგილისაო; მაგრამ ის უფრო დასაჯერებელი იყო, რომ თვითონ სოფიოს გული სხვისგან იყო დახურული.

კარის მღვდელმა შეგვატყობინა, რომ ტორნგილმა მე-მუსიკეები დაიჭირა და განზრანვა აქვს, რომ უმაწილ-ქალებს

სოფლური შექცევა უზენოეს: ტანცაობა გაუძარბოს მთვარის სინათლეზედ თქვენის სხსლის წინ მინდორსედაო. უნდა გავიტყუდეთო, მე მსურდა პირველი მასარბელი ვეოფილეიყვი ამ ამბისა, რადგან იმედი მქონდა, თქვენი ქალი სოფიო ამისთვის დამაჯილდოებდა და ამდამ იტანცაებდა ჩემთანაო.

— დიდის სიამოვნებით აგისრულებდით თქვენს სურვილს, მიუგო სოფიომ, რომ ეგ შესაძლებელი იყოს სიძარბლის დაურღვეველად; მაგრამ, აი ეს უმაწვლი მშველიდა მე დღეს მუშაობის დროს და, რასაკვირველია, უფლებს აქვს, რომ ამდამ შექცევაშია ჩემთან ერთად მონაწილეობა მიიღოს.

ეს სიტყვები ბორჩელზედ იყო ნათქვამი. ბორჩელმა დაუმაღლა სოფიოს ამ გზარის ეურადლებისთვის, მაგრამ სოფიოსთან ტანცაობა კი ისევ კარის-მღვდელს დაუთმო, მე მკის შემდეგ ვასშეად ერთ მესობელთან ვარ დამატიყებული, რომელიც აქედამ სუთ მიღსედა სდგას და იქ უნდა წავიდეთ.

მე გამაკვირვა ამ მოულოდნელმა უარის-თქმამაც და იმ ამბავმაც, რომ ჩემმა გონიერმა სოფიომ დაღუპული კაცი არჩია კარგის ბედის მომლოდინეს. მაგრამ, როგორც კაცებს შეუძლიანთ ქალის ნამდვილ ღირსების დაფასება, ისე ქალებიც სშირად სიძარბლით სჯიან კაცსედა. ორივე სქესი თითქმის ერთმანერთის მსგეაყვად არის დანიშნული და ბუნებასაც მსგეაყვისთვის საჭირო ღონისძიება მიუნიჭებია.

თ ა გ ი IX.

ასპარეზსეჲდ გამოდიან ორი დიდ-ვატთა ცოლნი. ჰვირ-ფასს
ჯანისამოსს ჰვერი შეუძლიან.

ბორჩელის წასვლის შემდეგ სოფიომ მიიღო კარის-
მღუდლის თხოვნა; ამ დროს მოიბრძინეს შინიდან ჰემმა ჰა-
ტანაებმა და შეგუბრებინეს, რომ ტოროგილი თავის სტუმ-
რებით მოვიდოდა. ჰვენ მასმეუ დაგებრუნდით შინ, სადაც გვე-
ლადენს ტოროგილი, ორი სხვა კაცალური და ორი მშვენიე-
რად ჩადმული ქალი; ეს ქალები გაგვაცნეს და გვეითხრეს, რომ
დონდონელი დიდ-ვაცის ცოლები არიან.

ჰვენს სახლში არ იყო საკმაოდ სკამები ამოდენს სადსა-
სათვის და ტოროგილმა არხია, ყველა კაცალურმა თათო ქალი
დაიხვას მუხლებსეჲდა. ამასეჲდ მე ცივი უარა ვუთხარ, თუ-
მცა გი ჰემა ცოლი გვერდსეჲდ მიცქეროდა და მტუქსავდა ამ
გვარ უმეცობისათვის.

მოსეს მოვანდეთ სკამების მოვნა და რადგან სატანცოდ
ქალები არა კმარადენ, ორივე კაცალური წაეგნეს მას ქალების
მოსამებნელად. ამით მალე მოიყვანეს ჰემის მესობლის ძლი-
ბორცს დაუღაჟ-დოეობისი ქალები, რომელნიც წითელ ღესტე-
ბითა ბრწყინავდენ. მაგრამ საჩქე ასლა სხვათორივე გამხელდა.
ძლიშბორცს ქალები თუმიცა ზირველ მოტანცვეთ ითვლებო-
დენ მოელს მხარეს და სეღ-მაწეჲნით იცოდნენ სოფელური
ტანცობა, ქაღაჩის ტანცობისა არა გაგებოდით რა. ამან
ცოტა არ იყო საგვარჯიშა, მაგრამ, ცოტა სტუჲვისა და მის-

ლა-მოსლის შემდეგ, მისვდნენ ასაღს ტანცაობასა და მისა-
რულად მიჰყვებიან საქმეს სული.

ჩვენს მუსიკას შეადგენდა ორი სერიზი, ერთი ქლეიტა
და ერთი დოლა. მოვარე მშვენივრად ასათობდა და კერძო-
რებს ნათელს ჰყვებდა ყოველს საგანს.

შირველად ტანცაობა დაიწყო ტორნგილმა ჩემს უფროსს
ქალთან; ხალხი საიმოღნებით უტყპროდა მათ; ყველა ჩვენს მე-
სობლებს იქა ჰქონდათ თავი მოყრილი, ტანცაობის ამბავი
რომ შეეცდოთ. ჩემი ქალი ასე გოხტადა და ტყვიტად იტყ-
ვროდა ტანცაობაში, რომ ჩემმა ცოლმა კვლავ დამიმალა თვა-
ლი აღტაცება და მარწმუნებდა, რომ თუმცა განსაცდელიერელას
სელოვანებითა ტანცაობს ოღვივა, მაგრამ იგესობას სმარებაში
მე მამაყვარ.

ქალაქელი ქალები ყოველის დონისძიებით ცდილობდნენ,
უკან არ წამოაბრძოლდნენ ოღვივას სიტყვებში; იბრძნებო-
დნენ, იგრიებოდნენ, მაგრამ ამოდ. მსუერებლები ამბობდნენ,
ჩინებულად ტანცაობენ, მაგრამ ჩვენმა მესობელმა ქალამო-
რომ შესაშნა, რომ ოღვივას ტანცაობა გადევნებდა სულ სხვათა:
იმის ზეწა იგესობი თითქმის ბანს ამღვევენ მუსიკის სმასათ. ერ-
თი საათი გი იტანცავენ და შემდეგ ქალაქელმა ქალებმა არ-
ჩიეს ტანცაობის გათავება, გაცეცების გვეშინიანთ. ერთმა
მათგანმა, ჩემის ასრით, ძალიან უმართებულად სიტყვა წარ-
მოსთქვა: ღმერთმანი, სრულებით ოფელში გავიწურეთ.

შინ რომ დაგებრუნდით, მშვენიერი ვახშიმი დაგვკვდა მზა-
და. ტორნგილის მოცტანინების სხვა-და-სხვა ცივი, მაგრამ
ჩინებული სპეკლები. ღაზარაგი უფრო დარბაისელი წამოვარ-
და და ქალაქელმა სრულებით დამარცხეს ჩემი ქალები; ისი-
ნი ღაზარაგობდნენ მსოფლად დიდ-კაცობასედა, მათ შეგებო-

ლებსეგდ, მსტერობსეგდ, გემოვნებასეგდ, შექსპირსეგდ და მუსიკასეგდ. მართალია, ერთსელ-ოჩქერ უმართებულა ფიცის წარმოთქმით ძალიან შეგვაწუხეს, მაგრამ ეს ფიცი მე ამის ნიშანი მეგონა, რომ ნამდვილად დიდ-კაცთა ჩამომავალნი იყვნენ; მასუენ კი შევატყე, რომ ფიცს დიდ-კაცობაში სრულებით არა სმარობენ. მაინცა და მაინც ძვირ-ფასი ტანისამოსი ჭირაყდა ზოგიერთს მათს უკმაქს ქცევას.

ჩემი ქალები შუაით უფურბედენ ამ ქალების სწავლას და, რაც კი ნაკლულევენება ჭქანდათ მათ, ყოველისფერი მადლ-საზოგადოებაში შემოღებული ახალი მოდა ეგონათ. ყოველ ამ სიკეთესთან იმ ქალებმა საკვირველი თავდაზღომა გამოიჩინეს; ერთმა მათგანმა შენიშნა, რომ უკეთესის ყოფა-ქცევის მისაღებად, ოდივისთვის საკმარისია, ზატარა ხანი დიდ-კაცობაში გაატარო. მეორემ დაუმატა, სოფიომ რომ ერთი ზამთარი ღონდონში დატეხს, სულ სხვა იქნება. ჩემი ცოლიც დაეთანხმა მათ სიტყვებს და წარმოთქვა რომ, ნეტავი არ იქნება ჩემს ქალებს შემთხვევა მიეცეთ, ერთი ზამთარი მაინც დედა-ქალაქის განათლებულ საზოგადოებაში გაატარონ. ამ სიტყვებსეგდ მე შენიშნე, უიმისოდან ჩემი ქალები თავიანთი შემდეგის შეუფერებლად აღიზარდენ და კიდევ მეტი განათლება რომ მიიღონ, უფრო იგრძნობენ თავიანთ სიღარიბეს, რადგან მეტს განათლებასთან მეტის მიუწდომელ სიამოვნების მიღებას მოინდომებენ მეტად.

— რომელი სიამოვნებაა მიუწდომელი იმათთვის, მომიგო ტონგილმა, რომელთაც შეუძლიანთ თავიანთი მშვენიერებით დაავტორგინონ სხვის ბედსიერება? ერთი რამ უნდა გითხრათ: მე საკმაოდ მდიდარი ვარ: სიყვარული, სიხარული, თავისუფლება არის წადილი ჩემის ცხოვრების! გეფიცებით, ჩემის მ-

მულის ნასეკვარს რომ შეეძლოს ჩემს მშვენიერს ოლივიას მცირედიც არის სიამოვნება მოუტანოს, ეს ნასეკვარი მაგისი ჭირის სანაცვლო იქნება; და სამაგიეროდ მხოლოდ ამ მოწალებსა ვთხოვ, რომ მეც მიმიღოს იმ საჩუქართან ერთად.

თუმატა კარგად არ გიცნობდი, საზოგადოებაში სად რა სიტყვა-მასუსი იყო საჭირო, მაგრამ მაინც მივსვდი, რა ურცხვი აზრი იყო ამ სიტყვებში გამოხატული; მე ჯერ კიდევ კნდილობდი თავი შექმნაგრებინა.

— მოწალებო სემწიფეო, მიუგე მე, ის ოჯახი, რომელიც თქვენის აქ მობძანებით გაბედნიერეთ, შესვეულია მატეოსნების წესზედ ცხოვრებას და მცირედიც არის სურვილი ამ მატეოსნების შეგინებისა საშიშარ ამბის მომასწავებელი იქნება. ჩვენი სიმდიდრე ესღა მხოლოდ მატეოსნებაა და განსაკუთრებით უნდა დავიცვათ ეს ჩვენი უკანასკნელი საფსკე.

მალე შევინანე ამ სიტყვების გაცხარებით წარმოთქმა: ჩვენმა ახალ-გაზდა სტუმარმა სელი ჩამომართვა და შემომოვიტა, რომ სრული თანხა ვარ თქვენის აზრისა, თუმატა კი თქვენი იტყუებლობა სრულებით უსაფუძვლოა.

— თქვენის სიტყვების წარმოთქმის დროს, მე გეჴვდით სასეში, მითხრა იმან, მაგრამ გეჴფიცებით, მე აზრითაც არ მომსვლია თქვენი წყენა. გაგიტყუდებით და დამერწმუნეთ, რომ მე ციხის იერიშით ალებს მიწვევნიან და ზოგაერთი გამარჯვებაცა მქონია ამ გეჴარ საქმეში; წესზედ ციხის გარშემორტყმა და ისე ალებს კი ჩემი საქმე არ არის.

ქალაქელი ქალები გაჴვარდენ ამ უკანასკნელ სიტყვების მნიშვნელობასედა; უწინდელი სიტყვები ტორზილისა ვითომდა ვერ გაიგეს. ამის თაობასედა დაიწყეს დარბაისელი და წესიერი ღაზარჯი სთიროებასედა; ჩემმა ცოდმა და კარის-

მღვდელმაც მიაღეს მონაწილეობა ამ ღვთის-მოსაწონს ბაზაში. ტორნგილი საშინელი აღელვებული სხანდა, და შეინანა თავის უწინდელი შეუჩერებელი ეოფა-ქცევა. ჩვენ ვლანარაგობდით ზომიერების სიკეთესად და იმისთანა კაცთა სულის სიმშვიდეზედ, რომელთაც გუფში ბიწი არა შექმნარვით-რა.

ისეთს აღტაცებაში მოგვდი ამ ლანარაგისაგან, რომ ნება მივეცე ჩემს პატარებს ჩვენთან კარგა გვიანობამდე დარჩენილიყვნენ, ეგება იმათაც კეთილი რამე შეეძინათ ამ წნეობის-ამაღლებელ ხატობიდან.

ტორნგილმა კიდევ უფრო გადააჭარბა: მეითის არ შეიძლება ეს საღამო ღონით გავათავოთ?

მე დიდის სიამოვნებით დავეხუდდი და ამ საღამოს სიამოვნება სწორედ რომ წესიერად გავათავოთ.

სტუმრებმა დახმარეს შინ წასვლა. ქალქელ ქალებს თითქმის ძალიან ეზარებოდათ ჩემს ქალებს გაშორებოდნენ, ეტეობოდა, ძალიან შეუყვარდათ; მთხრობეს, რომ თან გამეტანებინა და მათ თხრობას ტორნგილმა თავისი თხრობაც ზედ დაურთო. ჩემი ცოლიც დათანხმდა და ჩემი ქალები კი თავიანთ სურვილს თავლებით აცხადებდნენ.

ამ მსულს ეოფაში რომ გიჟი, დავიწყე სხვა-და-სხვა მიწეუბნის მოძებნა; მაგრამ რადგან ეს მიწეუბნები ჩემმა ქალებმა დამირღვიეს, მეტი გზა არ იყო, უნდა ცივი უარი მეთქვა. ამ მიწეუბნით მეორე დღეს ჩემი სასილბა გვერდზედ მიდქმროდა და ვისთვისაც რა უნდა მეკითხნა, ეგელა მშაფს და მკვასეს ზესესს მძღვედა.

(გაგრძელება მეორე ნომერში.)

ახალი წელი.

მას უსარდეს ახალი წელი,
ვინც კი ცხოვრებით გმადლობია,
ვისიც წარსული არ იყო მწკელი
და მომავალი ვისიც ტკბილია!

ვინც შაშვან გულით ვარდი ატარა
და წელსაც ჭიჭიერობს მომკის იასა;
და თვისი გული მან მით ადარა
სამოთხის კარსა შვეებით დიასა!

ვინც ტრფობის ტასტად შეიმკო გული
და ზედ ხელმწიფედ დასვა იმედი;
და ვისაც ეშხით, ვითა ბუღბული,
გაუწვევებლად უძღვრდა ბედი!

მას უსარდეს... თორემ ნადგელი
ვინც შესვა ჩემებ და სცნო მწარ-მადლა;
მას რაღად უნდა ახალი წელი?
მისთვის ერთია «დღესა» თუ «სვალა»!

სამივეს ერთად შეზავებული:
წარსული, აწმყო და მომავალი

ველასს არგებს! პნელი უფსკრული
და სიფლავის მისი წამალი!

—
მამ სუ მილოცავთ მე ასაღსა წელს!
ჩემთვის ერთია «ასაღი», «ძველი»!
თუ შარშან ვსვამდი მწარესა ნაღველს,
ამ სასმელს წელსაც ველი და ველი!

ბაკი.

II

ენაზი გიორგი შვილია ღესეწალ-ღეიტენანტის ძალღ-გვარგვისა. ეს არის ოც-და-სამის წლისა; ღამაზი ბიჭია, დედის ერთაა და ჩინი აქვს შირველი. ამან სწავლა დაასრულა მას აქეთ, რაც თოთხმეტის წლისამ თავის გუგუნიონს სცემს და ჩინი ადვილათ მიიღო თავის დიდ ნათესაობის და მამის შეძწეობით. ეს კარგად ტანცაობს მასურკას, მშეკნივრად ღა-შარკობს რუსულს, ძრანტურულად უკამანდებს კადრილში ქალებს და ღაზათაინად ატარებს თავის დრეგუნის მუნდირს. ამის მამას დიდი მამული აქვს, დიდი ალაგიც უჭირავს და ამიტომ შრამორშხიკი გიორგი შირველი საქრმოა საქართველოში, რასაკვირველია, უმაღლესს საზოგადოებაში. ეველა დედას — არისტოკრატკას გულის ძეგრით მიჰყავს თავისი ქალი ბაღში (ერვიესთან ნისიად აღებულის კაბით) იმ აზრით, ეგება გიორგიმ თვალი გადაავლოსა და, რასაკვირველია, გიორგის თვალის მისაზიდავად ემაწვილი ქალიც კარგად მომზადებულია. ეს არა ზოგავს რუსულად და თუ გაჭირდა ძრანტურულ ენაზედაც ჰიკჭიკს; ტანს კეკლუტად აქეთ-იქით არსევს და კაბდოსავით მიათრევს ძვირ-ფასს შლეიქს. მაგრამ, გიორგი, როგორც ნორჩი ემაწვილი-კაცი, ეველა ქალსედ ერთგვანად თვალ-გაჭყეტილია. ამას კიდრე სელს არავინ წავლავს

და არ ეტყვის, აი ეს მამა შეირთე, კარგი ქალია, მამა ღუნურელი ჰქვას, დედა დიდის-კაცის ქალი; მზითვერ, უკუკვლად, შესაფერი ექნება თავის გვარიშვილობასთანაო, იმ დრომდე ეს თავის-თავათ გვარიშვირს აჩვენებს. მაშინ კი, როდესაც ამ გვარად გზავნდ დაუწესებულა, გიორგი სცდილობს მამოსთან ახლო იყოს; სცდილობს, ასიამოვნოს რამე, მაგალითად: «არ მირიელ გისდება, ქალო, ეგ წითელი ვარდი»; «როგორ ატარებთ დროს ამ ზამთარს» და სხვ. სხვა საგნებზედ ზაასი ამით-ში შეუძლებელია: მათი სწავლა ისეთი მსუბუქი და უნიადაგოა, რომ წავითხულ რომანებზედაც კი გაბედვით ვერ ღაზანებენ. ამ გვარად მამა და გიორგი რამდენჯერმე შესვდიან ერთმანერთს საზოგადოებაში. რაჯერ-სამჯერ გიორგიმ მამა კადრელში ატანცავა. მამას დედას გული უფანცქალებს: ჭო, თუ არა?

ერთს მშვენიერს დილაზედ მობრძანდება გიორგის მალეუა მამოს დედასთან. მოკითხვის შემდეგ კნეინა მალელ-გვაროვისა ეტყვის ელენეს, მამოს დედას, მე ერთი რამ მწადიან და შენ ამასზედ წინ-და-წინვე ჰიარობა უნდა მომტე, რომ უნარს არ მეტყვი. (ელენე და კნ. მალელ-გვაროვისა ერთმანერთის ძველი მეგობრები არიან.)

მალეუა გიორგისა და დედა მამოსი მორიგდნენ. მეორე დღეს თეთრის ფერნატკებით და მუნდერში გამოსცემული მოვიდა გიორგი. ჯერ სელზედ აკოცა ელენეს და მეორე ორიოდ სიტყვა უთხრა გაწითლებულს მამოს. ამ სიტყვებისას მამა ვერას გაიგებდა, თუ მომზადებული არა ეოფილიყო. (გუშინ მთელი დღე დედა ამას არწმუნებდა, რომ ამისთანა ბედი საქართველოში ჯერ არავის მოსდგომია.) გიორგი მამოსს სთხოვს, რომ გააბედნიეროს და იმისი ცო-

ლი გასდეს. მაშო, რასაკვირველია, უარს არ ეტყვის; უარი შეუძლებელია.

მთელი ერთი თვე ამის შემდეგ გიორგი და მაშო თითქმის ყოველ-დღე ერთად არიან, მაგრამ ერთმანეთისათვის კი არა სცდიანთ. მაშოს მთელი დღე კაბებს აზომებენ, მზითევენ არჩევნებებს და გიორგი კი უსაქმობით სხვა-და-სხვა ქალებს ემსახურება, სცდილობს იოსუნჯოს, ასევე ამბებს უამბობს. ერთის სიტყვით ისე იქცევა, როგორც შეეფერება ემაწვილ კავალერს. მაშოს და გიორგის ერთად, შირის-შირ, თავს ვინ დაანებებს; ეს ძალიან საზოგადოებაში მიღებული არ არის. ესენი ერთად დადიან სასეინოდ კვიპაყით, მაგრამ მესამე შირის თანადანსწრებით. თუ ვინიცობა ელენეს არა სცდიან, შატარა რვა წლის ძმას მაინც უთოოდ მზევრავად გაატანენ. სუფრასედაც ერთდა სსედას, მაგრამ დედის თვალი ამითხედ არის და ესენიც არცერთის მოძრაობით არ არღვევენ წესიერებას. გიორგის და მაშოს ამ ერთ თვეში ერთმანეთისთვის ერთი გულისათადი სიტყვა არ უთქვამთ. ამით სრულიად არ იციან ერთმანეთის სასიათი. გიორგი ესედას, რომ მაშო არის ღამაში და ჯერ-ჯერობით ესეც საგამაა მისთვის. ქორწილს შემდეგ დაუხსლოვდებიან ერთმანეთს და თუ ვერ შეთვისდებიან ამითი სასიათობი, რა ვუფოთ, ცოტანი ყოფილან ამ გვარად! ამითი სათესაობა, მეტადრე ქალები, ამტყიცებენ, რომ გაბოყებით უფვართ ერთმანერთი და ამთანც სჯერათ: «კურთსეულ არიან მომწმუნენი.»

მოვიდა ჯვარის-წერის დღეც. თექვსმეტის წლის მაშო, ცხოვრებაში გამოუცდელი, დიდის აღტაცებით იცვამს საგვირგვინო კაბას, თავსედი იკეთებს ყვავილებს და ღიმილით იგონებს იმ წამს, თუ როგორ შევა ეკლესიაში და როგორ გა-

აოცებს ეგელას თავის სიღამაშით. არც ერთს წამს ამ ერთი თავის განმავლობაში ამის თავში არ გაუვლია იმ აზრს, თუ რა მოელის ჯვარის-წერის შემდეგ. მთელი ქალაქის დიდ-კაცობა ბრწყინავდა ამით ქოროში. მდიდრულად მომზადებულის საუზმის შემდეგ, მეფე დედოფალმა გამოიცვალეს ტანისამოსი და ჩასხდნენ კარტაში. სამზღვარ-გარეთ მიდიან. რათა? რისთვის?—იმიტომ, რომ დიდ-კაცობაში აგრეს მიღებული—მოდაა.

სამისთვის უსაფუძვლო აქა-იქა კერძაში თრევის შემდეგ, დაბრუნდნენ გიორგი და მასო დაღაღულნი და რადგანაც აზრი არა აქვთ-რა ცხოვრებისა, უფერულად და ზღაპრით შეუდგნენ მას. დიდიდგან საღამომდე გიორგი ცალკე დარბის ჭაეტონით ნაცნობებში ასაღ ამბების შესატყობად და მასო ცალკე. აზიერბი არა შეაერთებთ-რა ამ ორს შორს ერთად. ორივენი ეშურებიან უცხო შიშებით ამომსონ ის სიცარიელე, რომელიც მათ შუაა.

ნელ-ნელა მიწეო სელი გიორგიმ შტოსს და მასომ ბლოტს. გიორგი კლუბში, ან სადმე სახლობაში, თამაშობს ქაღალდს, ჭოროვანობს, კვლევრთან ასურდავებს ოც-და-ხუთ მანათიანებს და შინ ღაქიას ესესება სამ-მანათიანებს; ყოველდღე შიშველ რიგ კრესლოში ზის თეატრში და რომელსამე აქტრისას აბედნიერებს თავისი თანაგრძნობით. ერთის სიტყვით ისე ატარებს დროს, როგორც შეეფერება ამ დროების ასაღ-გაზდა დიდ-კაცის შეილს.

მასომ სამზღვარ-გარეთიდა მდებრუნების შემდეგ არ იცოდა რა ექმნა. მერე კი ძრიელ მოეწონა თავისუფალი ცხოვრება გათხოვილის ქალისა; ეს რამდენჯერმე აბმეკინებს დღეში ეკი-

ზაჟს, დადის მღაზიებში, ვიზიტებს უკეთებს თავის ქმრის ნათესავებს, რომელნიც შენატრიან იმის ბედსა.

მაშე ორსულად არის; თითონ მაშე, ქმარი, ნათესა-
ზა თითქმის განკლთით მოკლთან მემკვიდრეს. რა იმედი იქნება
თავის ქვეყნისთვის გიორგისა და მაშეს შვილი?!

II

თადეოზ ყოჩაღაშვილი შვილია ღუარსაზ ყოჩაღაშვილისა.
ღუარსაზი სიუმაწვალეში ითულებოდა დიდ პატრიოტად; ერთ-
სელ რაღაც მთავრობის წინააღმდეგ ყრილობაშიაც დაესწო-
და ამისთვის კინაღამ ციხეშიაში თავი არ ამოაყო. შემდეგ ამ
გვარის გაცოცხლისა, ღუარსაზი დიდი პატივის-მცემელი შეიქ-
მნა ყოველივე წესიერებისა. სმა-მაღლა, საქმით მუდამ დიდებს
ელაქუტებოდა, მაგრამ ჩუმათ კი, თავის სასლობაში, ღუარ-
საზს უყვარდა ქურდულად თავისუფლებასე, კაცობრიობასე,
ძმობასე და პატიოსნებასე ღაპარაკი; ხინით იყო დიდი,
გულით ფლიდი; ყოველივე იმისი ბაასი უმაღლეს საგნებზე
იყო უნიადგო და შვილებიც აგრეთვე უნაყოფოები გამოუ-
კიდნენ. თადეოზმა, როგორც უფროსმა და სავარაუდო შვილ-
მა, უფრო ნამდვილად შეითვისა მამის სასიათი. ოც-და-ათ
წლამდის, ვიდრე კანტონის ჩინს გადასცილდებოდა, ჩინებული
კაცი იყო. მამულის სიყვარული, ქაბთული ენა, ქაღების განათ-
ლება, შესწავლა მეურნეობისა, როგორც უზირველესის ღონი-
სა ჩვენის ქვეყნის ფესვად დაუენებისათვის, — აი რა იყო იმი-
სი აზრი.

თადეოზმა სწავლა დაასრულა ერთს რუსეთის სამხედრო
სასწავლებელში. როდესაც გადმოვიდა საქართველოში, დიდის

მსურველებით მიჰყო სული მეურნეობის შესწავლას და კინაღამ ჯარის სამსახურს თავი დაანება. მაგრამ იმის ბედზედ მოასწრო საუკრელოს მამის რჩევამ და სულ სხვა რიგად დაატრიალა იმისი აზრები. ჩვენი კეთილ-აზროვნანი თადეოზი მალე დაემორჩილა თავის გამოცდილის მამის დარიგებას: თავისი ენერგია იმან რიგიანად მოასმარა ჯარის სამსახურს და, რასაკვირველია, საჩქაროდ წავიდა აღმსრულებელ გზაზედ. კანონობაში, მართლობაში, პოლკოვნიკობაში ისე წასვლისა ეს ჩვენი გმარი, რომ როდესაც უჩინარული ომიანობა გაიმართა ოსმალეთსა და რუსეთს შუა, ეს იყო მხოლოდ აჭიჭერი და გაცი კი მასში გაჭჭრა.

ომიანობაში გარკვეული მადიანი აღაგი ჩაბნარეს და ამანაც ურიგოდ არ მოინძვრა. ბლომად ჩაღაგა ჭრელი ქაღალდები შავის დღისთვის. მოწინა ომი, თადეოზი გამარჯვებული, თუ სიმამცნით არა, ჯიბით მაინც, დაბრუნდა ქალაქში. პოლკოვნიკის მუნდირი, კადასკა და ბეგერი სხვა კეთილ-ცნობარება, რასაკვირველია, არ დაწა შუენიშნავი. გაუჩნდეს აქეთ-იქით ქაღალდების მძლეკელები.

სხვათა შორის თადეოზს ჰქვავდა ერთი ნათესავი ღვწერელი. ამ ღვწერელს მიმართა ერთმა ქალის მამამ მიშუამდგომლე და თადეოზს ჩემი ქალი შევრთოთო. თადეოზმა, რომ წამს შეიტყო, რომ ამ ქალს მზითავად ექნება ორი-ათასი თუმანი, თვალები აჭყიტა. თუმცა, თავისი შეძინებულიც, ამაღნივე ეგულებოდა, მაგრამ შეძლების ერთი-ორად ქრევა ურიგო არ არის! თადეოზმა მოინდომა ქალის გაშინჯვა.

ღვწერელმა მოიწვია თავისთან კარაშექ ბეგოვი თავის ქალით. ღიზა ბეგოვისა ოც-და-რვა წლის ქალია. ეს არც ღამისა და არც გონჯი; სწავლა ერთს კერძო პანსიონში დაასრულა. ჭკუით მდიან სუსტია და ყოველივე მოძრაობა ღიზა-

სი სსსაცილთა. ეს არის მისეზი, რომ ღიზს, ამოდგენს მისითვის პატრონი, ჯერ გაუთხოვარია.

ღენქელთან თადეოზის და ღიზს გარდა კამენიის შესადგენად მოწვეულნი არიან კიდევ რამდენიმე ყმაწვილი-ქალბი. შემოსვლის უმაღლე, მამამ უბძანა ღიზს, რომ კალსი დაუტანს. ღიზამ დაუკრა; თადეოზმა ქალბთან პრეწილი დაიწყო. კალსის შემდეგ პოლკა, პოლკის შემდეგ მისურკა და მისურკას კიდევ სხვა სმები მოჰყვა. კარაპეტას უნდოდა ეოველივე ნიჭიერება თავის ასულისა ერთად წარედგინა სსსიმოსთვის. ტანცაობის შემდეგ ღიზს მდივანსუდ დაბძანა ღენქელში. თადეოზმა, თითქმის უნებურად მიიტანა ორი სსსითელი და ღიზს წინ დაუდგა. ღიზს გაჯავრებული წამოხტა.

— ეგ დიდი სიბრძოვეა, თქვენმა მსგამ!

თადეოზი სსსიტად დაჩნა, მაგრამ შერთვასუდ მანინ უარი აღარ სთქვა. ღიზს სსსით მანინჯი არ იყო და ჯიბეშიც ორი-ათასი თუქმანი ედგა.

მეორე დღესვე თადეოზს უნდა ეთხოვნა ქალბათვის პირად, რომ ის დათანხმებულაყო მათს ქორწინებასუდ, ე. ი. «პრედღოუენიე» უნდა გაეკეთებინა. ღიზს მოჰსადებულა სსსიმროს მისაღებად, გამოჭიმული თავის საუკეთესო კაბაში და ძვირ-ფასის თვლებით დაიარაღებული, იჯდა სსსტუმრო ოთახში. ამის სსსილობა და სსსილობა სსსვა ოთახში ისხდენ და მოელოდნენ ცერემონიის დაბოლოებას. თადეოზი შემოვიდა სრულის ჩორომით და რამ წამს მიუახლოვდა ღიზს, ღიზამ დაიკივლა და გავარდა გარეთ. თადეოზი კიდევ სსსიტად დაჩნა. ქალი ისევ გამოიყვანეს და თავის აღება დასვეს. თადეოზი კიდევ წადგა სკლის სსსიოვნულად. ღიზამ კიდევ დაიკივლა. თადეოზი სსსლა კი გაჯავრდა, წაჰდო ქუდს სული და

წასვლა დააპირა. ქალის ნათესაობა მისცვივდა საცოდავს ქალს, შუამავალი ღენერალი — თადეოზს, და რის ვაი-ვაგლასით ზირის-ზირ შექყარეს. თადეოზმა საჩქაროდ უთხრა: — გთხოვთ თქვენი სული მომცეთ და საუუუნოდ გაძაბენიეროთ.

ღიზამ თავი დაუჭრა და სული მისცა. მაშინ მეორე ოთხნიდან გამოცვივდა დედ-მამა, თავიანთი «ვინმეებით» და შამ-შანსკით მიუღოცეს ამათ ბედნიერება.

თადეოზი მეორე დღესვე გაგზავნეს სამსახურის თაობაზედ ალექსანდრონოვში. ღიზა შეუდგა მშითვის მზადებას. ამან ღამაზად მოართო ის სასლი, სადაც უნდა დამდგარიყო ქმრის შერთვის შემდეგ. ბევრს ღამაზავებდნენ იმაზე, თუ რა მშვენიერებაა ამის ზირის-იერი საწოლი ოთახი; თუ როგორი სომელი ჰქადაა ამის სასტუმრო ოთახში და სხვ.

ერთის კვირის წინად ვკარის-წერისა დაბრუნდა თადეოზი. ეს ფიცხლავ შეუდგა სიმამრისაგან დაპირებულის ფულის სრულად ჩაბარებას და როდესაც თავის ფულებთან დაბინჯა ცოლის მშითვერი, მაშინვე დაიწყო ქორწილისთვის მზადება. საცოდავს მიართვა მშვენიერი, ბრილიანტებით მოჭედილი საათი, სამი-თითის სინტეზი ძეგლი, გულის ქინძისთავი, საუურეები და სხვა-და-სხვა წვრილმანი საჩუქრები. ამათ ვკარი უნდა დაიწერონ წმ. გიორგის ეკლესიაში. სამის დღის წინადვე დიდი მზადებას საუდარში. მთელი ეზო დააგვევინა ჰეტრე დეკანოზმა. ეკლესია ისე ბრწყინავს, თითქმის სააღდგომოდ მომზადებულია. მკალობლები არქიელისა არიან. სულ ყველა სომელები განათებულია. მთელი ეკლესია სავსეა მოწვეულის სტუმრებით. უბრალო საღვთისა უშვებენ. ღიზა ძვირ-ფასის ტანისამოსში შეგნის; თადეოზი ბუხმესტებში ბრწყინავს. საღვთისა ღამაზავებენ იმაზედ, თუ რა ღირს ღიზას კაბა. მკა-

ღობლები გრიალებენ, მღვდელი იწეებს ღოცვას. თადეო-
ზი და ლიზა კმაყოფილნი არიან, რომ მთელი ქვეყანა ამით
უყურებს. მეკვარეები სულ ხინიანები არიან. დედათ და მამათ
ამოურჩევიათ ქალაქის შირველი არისტოკრატები. გათავდა ჯვარ-
ის-წერა. ეკლესიის კარებზე სდგას რამდენიმე კარტა და
სხვა ეკიპაჟები. ეს შროტისა დიდის გრიალით გაუდგა ერთს
უპირველესს ქუჩას ქალაქისას.

ქორწილი კარაშეტასთან არის. ამის სასლი განათე-
ბულია სხვა-და-სხვა ფერის ფარებით. ბაღკანზედ მუსი-
კა გრიალებს. ზალა სავსეა ძვირ-ფასად მორთულის ქალებით.
ქორწილი დიდის ამბით გადისადა კარაშეტამ. ეს ამის სახლ-
ში შირველი ქორწილია და გულ-უხვად უნდა იყოს; მამ!
სიძე დიდის ხინების შატრონი ჭყავს. გათენებისას დაიშალა
ხალხი და ლიზა გადასახლდა თავის მდიდრულად მორთულ შა-
ტარა სახლში.

აგერ ერთი წელიწადია, რაც ყოჩაღანთ ჯვარი დაიწერეს.
თადეოზი ამ ხანში სულ სამი თვე არა ყოფილა სახლში. ის
ძლიერ მსურვალედ ეკიდება თავის სამსახურს და არც ქონების
გაზდა ავიწყდება. ამბობენ, სამსახურს გარდა, სხვა ჩაყენებუ-
ლი პირებით, «შოდრიადითა» აქვს თავის შოლკის გამოკვება
აღებულად.

ლიზაც რიგიანად ხმაწობს თავის დოვლათს. შოლკოვ-
ნიცობაში თითქმის გაისწორა თავისი სასაცილო მანერები.
სტუმრები, საღამოები, თუმცა სშირად კი არა, მაგრამ იმ
დროს, როცა კარგს სარგებელს აიღებს, არ აკლია. ქალაქში,
თუ ერთი და ორი სასლია რიგიანი, იმათში ამისი სასლიც
ითქმის. ყოჩაღანთ სამწესწარო მსოფლოდ ის არის, რომ შვი-

ლი არ ეძლევათ და ვაი თუ სხვას დაწიეს ამათი შვილივით გაზდილი სუთი ათასი თუმანა.

III

ენიან ანასტასიას მსედრამისა ძლიერ სწუხეს, რომ ამისმა უფროსმა შვილმა, ზაალმა, სწავლა არ დაასრულა გიმნაზიაში. მოთელი თავისი ჟანი და ცხოვრება სულ იმას მოანდომა, რომ ეს კაცად გამოეყვანა, და, ნახე ამის უბედურება, მესუთე კლასმდინაც ძლივს მიაღწია. ესეც რა მიღწევა იყო! ზაალ ყოველთვის გიმნაზიის მასწავლებლებთან იყო ბინად და ისინი დიდის ქრთამით და რამდენჯერმე ანასტასიასაგან მუხლზედ მოსვევის შემდეგ, მოახერხებდნენ სოფლე ზაალის შემდეგ კლასში გადაყვანას. ანასტასიას ბედმა უმუხთლად; ორს წელიწადს ზური არ მოუვიდა გვლვის გამო, გენასი დაესეტევა და არა თუ მასწავლებლებისთვის ქრთამი, ზრიაზში შესატანი სარგებელიც ვერ მოახერხა. ზაალ ჩვეულებისამებრ და, უფრო მასწავლებელთაგან ღალატის გამო, ორჯერ ზედი-ზედ დაწიხართს კლასში და მესამე წელიწადს გამოარიცხეს სასწავლებლიდამ. შენს მტერს მისცეს ღმერთმა ის დღე, რაც დღე ანასტასიასთვის ზაალის შინ დაბრუნების დღე იყო. ეს ისე ღრიალებდა, როგორც მგლოვიარე, და სვევდურით ასრბობდა შვილსა, მაგრამ რას გააწუბობდა; ისეც იფიქრა სხვა-ფორე ეშველსა საქმისათვის.

— რა ვქნა, რომ კურსი არ დაასრულა, ანუგეშებდა თავისთავს ანასტასია, ჩვენი პეტრე ცხვრისთავადე, რომ მეოთხიდან არის გამოგდებული, ვითომ კარგი ჩახადნიკი არ არის თუ? მეც იმას მაფმართავ, ესთხოვ ჩემი ზაალი მწერლათ აიუვანოს.

მერე სტოლნახლნიკობას მიიღებს, სამსახურს ისწავლის და ღმერთი შეძეწება, ერთსელ ჩემი წაღიღ ნახლნიკი გამოსდება.

წაღმაც ამხედ უარი არა სთქვა. ქალაქში ქუჩებში თრეკას დაქვია და სოფლის მუუდროება ვერაფრად ემწუნია. დასასლდა წაღი გორში მარტოდ-მარტო, თავის სამსახურის ჯაგის ასლო. ანასტასია ფუფებს სშირად უგზავნიდა წაღს, რადგანაც ჯამბიერი ძლიერ ცოტა დაუნიშეს. ამას მალე გაუხნდენ ამხანაგები, გამართეს ღვინო, ღვთობა, ბაღებში სიარული. სამსახურს ეურს ვიღა უგდებდა? წლის თავზედ წაღი სამსახურიდამ დაითხოვეს. ეს ისევ შინ დაბრუნდა. შეიკრა ორიოდ სელი კარგი ტანისამოსი, იეიდა იორღა ცხენი და თათქმის ყოველ-ღღე სან ერთ სოფელში წავიდოდა სტუმრად და სან ბეორეში. საწყალი ანასტასია შრომობდა და ესა სჭამდა. ანავითარი მუშაობა, არც ჯანისა და არც ჭეუისა ამას არ შეუძლიან. არცერთისთვის ეს მომზადებული არ არის. ლეკური, სიმღერა, თარი, ჯირითი, ასონასი და ღვთობა მალე გაივარჯიშა.

ანეტა თექესმეტის წლის ღამაში, ტანადი და ყოჩადი ქალა. ქართულად ცუდადა სწერს და კითხულობს, მაგრამ ლეკურს ხინებულად თამაშობს. ამის მამას, ლექსანდრე ბორგვამეს, ამის გაადა კიდევ ოთხი ქალი და სამი ვაჟიც სსვა ჭეავს. ეს, რასაკვირველია, ცდილობს, რომ თავის უფროსი ქალი თავიდან იაყად მოიშორებს. ამან კარგად იცის, რომ წაღს ძველი ოჯახი აქვს: ჭეავს ცხვარი, ძროხა და აქვს მამული. ატეობს წაღსაც, რომ თავ-თხელია და ცდილობს, როგორმე მახეში გაბას. ეს ამისთვის მხელიც არ არის. ორჯერ, სამჯერ ლექსანდრემ დაწვტიკა წაღი, დათორო, და მოდესაც

ღვინომ თვალემა აუჭრიაღა, ანეტა გამოუთამაშა. ზაალი ან-
თო. ცხრამეტის წლის ემაწილის სისხლმა ღელვა იწყო, თავ-
ბრუ დაესვა; ანეტას თვალი გელარ მოაშორა. მეტე ეშხით
სიმღერა დაუწყო და ბოლოს იქამდინაც მიადწია ამის გაბე-
ღულობაში, რომ ანეტას სელხედ აკოცა. ალექსანდრესაც ეს
უნდოდა. მეორე დღესვე ანასტასიას მოციქული გაუგზავნა.
თუმცა იმან ბევრი იუარა, უმზითოვარ, ხემს შვილს უმზითოვს
არ შევრთამო, მაგრამ, როდესაც ზაალმა სმა აღიმადლა, მეტი
ღონე არ იყო, უნდა დასთანსმებოდა.

ზაალმა კვარის-წერისათვის ის მეორე ნასევარიც მამუ-
ლისა, რომელიც შრიკაში არ იყო დაგირავებული, გორელ
ყარამანაშვილს ას თუმანში დაუგირავა დიდის სარგებლით, თუ
იგი წლის თავზე არ მიეცა.

ქორწილი ექვსი დღე და ღამე იყო. უოკელ-დღე ასი სული
სტამდა და ღოთობდა. ასი თუმანი ისე გაქტრა იმათ მუცელ-
ში, როგორც შარშანდელი თოვლი. ანეტა და ზაალ ერთმან-
ერთს ძლიან მიემგზავსებინ. ერთაგენი იცმენ, ისურვენ, სტა-
მენ, მომეტებულად ღხინობენ; ღხინობენ თავის სახლში, სა-
დაც სტუმრების ურმები და ცხენები არ გამოიღვავ; და თუ თი-
თონ არა ჰყავთ სტუმრები, სხვაგან მიდიან სტუმრად. სენას,
თესვას, მამულის პატრონობას ვინ დასდევს! ანასტასია ჭერ
ცოცხალია და შემდეგ კიკოლიკა ან ივანია სად დაიღვავა!
მოურავად დაყენებენ.

წყლიწადი სრულდება; ყარამანაშვილის იგულის მიცემის
დროა. საიდგან მისცეს ზაალმა? მოელის წლის ჭირხანული წი-
ნადვე ნასევარ ფასად ურიაშ დაიკვეთა. მეტი ღონე არ არის,
უნდა თავდადსნაურშვილების ბანკში გადაგირავოს ყარამანაშვილ-
თან დაგირავებული მამული. ეს კარგი მიზეზია ცოლისათვი-

საც და ქმრისათვისაც ქალაქში ჩასვლისა. ვიდრე ბანკიდგან
ფული გამოუვთ, ესენი დაქაიფობენ; უჩატონათ ფეხს არ
გადასდგენ. ასეცამ ქალაქური ჭასონის კბემა შეიგება და
კლუბები თავის სიკეკლეუტით და მოართულობით დამძევებს, სა-
სესხებელ ფულს ბლამად შოულობენ, ამიტომ რომ ვეკლამ
იცის, მალე ბანკიდგან ფულს მიაღებენ.

მიაღეს ბანკიდგან ფული. რაც ყარამასშვილს გადასსა,
სულ ქალაქში დაჩხთ. წამოვიდნენ ვაბე-ცაღაური და კაღათ
დატვირთულნი. ვინა ჭიფიქრობს, თუ როგორ უნდა ამდინ
პრიკას და ბანკს სარგებელი? ასეცა მხოლოდ იმასა სწუნს,
რომ სშირად შვილდოსნობს და ეს სშირს შექცევს უშლას.
მაგრამ სახლ ერთგულად ღვინობს ორივეს მაგივრად.

IV

ნინუცა ქალია სიბრჯის ივანე მეღვინეობისა. ამის მამა
ბერე ოც-და-ათი წელიწადია, რაჭიდგან გადმოვიდა თბილის-
ში. ეს ვერ მოჴმადიანეთ იდგა; მერე მიკიტანთან მოსმისა-
სურეთ იერ. სუთის-ექვსის წლის შემდეგ ივანემ თავისის მო-
სერსებით, გაიძვერობით და, რასაკვირველია, დიდის შრომი-
თაც, კარგა ფული შეატრავა და საუთარი დუქანი გახლ.
ვერ ვერსედ ხელ-სელა ზაწაწიანა დუქანში დაიწყო ღვინითა
და არეთ ვაჭრობა. მერე შუა-ბაზარშიაც ჩავიდა და ასლა იმას
კარგი ღვინის სარდაფი აქვს გაღვინის პრესჴექტზე და მოა-
წმინდაში ორ-სართულიანა სახლები. დიდის ვაი-ვაგლასით შეი-
ძინა ივანემ ეს ქონება. ამის ცოლ-შვილი კვირობით თუ სა-
ხვდა ხორცისა და ღვინის გემოს, თორემ უიმისოდ მოედი
წელიწადები მწვანადსე, ვეკლასა და პურსედ გაუტარებიათ.

რვა სათსრედ უნდა მოეღოს სასწაობას სძინებოდა, რომ სასთეს-
ლი ბევრი არ დამწყვარიყო. ერთის ჩითის კაბით მთელი წელი-
წადი უნდა ევლოთ. მაგრამ ესლა კი, როდესაც ივანეს ქალებ-
ბი წამოეხადნა და როდესაც ამას გულში ჩაიდო ჩინოვნიკის
დამოკრება, ამითი ცხოვრება სრულებით შეიცვალა. ორი ღა-
წათაინი ოთახი თავის სასაღში თავისთვის აიღო, ერთი იარ-
მუკანედ ჩაიფიცის მდივანით და სკამებით მოწითო, კედელზედ
სარკე ჩამოჭრიდა; ქალებს რიგთანად ჩაწო და კვირბობით აღექ-
სანდროვის ბაღში „მუნიკაზე“ ჩატარებდა სოღმე. მეზობ-
ლებში სმა გააგდო, თითო ქალს ორას-ორას თუქანს გაძლეო.
სინურა და იმის და კაი გოგოები არიან. რაც ამით სასეკარ-
ზედ შამშილით აღსდას შეეფერება, არც ტანად და არც თვა-
ლად არა უშავთ-რა. ერთის-ორს წელიწადს ესენი წიგნის სას-
წავლებლად ქეჩისა ქეთევანთან დადიოდნენ; კანკაზედ სასის
გერვა, ქისის ქსოვა კარგად იციან. მთელი კვირა ღვინა-ქ-თავ-
საგრაგს ჭებრვენ და თათქმის თავისის სამუშაოთი ტანთ-იც-
მენ. კვირბობით რომ ჩაივლიან ბაღში, ბევრი ჰატარა ჩინოვ-
ნიკი გადევნებს სოღმე თვალსა და ესენიც გულის მკერით
მოკლავს თავთან გაბედნიერებას.

გოტანტინე ზღმარტლამე ერთი უმამულო ღარიბი აწ-
ნაურშილია. ეს სწავლობდა აღბუღალში, მეექვსეშვიკების სკო-
ლაში. სსკა-და-სსკა მიხეხის გამო, (უფრო იმიტომ, რომ
ქართველეს დაეკრებოთ მესამე კლასით გურსის დასრულება), ეს
მესამედგან გამოვიდა. ერთმა შორეულმა ნათესავმა, რომელიც
ზალატში ემსახურებოდა, შეიბრალა ამისი საცოდავი ქვრივ-
ოსკერი დედა და თავისთან მწერლათ შეიყვანა. თვეში დაუ-
ნიშნა რვა მანათი, და აი ჯერ რვა წელიწადია გოტე ზალატ-
ში ემსახურება და რვა მანათი მარტო ერთი-სამად ექცა. ოც-

და-სუთის მანათით სცხვრებს დედით და დით ქალქში და თანაც ცოლის შერთვას აძირებს. აქამდინაც ამას უცოდლობა, როგორც დედის ერთასი, საშინელებაა. გოტე ზღმარტლამე სდგას სწორედ ივანეს სახლების შირ-და-შირ ერთს საცადავს დაბაღ და ნოტიო ოთახში. ივანე და იმის ქალები გარგად ჭხედვენ ამის სიღარბეს, ამის დედის ჯავას და ვაი-ვაგლასს, მაგრამ მაინც გოტე აზნაურშიღია, მინოვნიკია და ურიგო საქმრო არ არის. გოტესაც და ამის სახლობაც ამ ქალსედ თვალები უჭეკტათ, ორასის თუმნის ამბავიც, რასაკვირველია, დაწვრილებით შეტუბილი აქვთ. მხოლოდ შირველად ვერცერთს ვერ გაუბდნია მოუვრობაზედ ღაპარაკი. მესამე შირი აქ საჭიროა და ეს მესამე შირი, ორივე მხრის ამორჩევით, არის ანეისა ქეთევანი. ამან კარგად მოახერხა ამათი მომადგება და ერთს კვირა დღეს გადასწევიტეს, დღეს ნიშნობა იყო სო. როგორც საქმროს რიგია, გოტემ კალი ზიღო და სამ-თუმნისანი ოქროთი დაფერადი საათი იყიდა ნიშნათ, ივანემ მოიწვია გოტეს ნაცნობი მინოვნიკობა. აწაიყრი არა და-ზოგა-რა ამ დღისთვის და თავის საზღაფის საუკეთესო ღვაწლით დაათრო შალატის მინოვნიკები.

ნინუცა და გოტე ორი თავი იყვნენ დანიშნულები. ამ ხანში გოტე ერთხელის მეტად არა ყოფილა საცოდლობის. ნინუცას დედა არა ჭკვს და მამას მოუტლელობისა გამო არ შეუძლიან სასიძო მიიღოს. გოტე და ნინუცა ემოწმილებიან თავიანთ ბედსა და სრულებითაც არა ცდილობენ ერთმანეთის დახსლოვებას; ისიც დიდი გაბედულობაა, რომ ნინუცა ივანეს რასთან მივიდეს ორს საათზედ, როდესაც გოტე სამსახურადგან შინ მოდის. კვირაობით სეირნობაც კი აუკრძალა მამამ ქალებს, ვშინიან, აზნაურია, ქალი არ შემიცდინოს და მერე სე-

ღია არ ზიდოსო. ან კი სცალიათ ამით სააწმეოდ! კოტე დღეში ორჯერ ზალატში დადის და როცა შინ ანის, სულ იმას ჭიჭირობს, საქორწილო თუელი სად ვიზოვნო. ნინო მსითვეს იკერავს. ორ თვეში ვერც კი მოასწრობს მსითვის შესრულებას. მშველელი თავის დის მეტი არავინა ჭყავს და მსითვის მოსამზადებლად, როგორც მოგესვენებთ, ათასი წვრიმილი საქმეა სსჭირო.

მოვიდა ჯვარის-წერის დღეც. კოტემ სცალა დიდის სარკებლით სომხისაგან ოცი თუმანი იშოვნა, სახლი გაშიცვალა და როგორც ამის ჩინს და გვარიშვილობას ეკადრებოდა, ისე გადაისდა ქორწილი. მამათ კოტემ ზალატის მმართველი ამოიწია. იმანაც თავის სახენად დალოცვის დროს უთხრა კოტეს, რომ დღეიდან ის დაინიშნება სტოლნახლნივის მეორე თანამეწეო. ეს, რასაკვირველია, დიდ ბედნიერებად მიიღეს ვაჟისა და ქალის სახლობაში და ქორწილი უფრო მსიარული შეიქნა. გათენებამდის კოტეს სახლში არ შეწევდებოდა ჭარი-არაღე და თარის სმა. მეორე დღესვე კოტე წავიდა ზალატში და ნინო შეუდგა თავის ოჯახის მართვას. რაც მოსურს დედა-მთილს აქამდის ჯავსა ჭქონდა, ამან გაუნახევრა. ეს ჩუმიად მოუვლის სახლს, გააკეთებს სადილს და სუფრას გაშლილს დასვენებებს ქმარსა. აი შვიდი წელიწადია, რაც კოტემ ჯვარი დაიწერა. ჯამაგირი სუთ თუმანამდის აუვიდა; დედა მოუკვდა და ნინოცას ორასი თუმანი სელიდგან წაუვიდა. ამის სამაგიეროდ ამათა ჭყავთ ოთხი შვილი. ეს ზატარა ზღმარტლამეები სასეკარსედ ტიტვლები არიან; ჭამა-სმა უსეირო აჭეთ და ქუჩის ბიჭების საზოგადოებაში იზდებიან; დედას სადღა სცალიან მათთვის! ბედა ამათა, რომ კადეკ ქალაქში ბინა აჭეთ და იქნება ღარიბების სკოლაში მანინ მთილონ სწავლა და სწავლით ცო-

ტათი მაინც შესცვალონ თავიანთ დედ-მამის უფერული ცხოვრება.

V

ბიჭო, თედო, ადექ შე ოსერო, რა დროს ძილია! შუადღე მოვიდა, კალა ისევ გასაშლელია.

— თავი დამანებე ერთი და! გასაშლელია და გაშალე. მთელი ზაფხულია წელი მოვიწვეიტე მუშაობით. რისთვის! შენი შვილების გულისათვის; მაშ რაღა მიქნია.

— რას მიჭქარავ, რას ბოდავ, ადექი ჩქარა.

— რო ვერ ავდექი, ვერ გაიგე. მეუო თქვენთვის წელის წვევტა, ესა სთქვა და გადაბრუნდა თედო მეორე კვარდსედ.

რამდენჯერმე ასე უარი სთქვა თედომ საჭმესედ განსარებულის მუშაობის დროს. ამის ძმა გიორგი აღარ აუხიარდა. ეს მისგან რაც იყო მიზეზი თედოს სიზარმაცისა. მომავალ კვირას გიორგიმ თავის სვინა ჰავლისა დაუძახა საუზმესე. ორი-სამი არაყის გადაკვრის შემდეგ, შესჩივლა თავისი მწუხარება და სთხოვა, მიშეეღე რამეო. ჰავლიამაც ურჩია, რომ ამთვის სუთმეტში მარიამობაა, ცალ-შვილი მოამზადე და თედუა იქ წაიყვანეო. იქ ბევრი გასათხოვარი ქალი იქნება ჩვესებურებიც და სხვა მსრიდამაცაო. მიათვალეო-მოათვალეოროს და ვინც თვალში მოუვიდეს, უთხოვეო.

— აგრეს, ძმაო, ეუბნებოდა ჰავლია გიორგის. ბიჭი რა კი შედერდება, სახლზე გუფს აჭყრის, თუ ძალე გოგო არ ჩაუგოვრდებაო. მარიამობის წინა დღეს გიორგი და თედო დიდ სამზადისში არიან: ურემსა მართვენ, ჩარდასს უკეთებენ, ღორსა ჭიუთეჭვენ. მარინე ნაზუქებს აცნობს. თედუს თვალები უზ-

რიალებს. ამას თუშტა ან უხრეს მიხეზი მარიაშობას წასვლისა, მაგრამ ეს გულისათა გრძნობს. ამას თვალ-წინ უდგია სსვ-და-სსვ ღამისი გოგოები; თუშტა ერჩია მეზობლის ქალი მართა შეერთა, მაგრამ რადგანაც გიორგის არა სურს, ეს სსვ მართას შეერთავს. ამას ცოლი უნდა და ამას შეერთავს, კინც უფრო მალე და ადვილად ამის ცოლი გახდება.

მარიაშობას კარგი დარი დადგა. ათასობით ურძები გაშლილნი არიან საფლავების მინდორზედ. წითელ-ყვითელის კაბებით აჭრელებული გოგოები თავ-თავის ურძებთან „ბუზიკას“ უკვრენ. ფერ-უმართლ წასმულნი, ღებანქ ყურ-გადაცდებულნი, თვალს ადგენებენ ღამის ბიჭებს.

თედომ ჩიცვს აქლემის-ყელის ჩოხა, შარვალი საცკეთებში ჩაიკეტა, და დაბალი კალმუხის ქუდი კოხტურად გვერდზე დაიხურა. გადაჭრა წითელი ღვინო და ჩამოუარა ურძებს. ხან ერთ ურძთან მივა და ხან მეორესთან. ბოლოს დაინახა ერთი წამოსადგეი გოგო. ამის პირს წითლად გაუდიოდა ღაჟღაჟი და განიერ ბეჭებზე ეწეო გიშრის ფერი სუთი ნაწნავი. თავის დიდის გაწითლებულ სელებით დაიარსა უკრავდა.

თედომ თამამად გამოითამაშა. ამ ქალის ეშხით თავ-ბრუ დასხმული თედო უვლიდა და უვლიდა, ამის თამაშობას ბოლო არა ჰქონდა. ქალიც დაიარსა თან-და-თან უფრო და უფრო ეშხით უკრავდა. უეჭველია, ამასაც მოეწონა მხარ-ბეჭ გაშლილი და ღაზათიანად ჩაცმული თედო. ამ თამაშმა გადასწევითა ამათი ბედი. თედომ ამ საღამოსე დიდის მოწიწებით გამოატარა გიორგი ამ ურძთან. გიორგი კმაყოფილი დარჩა. ამან შენიშნა ამ გოგოს დიდი სელები და განიერი ბეჭები და თავის გულში ჩაიციხა. ესლა ამას ერთი მუშის მაგიერ ყუ-

ლებს ორი და ამასთანავე უფრო ერთგულნი და წასაღისე-ბულნი.

გიორგიმ შეიტყო ქალის გვარი და მიუგზავნა თავისი სვინა შავლია. ქალის მამამ გამოჰკითხა შეამკაცდეს, ბიჭის ოჯახის შემდეგ. იმან, რასაკვირველია, უქო.

— რას მოუტანს საქორწინოს? ჰკითხა ქალის მამამ.

— სამი თუმანი გმარა?

— არა, შეიღო, ჩემი ქალის სამი თუმნისა არ არის. ერთი სიტყვით მოიტანოს ათი თუმანი და გიორგობის თვეში გოგო წაიყვანოს. არ მოიტანს და ის თავისთვის, მე ჩემთვის.

— რას ამბობ, კაცო, რას დაჰმარებ? ათი თუმანი რა, მზეთუნახავი სომ არ არის შენი ქალი?!

— მზეთუნახავი არ არი და, შე დაღოცვიღო, მზეთუნახავი მოხსნეთ.

მეტი ღონე არ იყო. გიორგი დათანხმდა. თედოს ასე ჩაუყვდა თავში ტასუას შავი თვალები, რომ უარის თქმა უსარგებლოდა იქნებოდა.

ასაღმა მძხვლებმა მეფეასნი გაიშატყეს თავიანთ სოფელში. გიორგიმ თავის ცოლს ბაღდადი მოჰხადა, აქვე მეწვრიძელესთან იეიდა ორ მანათიანი ბეჭედი და წაკიდნენ დედოფლიანთსა. გაიმართა ნიშნობა. თედო ტასოს მოუხსევს. ესენი ერთმანერთს სირცხვილით ვერ უეუერებდენ, მაგრამ ჩუმ-ჩუმად კი ერთმანერთს უხსლოვდებოდენ. სამი დღე დარჩა თედო საცოდალოსთან და ამის გული კი სამუდამოდ ტასოს დარჩა. წამოვიდა თედო წელ-მოწვევითი გაშორების მიზეზით, მაგრამ იმედებით გულ-სავსე.

ღონე ერთი-ორად მოიმატა თედო. დღე-და-ღამ მუშაობს, რომ ათი თუმანი ძალე მოაგროვოს და ტასო მოიყ-

კანოს. რამდენიც მოგონდება ტასოს მსუქანი ლოყები, იმდენი გაყრუოლებს და ცუცსლოვით მოედება მუშაობას.

გაღო გათავდა, გიორგიმ განვიდა ქერი და თედუა ათის თუშნით საცაღაოში გაგზავნა. გაჩდა მისატანი ფუფისა, ამით კიდევ ბევრი სარკი მოელთ. ჯერ ოცა თუშანი ქორწილისთვის არ ეყოფათ: ოჯახისშვილია გიორგი, რიგიანად უნდა დაუსხედეს თავის სოფელს. რა ქნას, საიდგან იშოვნოს? ზური და სიმინდი რაც მოჰყა, არ გაეყიდება, თითონ შინ სხსარჯოდ მოუნდება. განვიდა ოცადეუ ღორი, ერთი კარგი გვიტი, რომელიც თავის-თავს ერჩია, მაგრამ კიდევ დაკლდება ფული. მეტი ღონე არ არის, უნდა ივალდოს... მთელი სამი თვე დიდ ვაი-ვაგლახში არიან თედუა და გიორგი, რომ ქორწილისთვის კარგად მოემზადონ.

დღემდის უკაღო ოჯახი ვალში ჩაკრდა, მაგრამ ღმერთი მოწყალეა. ტასო ღონიერი გოგოა, ქმარს გვერდში ამოუდგება და უკან დაწყუფლს ოჯახს მალე ფეხზედ წამოაყენებს.

გიორგობის აღების დამის წინა-დღეს. გიორგის სასლში დიდი ღრანცელაა! შეფე-დედოფალს მოელიან. დარბაზი ღრანთანად დაღბებულა. კერასე დიდი ცუცსლი ანთია. აქა-იქ კედლებში კერის დიდი ნაგუწლები ანთია და შუქით ამსებს მართულ დარბაზს და აქ მეოფე სტუმრებს. მუხიკა, ღირა და ქალების თამაშია. ცუცსლზე დიდი საარყე ქვებით ნასკვარ-მონას ისარშება. კედელთან რუმბებით ღვინო აწევია და გვერდით უდგია უთვალავი საღვინეები. ვაჟ-კაცები დიდის აღერსით შესტკეპრიან იმ რუმბებს და დიდის მოუთმენელობით მოელიან იმ ღრეს, როდესაც უანწყებს დაეწაიებინან.

მოვიდა მსხარობელი, აირია საღსი. ყველას უნდა წინ წადეს, რომ დედოფალი დაინახოს. «მოვიდნენ, მოვიდნენ»!

«რა კარგია, რა ღამაშია, რა მაღალია, რა თვალ-წარბი აქვს!» ისმის ქალებში. «რა მადიანია!» ისმის კაცებში. «მეფემ ისაროს!... მეფემ ისაროს!» დალია ჯაშით მსხარობელმა ღვინო და ჯაში მიწაზედ დაასეთქა. თედო და ტასო ტასტზე დაბმანეს. სალსი გარს შემოუსხდა და სუფრები დააღებეს. თედოს ამხანაგმა ბიჭებმა მაყრული დააგუგუნეს.

ისევედით ხელო მეფე-დედოფალო! მარტო ერთს დღეს არის თქვენი მეფობა და ტასტზე ჯდომა. დასტებით მაგ ცოტა ხნის მოსვენებით. სვალ უნდა შეუდგეთ თქვენს მძიმე ტვირთსა და თქვენის ოფლით თქვენც იცხოვროთ და აცხოვროთ ქვეყანაც.

მკ. ბაბაშვილისა.

პოეტის გული.

პოეტის გული
აღელვებული
ზღვისა დარია:

ზვირთებს აგორებს,
სდგამს ტალღის გორებს,
თუ აკდარია!...

ღრიალ-გრილით,
უცნაურ ძალით
ცას ემუქრება,

და მაშინ ნაკი
მაყიდ მბრუნავი
მისგან გაქრება!...

მაშ ღელვისა დროს
სჯობს მოერიდოს,
ინაკო-საეუდროს,

რომ გულის წერამ
და ტკბილ დაცხრომა
მას დააცდოს;

და ისე მის გულს,
ტკბილ დამშვიდებულს,
უფსკრულს და ფაჩოთს,

თამამად, ნაზად
და მოსაგონებლად
ქსიოთ მიმართოს;

და სეფი ახლოს,
და მშვიდად ნახოს,
ერთ მშვიდი გვრიტი!...

ნახოს მის გულში,
დამშვიდებულში,
მან მარგალიტი!...

ბაკი.

(იტალიურიდან)

ოჲ იტალიაჲ, იტალიაჲ, გული ტემქვდეს
შენის გრძნეულის სიტუროვითა აღტაცებული,
მაგრამ ვაი! ეგ სიტუროჲ და მშვენეობა
შენს დასაღუჲდ გაქვს ღვთისაგან მონიჭებული.

შენ რომ არ იყო აგრე ტუროჲ და მშვენიერი,
ან იყო შენსა მჩაგრელს მტერსედ უფრო ძლიერი,
მაშინ შენ იგი გულში ასე არ ჩაგიკრავდა
და შენთა შვილთა, ბედით შავთა, არ დასტანჯავდა;

ასე ამაჲად იგი აღარ ინავადებდა
შენის გენესითა და ვაებით განსრებული,
შენსა ბედსა და უბედობას ვერ განაგებდა,
არ გექნებოდა განათლების კარი დასშული.

ოჲ იტალიაჲ! სხვის ბრძანებით შენი შვილები
მაშინ თავიანთ მტრების მტრებსა აღარ ებრძოდენ,
არ იქმნებოდენ საუგუნოდ მტრისა მონები; —
არა, სიცოცხლეს შენ, მხოლოდ შენ, შემოგწირავდენ.

ცხოვრება და კანონი.

(წერილი მეშვიდე და უკანასკნელი *.)

წინა წერილში დავპირდით მკითხველებს—გეცდებით მეთქი დავამტკიცოთ, რომ მოძარბებელ მოსამართლობას ჩვენში ხელ-ფესი შეუვრეს და წარმატების გზა გადუღობეს ეგრედ წოდებულ «ადგილობრივ კითარების» წყალობითა. ამის ცხადად გამოხატვისათვის საჭიროა ვიცოდეთ, რა აზრი ჰქონდათ კანონ-მდებელთა, რომ მოძარბებელი მოსამართლობა შემოიღეს და რამოდენად ფაქტობრივად გზა მიჰსცეს იმ აზრს ჩვენში.

«უბირველესი და უმთავრესი დანიშნულება მოძარბებელ მოსამართლისა და უმაღლესი ღირსება მისის მართლ-მსაჯულობისა მოდევნების მოზარბება არისო», ესთქვეს რუსეთის წესდების შემადგენელთა. ეს დანიშნულება გამოცხადებულია, როგორც სასისხლო სამართლის წესდებაში, ისე სამოქალაქოში. 70 მუსლი სამოქალაქო განსამართლების წესდების კვლად

*) «ივერია» 1879 წ. № 3.

ჭსდებს მოძარიგებელ მოსამართლეს, რომ, მოდევნოთ საბუ-
თების მოსმენის შემდეგ, უეჭველად ურჩიოს მორიგებით საქ-
მის გათავება და თვითონვე უჩვენოს, რა გზითაც შეიძლება,
მისის აზრით, ეგ მორიგება. თითქმის ამ სახითვე ეს კაღდე-
ბულება მოძარიგებელ-მოსამართლის ნახვეწები სასისხლო გან-
სამართლების წესდებაშიც. აქაური კანონ-მდებლობა, რასაკვირ-
ველია, შირ-და-შირ არ შეესაბამება ამ მუსლას და ისე შეუძლებელ-
ად შემოიტანა ჩვენში. ძალიან კარგი, მაგრამ რა გზით უნ-
და აღსრულდეს ეს უმარკულესი და უმთავრესი მოვალეობა
მოძარიგებელ მოსამართლის ჩვენში?

[ჩვენში სშირად, ნამეტნავად ამ ბოლოს დროს, იმისთანა
მოძარიგებელი მოსამართლენი ინიშნებიან, რომელნიც ხალხის
ენის უცოდინანნი არიან... უენო კანძა რა გაარიგოს? რა შუა-
კანობა უნდა გაუწიოს იმათ, ვისაც ძავისი არა ეუფრება-რა და
ვისაც თვითონ არა ესმის-რა? გვეტყვიან, განა მთარგმნელის
შემწეობით ვერ მოხერხდება მორიგებობა. ჩვენ შირ-და-შირ
ვიტყვიოთ, რომ მთარგმნელის შემწეობით უფრო ადვილად შე-
იძლება მორიგებული საქმე დაიშალოს, კიდრე მოსარიგებელი
გარიგდეს.] ვერ ერთი ეს, რომ სსკის შირით ღაზარაკს ისე-
თი ზედ-მოქმედება არ ექმნება, როგორც თავისით თქმისა.
მერე წარმოადგინეთ ჩვენნი უმეტანნი მთარგმნელნი, რომელთ
წყალობითაც სიტყვა სშირად არამც თუ თავის სიტხლაველს
და ძალსა ჭარბავს, არამედ თვითონ მნიშვნელობასაცა და
თქვენ გინდათ, რომ ამის შემწეობით დახვლანტული საქმე გა-

რიგდეს! გარდა ამისა, მთარგმნელის შემწეობით მოღვაწეობას ერთი-ორად მეტი დრო უნდება და მომხმარებელი მოსამართლე, ძლიანადაც მოწადინებული რომ აეოს, მაგდენს დროს ვერ მოასმარებს ერთს საქმეს, რადგანაც სხვა საქმეებიც ბევრი აქვს. ამიტომაც ტყუილი იქნება, თუ მორჩილებით საქმის გათავებს ან უნერ მოსამართლე დაიჭადებს, ან მისი უპეტარო მთარგმნელი. გულ-დაუკრებით ვიტყვით, რომ თუ სადმე რამოდენიმე საქმე მორჩილებით თავდება,—ეგ მოხდება სოფელ თვითონ მოდგვითა წყალობით მოსამართლის დაუხმარებლად. ათში რვა მხინდა თავდება ამ გზით და OTYETB-ებში კი, რასაკვირველია, ნახევრება, რომ მოსამართლემ მოარიგაო. ეგ უნებოდა უზირველესი მიზეზი, რომ «უმიტავრესი დანიშნულება» მომხმარებელ მოსამართლისა ჩვენში უერო ბევრგან უქმნდა ჭრება და მართლ იმით იმოხება, რომ მოსამართლე ფორმის გულისათვის ეკითხება მოდავეებს, მორჩილების სურვილი სოამ არ მოგსდელიათო.

თუნდა ეგ არ აეოს, თვითონ კანონ-მდებელთა აღიარეს, რომ მოსამართლე ვერ აღასრულებს ამ უზირველესს დანიშნულებასაო, თუ რომ სეგ-მიწევნით არ იცის არამც თუ მართლ გარეგანი ვითარება საქმისა, არამედ შინაგანი გარემოებაცა, თუ არ იცის ადგილობრავი ჯვ-კარგანობა, ეკონომიური ყოფა-ცხოვრება, ერთმანერთსეგ დამოკიდებულება, საღისის ჰეულება და სშირად თვითონ მოდავეთა სახიათიცაო. იმავე კანონ-მდებელთა სამართლიანის აზრით, ესე ყოველი არავის ეცოდინება, თუ არ იმისთანა მოსამართლეს, რომელიც იმავე ადგილის შვილია, იჭაურავე მცხოვრებელია, საცა მოქმედებს.

ყოველ უამისოდ ტყუილია მორჩილებასეგ სიტყვის ჩამოგდება, იმიტომ რომ შეუძლებელია. სსკვსნით მოყვანილი

ცნო, რაც უნდა კარგი იყო, ვერ იზამს იმისთანა მოსამართლობას, რომლის ჯორიც კანონ-მდებელთა ქვეყნდათ. პირველი რომ იმის სიტუვას, როგორც უცნობის და სამის კაცი-სას, ისეთი ზედ-მოქმედება არ ექმნება, როგორც შინაურის კაცის რჩევას; მეორე რომ ადგილობრივ ყოფა-ცხოვრების და ჩვეულების უცოდინარი იმისთანა მორიგების გზას ვერ უჩვენებს მოდავეებს, რომ შეეფერებოდეს საქმის ჭეშმარიტს და არა ფორმარულს გარემოებასა. რუსეთშია უჩივიან, რომ მომარბეებელი მოსამართლენი ვერ ასრულებენ ამ უმთავრეს დანიშნულებას ისე, როგორც სანატრელია და სხვათა შორის მიხეზათ ის მოჭევთ, რომ კანონი ნებას აძლევს იმისთანა კაცი ამოიჩიონ მოსამართლეთ, რომელსაც მართლ მამული აქვს იქ, საცა ირჩევენ და ცხოვრებით კი იქ არა სცხოვრებს; ამის გამო ადგილობრივის გარემოების უცოდინარი და თავის დანიშნულებას წარმატებით ვერ ასრულებს. *) თუ რუსეთში ერთს მაზრაში მცხოვრებული ვერა ვარგობს მეორე მაზრაში, რომელთაზე ქონებითი და თემობითი კავშირი მაინც აქვს, აბა როგორ უნდა ივარგოს ჩვენში კაცმა, სრულიად სამად მოსულმა უცხო სალხში, ჩვენთან არავითარის კავშირის მქონებელმა, ჩვენის ენისა, ჩვეულებისა და ყოფა-ცხოვრების მთლად უცოდინარმა? თუ რუსს რუსეთში უძნელდება საქმის მორიგება სხვათა შორის იმათაც, რომ ადგილის მკვიდრი მცხოვრებული არ არის და ადგილობრივის კითარების უცოდინარი, ჩვენში სომ უფრო უარესად უნდა გაუძნელდეს? ავი უძნელდებთ კიდეც.

პირველ სახეში, ესე. ივ. 1869, 1870, 1871 წ.,

*) Емша Мировая Юстиція. От. Зап. 1879 г. № 6.

ცდილობდნენ, რომ აჭაურები მაინც დაენიშნათ მოსამართლეებათ და ამით ცოტად თუ ბევრად შეეკსოთ ის ნაკლი, რომელიც უმძებელად თან უნდა მოჰყოლოდა მამარიგებელ მოსამართლეების უარჩევანოდ დანიშვნასა. და მინამ ეს ასე იყო, რიცხვი მორიგებით გათავებული საქმეებისა თუმა საზოგადოდ ბევრი არ იყო, მაგრამ მაინც მომეტებული იყო ვიდრე მას მერმედ, როცა სსვკნიდას უთავბოლოდ მოწვეულების რიცხვი გამრავლდა. მეთორმეტე წელიწადია რაც ჩვენში ახალი წესი განსამართლებისა შემოვიდა. ჩვენ მხოლოდ ოთხას წლის ოტყეტები ჩავიგდეთ სელში და იქიდან ამოკრეფილი ციფრებიც საკმაოდ გვაჩვენებს, — პირველ სამ წელიწადს შემდეგ რამოდენად იცოდა მორიგებით გათავებული საქმეების რიცხვმა. პირველ სამ წელიწადში მთელს ამიერ კავკასიაში მორიგებით გათავებული საქმეები ყველა საქმეების საერთო რიცხვზედ მოდიოდა ასზედ $24\frac{1}{4}$, ხოლო 1875 წ. მარტო $19\frac{3}{4}$. პირველ სამ წელიწადს გათავებული საქმეთა შორის ასზედ $34\frac{5}{6}$ მორიგებით გათავებული მოდიოდა და 1875 წ. კი მარტო $20\frac{1}{5}$ მოვიდა, ერთბაშად თითქმის ნახევარზედ ჩამოხტა. თუმა კი მერედ და მერედ მორიგებით გათავებული საქმეების რიცხვი უფრო უნდა მომეტებულიყო, იმიტომ რომ 1870 წ. შემდეგ მომარიგებელი მოსამართლეები ერთი-ორად მოემატნენ რიცხვით, რადგანაც ყოველი მაზრა თითქმის ორ-ორ სამოსამართლო ნაწილად დაიყო. მაშასადამე თვითიუფს მოსამართლეს უფრო მეტი დრო და მოცალეობა ექმნებოდა მორიგებით საქმის გათავებისათვის. ეს ციფრები მარტო სამოქალაქო საქმეებს შეეხება.

ჩვენ დაწმუხნებული ვართ, რომ დანარჩენი წლების ოტყეტებიც არ გაგვამტყუნებენ იმაში, რომ ჩვენში მომარი-

გებელი მოსამართლობა თან-და-თან უფრო ნაკლებად ასრულებს თავის «უპირველეს და უმთავრესს დანიშნულებას» და თუ ჩვენთან წინა წერილში ნახვენები წამალი არ დაედო, იქამდინ მივა, რომ სრულებითაც დაჭარბავს მკ დანიშნულებას, თუ ვერ აქამდის დაკარგული არა აქვს. ზემოდ მოყვანილ ციფრებიდან ცხადია, რომ მომარიგებელ მოსამართლობას ჩვენში თავის «უმთავრესის დანიშნულების» წარმატებისათვის გზა გადაღობილი აქვს და ის დედა-ბოძი მუსლი უმადლესად მონიტკებულის წესდებისა, რომელიც შეიცავს მთელ სიკეთეს მომარიგებელ მოსამართლობისას, თითქმის სრულიად გაუქმებული არის ჩვენთვის.

კანონ-მდებელთა აზრით, მომარიგებელი მოსამართლე სალსის შინაური ჭ მსაღობელი მსაჯულია ჭ თვითონ სალსსაც ესამუშებოთ ფორმალური სიმაართლე და პტივი-ქსტუმს იმისთანა სიმაართლეს, რომელიც მისის აზრით, ნამდვილი და ჭეშმარიტია და რომელსაც მეცნიერნი ბუნებრივს სიმაართლეს (естественная справедливость) უწოდებენ, ამისათვის კანონ-მდებელთა აღიარებს, რომ მეორე დანიშნულება მომარიგებელ მოსამართლისა ის არის, რომ საქმის გადაწყვეტის დროს წინ წაიმძვინროს ნამდვილი და არა ფორმალური საბუთი საქმისა, მისი შინაგანი გარემოება, ადგილობრივნი მიზეზნი, მცხოვრებელთა ხასიათი, მათი მოსაზრება, კანონიერი ყოფა-ცხოვრება, ცხოვრების მოთხოვნილება და სალსის საზოგადოდ ცნობილი ჩვეულება. ამიტომაც საჭიროდ ღანასეს, რომ მომარიგებელ მოსამართლეს ნება ჭქონდეს საქმე გადაჭსწყვიტოს ჩვეულების ძალითაც, ესე იგი, იმ სიმაართლით, რაც სალსის სინიღისს შეეფერება, რაც სალსს მკა-პაპით სიმაართლეთ უცნია და დელსაც სიმაართლეთა ჭსწამს. «მნიშვნელობა და ძალი ჩვეუ-

ლებიან იხედავს, ჰსთქვას რუსეთის წესდების შემადგენელთა, რომ მასაც ადგილი უნდა ჰქონდეს მომხრეებელ მოსამართლას საქმის წარმოებაში. უამისოდ ტუუილ-უბრალოდ შეიწროვდება ცხოვრება და თვითონ მომხრეებელ მოსამართლას განახეინც ცხადად უსამართლო იქნება ხალხის თვალშია.» რაღა თქმა უნდა, რომ აქ იგულისხმება მართლ გონიერი, კეთილ-ზნეობითი, საერთოდ აღიარებული ჩვეულება, რომელიც ხალხის სიტყვით, რჯულთ უმტკიცესია, რომლის უარ-ყოფა ხალხს უსამართლობათ მიანჩნია და რომელიც მეცნიერებაში რჯულთ-დეზულების სათაგეთ ცნობილია.

თუ რუსეთისათვის საჭიროდ დანახსეს ჩვეულების ძალი-თაც საქმის გადაწყვეტა, თუ მართლ-მსაჯულობის წარმატებისათვის ჩვეულებასაც ადგილი მიჰსცეს იქ, სადა მოქმედობს მათივე კანონი, მათსავე ცხოვრებასთან, ზნესთან, სისაითთან, ჩვეულებასთან, კეონომიურს მდგომარეობასთან ცოტად თუ ბევრად შეეფერებულა და დაასლავებულა, ერთის სიტყვით, იმისთანა კანონი, რომელიც მათის ისტორიას და ცხოვრების ღვიძლი შვილია, ჩვენში სომ ჩვეულებისათვის უფრო ფართო გზა უნდა დაენიშნათ. უამისოდ ჩვენ ძალა-უნებურად უნდა დაუ-ჯერებოდით მართლ კანონსა, რომელიც ბევრში ვერ შეე-ფერება ვერც ჩვენს განსხვავებულს ყოფა-ცხოვრებას, ვერც ჩვენს განსხვავებულს კეონომიურს მდგომარეობას, ვერც ჩვენს შესდგულობას ურთი-ერთ შორის დამოკიდებულებას, ვერც ჩვენს ზნესა და ვერც ჩვენს სისაითსა. კანონის შესავსებლად, ჰქმდარიტის სიმართლის საწარმოებლად, მართლ-მსაჯულობის წარსამატებლად აქ, ჩვენში, უფრო საჭირო იყო მოეწვიათ ჩვეულება და მისთვის ფართო ადგილი მიეცათ განსამართლე-ბის წესდებაში. ამიტომ-რომ აქ, ჩვენში, განსხვავებულ ყო-

იჯ-ცხოვრების გამო, უფრო სშირია იმისთანა შემთხვევა, რომელიც არ არის მოსვენებული მომქმედს კანონებში, ან თუ არის, სშირად წინააღმდეგია საღისისაგან ცნობილ სიმართლას. მაგალითებ, აუარებული დავები შესასებ მიწისა, ტყისა, საძოვრების მიწობელობისა, გზებისა, კენასებისა, სახლი-კაცობისა, მოკამატირობისა, ზედ-სიმობისა, ძმათ-შესულობისა, ქალთა მოხაწილეობისა შემკვიდრობაში, ქალთა საკუთრებისა ოჯახში (სათავსო ქალისა), სამკვიდროსი, სამკვიდროსი, სამართლისა, საქერიოსი, ნაცვალ გარდობით მუშაობისა, გაყრილობისა და ბევრი ამისთანაები. ყოველს ამ შემთხვევაში ჩვენი ჩვეულება, ესე იგი, საღისისაგან ძამა-შაშით აღიარებული სიმართლე, ერთს ამბობს და რუსული კანონები კი ან სულ არა ამბობენ, ან თუ ამბობენ, სულ სხვასა.

დადგილობრივს ვითარებას აი აქ უნდა გაეშალა იქნა, მაგრამ არამც თუ იქნა გააშლევინეს, იქნა შეაკვერცხა და კმეორე უმადლესი ღირსება მომარიგებელ მოსამართლეების სრულად ჩამოერთვა ჩვენს ქვეყანასა, რომელიც რუსეთზედ უფრო გაცილებით მეტად ჰსაჭიროებდა, რომ მომარიგებელ მოსამართლეებს კმ სიკეთე უფრო ვარცლად და უფრო ბევრს შემთხვევაში შესაჩენოდა.

კერ თვითონ საზოგადო წესდებაშივე ჩვეულების გამოკენების ნება საქმის წარმოებაში ისეთის შირობებით არის გარემოცული, რომ ძნელად თუ მიეცემა მომარიგებელ მოსამართლეს შემთხვევა ჩვეულების ძალით საქმე გადასწავიროს და ჩვენ კი ესეც არ გვაკმარეს. 130 მუსლი სამოქალაქო განსამართლების წესდებისა ჩვეულების შესასებ ამბობს, რომ თუ ან ერთი მოდავე ცალკე, ან ყველანი ერთად ჩვეულებაზედ დაეფუძნებიანო, მომარიგებელ მოსამართლეს ნება აქვს საყოველ-

თავოდ ცნობილი ჩვეულება საბუთად მიიღოს საქმის გადაწყვეტაში, მხოლოდ იმისთანა საგნის შესახებ კი, რომელზედ თვითონ კანონი ნებას იძლევა, ან რომელზედ თვითონ კანონი ჰიბ-და-ჰიბ აწას ამბობს. ეს მუსლი, რუსეთის მწერლობის სიტყვით, თავის-თავს თვითონვე აუქმებს. იმავე წესდების 9 მუსლი, რომელიც მომარიგებელ მოსამართლესათვისაც კანონია, კადად ქსდებს მოსამართლეს, რომ თუ მომქმედი კანონი არ არის სრული, არ არის ცხადი და ნაკლებია, ან თუ ერთი მეორეს ეწინააღმდეგება, მაშინ სამართალი დააფუძნოს მთელის კანონ-მდებლობის საერთო აზრსა და მნიშვნელობას. განა იმისთანა საქმე შესაძლოა კაცმა წარმოადგინოს, რომელიც თუ არ ზედ-გამოჭრილის კანონით, კანონ-მდებლობის საერთო აზრით მაინც არ გადასწყვედეს, ამბობს იგივე მწერლობა. *) მაშასადამე მომარიგებელ მოსამართლეს არასოდეს არ მიეცეს იმისთანა შემთხვევა, რომ ჩვეულება რაშიმე გამოიყენოს, იმიტომ-რომ რაც უნდა საქმე იყოს, იმის გადასაწყვეტად ან ზედ-გამოჭრილი კანონი მოიპოვება, ან არა და საერთო აზრს მთელის რჯულთ-ღებობას ხომ ვერა შემთხვევაში ვერ წაუყა.

ამ მხრით კანონ-მდებლობა სამართლიანია აზრი ჩვეულების შესახებ, თუ სრულად გაუქმებული არა, ძალიან შევიწროებული მაინც არის წესდებაში. ჩვენ ამას კამოობთ რუსეთზედ. ჩვენში კი ამ ჭირს სხვა ჭირიც ზედ დაუმატეს. წელანაც კსთქვით, «ადგილობრივი კითარება» აქ უნდა მოესმინათ საბუთად აქაურს კანონ-მდებლებს, თუ ქსურდათ, რომ მართლ-მსაჯულებას ჩვენში სანატრელი ნაყოფი გამოედო და საღისეგანაც პატივისცემს

*) Журналъ гражд. и уголов. права 1875 г. кн. 5.

მოგზოვნა. ჩვენში «ადგილობრივის ვითარების» სასჯელათ 130 მუსლისათვის უნდა ჩამოეცაღათ ის შირობები, რომელიც სულ-სა ჭხუთავს ჩვეულებას თვითონ რუსეთშიან და მის სამოქმედოდ უფრო ფართო მოედანი შემოესაზნათ. სწორედ ამას თხოულობს ჭეშმარიტად ცნობილი, მართალის გულით მიხ-ნეული «ადგილობრივი ვითარება» ამის სასწავლოდ ის მოგ-ვისდა, რომ დღეს 130 მუსლი წესდებისა ჩვენთვის სრულე-ბით არ არსებობს თვით იმ სასიოთაც, რა სასიოთაც დღეს რუ-სეთშია, თუმცა კი ამ მუსლს აქაურები შირ-და-შირ არ შეჭ-ხებიან. რატომ მოგვისდა ეგა? იმიტომ - რომ ჩვენში დღესაც უარ-ყოფილია ის აზრი, რომ აქაურს ხალხს ან აქაური კაცივე უნდა მოსამართლეთ, ან იმისთანა, რომელმაც იცის მისი ენა და ფოფა-ცხოვრება ზედ-მიწევნით. ადგილის კურდღელს ად-გილისავე მშვენი დაატყოსო, ნათქვამია. ეს ანდაზა ისე არა-ფერს არ უსდება, როგორც მომარიგებულ მოსამართლობას. რუსეთის კანონ-მდებელთა ეგ აზრი მტკიცედ წარმოჭსთქვეს და მკვიდრადან გაუდვეს სიდად მომარიგებულ მოსამართლობას რუსეთში იმით, რომ რუსეთში თვითონ მცხოვრებელთ მი-ანიჭეს უფლება თავის მოსამართლე თვითონვე თავიანთაგან ამოირჩიონ. ჩვენში კი ეგ აზრი შირველ დღიდგანვე უარ-ყო-ფილია და დღეს მომარიგებულ მოსამართლეთა შორის უფ-როსი ერთი ჩვენთვის სრულიად უცხო კაცია, სშირად არამც თუ ჩვენის ფოფა-ცხოვრების მცოდნე, არამედ ხალხის ენის უცოდინარიც არის და მოდით იმისთანა კაცს დაავალეთ, რომ ხალხის ჩვეულება ზედ-მიწევნით იცოდეს და საქმეში გამოი-ყენოს. ტყუილი დავალება იქნება.

ჩვეულება—ეგ უკეთესი მხარე მომარიგებულ მოსამარ-თლობისა, ეგ არსებით გუთვნილება მისი, ეგ დედა-ბოძი ზუ-

ნებრევის სიძაბოთლისა—იმოდენად უარ-ყოფილია ჩვენში, რომ ჩვენებურს განსაძაბოლების გამკეპს საჭიროდაც არ დაუნასავო OTYET-ებში ადგილი მაეცათ იმის სახევენებლად, თუ რაგდენი საქმე გათავებულა ჩვეულების ძალითა. ოთხის წლის OTYET-ები გვქონდა სელში და არც ერთში ჩვეულების სსენებაც არ არის. ცხადია რომ აქ ჩვეულება არაფერად მიანხაით მომძარიგებელ მოსაძაბოლობისათვის და მაშასადამე თვითონ მან მოსაძაბოლობის არსებითი თვისებაც ცნობილი არა ქქონიათ.

თუ მომძარიგებელი მოსაძაბოლობა ვისთვისმე და სადმე სანატრელი ყოფილა, მარტო იმათ ყოფილა, რომ, შირკელი მისი ღირსება მოდაკეთა შორის შუა-გაცობა, და მეორე ბუნებრივის სიძაბოლით საქმის გადაწყვეტა უფრო, ვიდრე ფორმალურის სიძაბოლითა. ესეა იგი ცნობილი თვითონ მეცნიერებაში და რუსეთის კანონ-მდებელთაგანაც ესეა აღიარებული. ეს ორი თვისებაა გული და სული მომძარიგებელ მოსაძაბოლობისა. ჩვენში კი ისე მოაწეეს მომძარიგებელი მოსაძაბოლობა, რომ თითქმის ყოვლად შეუძლებელი გასადეს ან ერთი ეგ არსებითი თვისება განსორციელებულიყო, ან მეორე. ჩვენში მომძარიგებელი მოსაძაბოლი იმ გზით ინიშნება, რომ ვერც შუა-გაცობა შეუძლიან, ვერც ბუნებრივის სიძაბოლით საქმის წამოება. აქედამ ცხადია, რომ ჩვენებურს კანონ-მდებლებს ან ვერ მიუგნიათ მომძარიგებელ მოსაძაბოლობის სიცოცხლის ძარღვისათვის, ან მიუგნიათ და საჭიროდ არ დაუნასავო, რომ მოსაძაბოლობის აგებულებაში იმ ძარღვს ეტრიალებინა სიცოცხლის მიმნიჭებული სისხლი. ამიტომაც ჩვენში მომძარიგებელს მოსაძაბოლობას ჩამოეცალა ის უკეთესი მხარე, რომლითაც იგი სანატრელია ყველასათვის და მტკ; თვისის დანიშნულებით, სახალსო სამართალი შეიქმნა

ფერმაღურ სამართალად. ამ სახით **გ**ზა-გადაღობილი მომარიგებელი მოსამართლობა გადაუდგა ჩვენში ჩვენებურს ცხოვრებასა და ჩვენებური ცხოვრება—მომარიგებელ მოსამართლობასა. ამის გამო აქ არც ცხოვრება შეკლის კანონის წარმატებით სკლასა და არც კანონი ცხოვრების კეთილ-დღეობასა. კერც კანონს დაუმორჩილებია ცხოვრება, რომ კეთილად წარმატოს, კერც ცხოვრებას შეუფერებია კანონი, რომ სიკეთის დედა-ბოძით გამოიყენოს. **]** «ერთის აღმა სხულს მეორე დაბლა ჭირსაჲს.» ესეთი დღე დაადგა ერედ წოდებულს «მომარიგებელ მოსამართლობას» მარტო იმის გამო, რომ აქაურებს დღევანდლამდე არა ჰქონდათ, ყველასაგან წამებული ჭეშმარიტება, — ადგილის სჩქმეს ადგილის კაცი უნდა და არა უცხო და სხილი.

ილ. ჭავჭავაძე.

ვინც სოფლისაგან და ბედისგან არს დაჩაგრული,
დღენი კეთილნი ამ სოფელში ვინც ვერა ნახს,
ვისიც ამ ქვეყნის შვეებისათვის აღარ სძუერს გული,
ვინცა სიცოცხლე უკარგისად და ცრუდ დასასხ;
ვისიც გულს გელარ ატებობს ტეზილი ბუღბუღის სტეკნა,
ვისაც მძაღლი აღარ ესმის ბუნების ენა,—
მან მომცეს სელი, მას ავიყვან მთასა მძაღლსა;
იქ იმის გული, სიცოცხლისთვის გელავ გაიღვიძებს,
მღვთიური ტეცსლი განაცხოვლებს მის თვალს დამშვრალსა,
სოფლის სისარულს, სოფლის ტანჯვას ის გვალად იგრძნობს;
გელავ მოიგონებს ჩვენს მსიარულს ღზინს და სიმღერას,
წარსულნი დღენი, ტრფობის დღენი, მოაგონდება;
გული ძლიერად, სისარულით დაუწყებს ძეგრას,
სიყვარულისა საღმრთო აღით გელავ აღენთება;
გვალად შეჭსედავს ცას და მიწას ნათელის თვალთ,—
ოღონდ შეჭსედავს დაბლა ვრცელს ველს მის წინ გარდაშლილს;
ველსა მთლად მოსილს წალგოტებით და ევაილებით,
ველსა ედემსა, ტურფა ედემს, ღვთისგან ჰიარველ ქმნილს;
მის წინ მთათ რიგთა, დიდებულად ცაშდინ აღმართულთ,
მძაღლა ეინულით, ძირს იერწქნილის ტეეებით მოართულთ;
მას ვრცელს ველ-შუა, მშვენერსა, დიდს მდინარესა,
ზოგან გამკაპით, ზოგან მჩქეფრად მომდინარესა;

შეჰსედოს, სხოს, მათ მდიდარი, ტურჯა შეჰნება
და მისი გული სიტყვებისთვის კვლავ გაიშლება.

როდის შედიხარ, მშვენიერო, ჩვენი კასეთო,
მწვანით მოსილის გომბორის მთით კვლავ გადმოგსდომ;
შენის შეგნებით, შენის მზერით გავიძლო თვალი,
შენს სადღეგრძელოდ შენს წინ შეგსვას სავსე ფიალი.

3. მ.

*
* *

ოჲ, მეგობარო, გამიძნელდა მარტოდ სიტყვად;
მოდო, მომხედო, ერთად ყოფნა კვლავ გამიძნელე!
ეგებ მოგწყინდა ჩემის ბედის უშნო სამოხსოდე
და ჩემ ღარიბის აღფრთხილ თავი იმართლე...

*
* *

ეგებ იფიქრე, რომ მოსტყუვდი ტუსადში შენა
და უცნაური იგონე გულის ჩაბიე წყენა;
ეგებ შენ ღრმა გულის კერა სწვდება ჩემი მოღსენა,—
ბავშვური ჩემი მოაღვრსე ტიკტიკა-ენა...

*
* *

ოჲ, მეგობარო, გამიძნელდა მარტოდ სიტყვად;
მოდო, მომხედო, ერთად ყოფნა კვლავ გამიძნელე.

*
* *

თუ შენ ეძიე და გეპოვას სიმაღლე სულის,
რად არა მკითხე—თუ ეს სული რასა მოეღოს?
რამოდენი ჰქვას მას სურვილი მომკეთ მოღსენის,
რამ აღარ ჰქონდეს მშობელს მხარეს უძი მოწყენის.

* *

ოჰ, მეგობარო, გამიძნელდა მარტოდ სიცოცხლე;
მოდი, მომხედო, ერთად ყოფნა გელავ გამიძნელე.

* *

ვერ მოგიზიდა ჩემ გულის თქმით იდუმალობამ,
შემდეგ კი მოსპო ღტოლვა ესე გულ-ასხსნილობამ?
მოდი, მონახე,—სულის სიღრმეს დამალულია...
მადლი არა სიუკარულოთ გაგმიწეულია!

* *

ეჰ, მეგობარო, გამიძნელდა მარტოდ სიცოცხლე;
მოდი, მომხედო, შენთან ყოფნა გელავ გამიძნელე!

იორდანე ტუხაღი.

შარშანდელი რუსეთი.

შარშან ისე შეიცვალა რუსეთის პოლიტიკური წესი, რომ არ შეგვიძლია ამასე ორიოდ სიტყვა არ ვუთხრათ «ივერის» მკითხველებს; მით უფრო საჭიროა ამ ცვლილებაზე ღაზანაკი, რომ შესაძლოა აქ ცოტადნად მაინც ვისარგებლოთ ჩვენის ცხოვრების გასაუმჯობესებლად, თუ ჩვეულებრივ ზარმაცობამ და უთაურობამ არ დაგვკლდია.

სრულებითაც საჭირო არ არის, ის ახალი კანონები გადავთვალოთ, რომელნიც შარშან დადგენილ იქმნენ, რადგანაც ბევრი, ან ღირს-შესანიშნავი კანონი არა გამოცემულა-რც; ამას გარდა ისიც მოვიგონოთ, რომ ჩვენში იმას კი არ უნდა გეძებდეთ, რა სწორია კანონში, ის უნდა ვიკითხოთ: ვინ ასრულებს კანონსა? რუსეთი სანამ იმ ქვეყანათ რიცხვში ითვლება, რომელთაშიაც ეოკელთვის კანონზე მძლავრად აღმინის-ტრაციული განკარგულება. ეს ისეთი ჭეშმარიტებაა, რომ კატკოვიც კი ვერ შემოიტანს ეჭვს.

ამას წინადა კატკოვის გაზეთში ნაამბობი იყო შემდეგი შემთხვევა ერთ ახალ გამოცემულ რუსულ წიგნიდან. ამ სამოციოდ წლის წინადა ერთი რუსის დიდ-კაცი რომ კვდებოდა, ისუროვს ქონების გადაცემა ერთის ნათესავის, ვასილჩიკოვისათვის; საჭირო იყო ამის თანახმად კანონიერ ქაღალდის შედგენა; მემკვიდრემ ჭკითხა თავის ძმას, სახელმწიფო რჩევის წევრს, ანდერძი როგორ შეკადგინო. ამან ის გაგზავნა ში-

ნაგან საქმეთა მინისტრთან: ის დაგიწერს, როგორც რიგია, იმან იცის. მინისტრმაც ვასილჩიკოვი სპერანსკისთან გაგზავნა; ის არის კანონების დამწერი, იმან იცის კანონი რას მოითხოვს. სპერანსკიმ, მართლაც, შეუდგინა შემკვიდრეს ანდრეი მომაკვდავის სურვილის თანხმად და გადასცა ერთ მატარა ჩინოვნიკს თეთრად გადასაწერად. მატარა ჩინოვნიკმა არ გადასწერა ანდრეი, ეს სრულებით საჭირო არ არის, დასწერა ნასყიდობის წერილი და ჩააბარა ვასილჩიკოვს. მართლაც, აღმოჩნდა, რომ არ სცოდნოდათ კანონები არამც თუ სასულიერო რწმუნის წევრს და მინისტრს, არამედ თვით შემადგენელს კანონებისას; ისე რომ შედგენილიყო ვასილჩიკოვის ქაღალდი, როგორც სპერანსკი ურჩევდა, ვასილჩიკოვი აზიურს არ მიიღებდა თავის ნათესავის ნაანდრეიებისგან.

კანონებს რომ დიდი ძალა ჰქონოდათ, ასეთი შემთხვევა, ე. ი. კანონების უცოდინარობა დიდ ჩინოვნიკების მხრივ, ხომ არას დროს არ მოხდებოდა. მაშ ახალ კანონებს თავი დავანებოთ, ვნახოთ, რა ახალი კაცები გამოვიდნენ საპოლიტიკო ასპარეზზე და ძველთაგან რომელმა დაანება თავი ამ ასპარეზს.

ტოლსტოი, მაკოვი და გრეიგი, რომელთაც ჰქონდათ მართებულობაში დიდი სმე, თავიანთ თანა-შემწეებით წავიდნენ და იმათი ადგილები დაიჭირეს საბუროვმა, ლორის-მელიქოვმა და ნ. და ა. აბაზაებმა. ამის გამო შეიცვალა მთელი შინაური პოლიტიკა რუსეთისა: შინაგან საქმეებმა, ჭინანსებმა და საღისის განათლებამ მიიღო ახალი მიმართულება, დაადგა ახალს გზას.

*
*
*
ტოლსტოი, მაკოვი, შევალოვი და იმათი ამხანაგები
ეომებოდნენ საზოგადოებას, როგორც მართებულობის მტერს.

ტოლსტოიმ რუსეთის ასულ-გაზდობას გაუძნელა განათლების მიღება: სასაღსო სკოლები თავად ცოტა იყო, და წარც იყო, ისიც ინაგრებოდა სოფლის მღვდლისა და ურადნიკისაგან; ეიმნაზიებში ღათინურმა და ზერმნულმა ენამ უფრო მეტი ადგილი დაიჭირა, კიდრე თვით რუსულმა, ან სხვა უმთავრესმა სავსებმა. ვინც არ გაიკესებდა თავს მომკვდარ და დამარცხულ ენის სიტყვებით, იმას ნება არ ეძლეოდა უნივერსიტეტში შესულიყო. რეალურ სასწავლებლებში ისეთი ზრდგრამა იყო დადგენილი, რომ იმათ შეგირდებს თუ არ საინჟინერო, ტექნოლოგიურ და სხვა სპეციალურ სასწავლებლებში, სხვაგან არსად იღებდენ და ამასთანავე ისეც იყო მოხერხებული, რომ ამ სპეციალურ აკადემიებში და ინსტიტუტებში ათი რეალისტიდან მღივს ერთი, რომი მიიღებოდა, დანარჩენი კი რჩებოდა უსაქმოდ. მძაღ სასწავლებლებშიც ასევე წესის შემოღება მოისურვა ტოლსტოიმ: განზრახვა ქქონდა უნივერსიტეტისათვის ჩამოერთვა თვით-მართველობა და თავის ჩინოვნიკებისათვის მიენდო ზოტეხორების დანიშნა და უნივერსიტეტის მართვა.

ასობით და ათასობით რჩებოდენ ემაწვილები უსწავლელად და უსაქმოდ. რა ექნათ და სად წასულიყვნენ? ზოგიერთნი მათგანი, რომელნიც თავიანთ თავს მეტად დანაგრულებად გრძნობდენ, შეერივნენ დაბალ საღსს და სტდილობდენ ეველანი გადაუმტერებინათ მართებლობასთან. ზოლიცასაც არ ეძინა, ბრადიანს და უბრალეს ჭგზავნიდა ცისეში და ციმბირს; მაგრამ ეს საშუალება იუჭი გამოდგა. ამ სასტიკმა ზომებმა უფრო გააზრანა დანაგრული ასულ-გაზდობა. ეს იფიქრობდა: რომ მაინც და მაინც მტანჯავენ, შიმშილით მკლავენ და თავისუფლებას მართმევენ, ამზე უარესს რომ კვლავს მიზამენ,

ისევ სჯობია უფრო გადგემატვრო მართებლობას და მტარე-
ლების დასოცით ხაღხს შეუმსუბუქო შე-ბედიო.*) გაბაწყ-
ბუდმა ახალ-გაზდობამ ამ უკანასკნელ ორის წლის განმავლ-
ბაში ბევრი გაბედიულობა გაშოინა. უანდაძმების უფროსი მე-
სენცოვი და ხარგოვის გუბერნატორი კრამოტკინი მოჰქელეს,
სელმწივის მოკვლა სამჯერ განიზრახეს, მესენცოვის მოად-
გილეს ორჯერ ესოდეეს, უანდაძმის ზოდეოვნაჲი გეიგინგი
დახესეს, პეტრობურგის გრადო-ნანაღისკის ტრეპოეს დაშახს
დახაღეს.

რაც უფრო სასტიკად ეშურობოდა მართებლობა რვეო-
ლიურცოინერებს, მით უფრო გაბედიულობით მოქმედებდენ ესე-
ნი. ცხადი იყო, რომ მართებლობა ებრძოდა ძლიერ მტერს
და მტერი იმით იყო ძლიერი, რომ წინოვნიკობამ მართებლო-
ბა და საზოგადოება ერთმანეთს დააშორა. საზოგადოება არ
ესმარებოდა ზოდიცაჲს და საზოგადოდ წინოვნიკობას ბრძო-
ლაში, იმიტომ რომ თითონ მათგანვე იყო დაზარალები. ამ
გარემოებამ ცხადად უჩვენა მართებლობას, რა დიდი შეცდო-
მა მოახდინეს მინისტრებმა და იმათ თანამეწყებმა, საზოგა-
დოება მართებლობას რომ დაუუცხოვეს. ცხადი იყო, მარ-
თებლობას დასასმარებლად საზოგადოება უნდა მოეწვია. ეს
ესეც მოხდა, მაგრამ საზოგადოება მასინც ხმას არ იღებდა;
ესინოდა იმ ზირებისა, რომელნიც იმას ყოველთვის ცუდის
თვალთ უცქეროდენ და აი ამისთვის საჭირო იყო ამ ზირების
დათხოვნა.

ახალი ზირები დიდს ზოლიტიკურს ახმარესზე სელმწი-

*) ამას ამბობდენ პოლიტიკურ პროცესებში თითქმის ყველა ბრად-
დეულები.

აქ იმპერატორის სასახლის აფეთქებამ გამოიყვანა. აფეთქების შემდეგ დაინიშნა უმაღლესი კომისია, რომლის თავით იყო დაყენებული ღორის-მელიქოვი. ამ კომისიას უნდა ებრძოლა რევოლუციონერებთან გენერალ-გუბერნატორების და მინისტრების დასმარებით; ამის სელში იყო აგრეთვე უსადაცობის კორპუსი და პეტერბურგის ჯარი. ასეთის დიდის ძალით დიდი ხანია რუსეთში არცერთი განწყობულება არ ყოფილა შეჭურვილი. ღორის-მელიქოვს ჩაჭაბდა ასეთი უფლება, რადგან იმან ბევრი ჭკუა და სერსი გამოიჩინა საჩუკავში გენერალ-გუბერნატორათ რომ იყო და იქ ყოველ-გვარს მართებლობის წინააღმდეგს მოქმედებას ბოლო მოუღო.

5 თებერვალს მოხდა სასახლის აფეთქება, 12 თებერვალს დაინიშნა სსენებული კომისია და 20 თებერვალს, ე. ი. რვა დღის შემდეგ გამოჩნდა ვიღაც მლადეცკი და კომისიის უფროსს ესროლა დამახა. ეს მოხდა მეორე დღეს სელმწიფის ოც-და-სუთ წლის მეუობის დღესასწაულობის!

ბევრს ეგონა, რომ ბრძოლა სოციალისტებთან უფრო გაძლიერდება, მაგრამ ეს მოლოდინი უსაფუძვლო აღმოჩნდა. მართლაც, ძნელი იყო მოგონება იმაზე მეტად სასტიკის ზომებისა, რომელნიც სმარებული იყვნენ ამ დრომდე: რევოლუციონერებს საღსში ასრზობდენ, თოფითა ხერტდენ და გახედან ცოტადენი მანინტ ეჭვი იყო აღებული სელმწიფის მესანათობისა, ციმბირში ჯგზავნიდენ. ამაზედ უარესის მოგონება აღარ შეიძლებოდა. გრ. ღორის-მელიქოვს, როგორც ჭკვიანს ეაცს, ეს კარგად ესმოდა და აი რისთვის დაიწყო იმან სხვა წამლის ძებნა. ჩქარა იპოვა კიდევ ეს წამალი. ის თავის წერილში, რომლითაც პეტერბურგელებს მიმართა, აცხადებდა, მე შემიძლიან სოციალისტების დამარცხება მხოლოდ მაშინ, როცა

საზოგადოება დამკმატებელი. ახლმა მთავარ-მმართველმა (დიქტატორმა) საქმიანად დაამტკიცა, რომ პატივსა-სცემს საზოგადოებას და სურს მას დაუკავშირდეს; თავის კომისიაში მოიწვია რჩევის საკითხავად პეტერბურგის სმოსანები. ეს იყო მხოლოდ პირველი ნაბიჯი; მეორეს კიდევ უფრო მეტი მნიშვნელობა ჰქონდა; მწერლობას მიანიჭა მეტი თავისუფლება; ცენზორის უფროსი გრიგორიევი დათხოვებისა მართებლობას და იმის მაგიერ განწყობისა რაზანის გუბერნატორი აბაზა, რომელიც თავის გუბერნიაში საეკარელ კაცთ და დიპლომათ ითვლებოდა. ამ განკარგულების შემდეგ ნახევარ წლის განმავლობაში არცერთი გაზეთი ან ჟურნალი არ იყო შეხერხებული და თითქმის არცერთს არ მიუღია მართებლობისაგან შენიშვნა; ამ უკანასკნელს ორიოდ თვეს მწერლობას თავისუფლება თითქმის ძველებურად შემოაქვდა; მაგრამ ეს დიდ-სხნს ვერ გაგრძელებს, რადგან შესდგა ბეჭდვის საქმის განსასილველი კომისია, რომელიც ახორბეს მოსზოს სრულიად ცენზურა და მწერლების დანაშაულის გაჩეკვა მიანდოს სასამართლოს.

რუსულ ჟურნალ-გაზეთობას არას დროს იმდენი არავინ უქია, როგორც შარშან ერთ-სმად აქო გრ. ღორის-მედიკოვი. ეს წარმოსდგა სხვათა შორის იმიტომაც, რომ არავის აქამდე რუსეთში იმდენი თავისუფლება მწერლობისთვის არ მიუცია, რადენიც მისცა ღორის-მედიკოვმა. ადრე რუსულ გაზეთებს არამც თუ არ შეეძლოთ თავიანთი აზრი გამოეთქვათ, ახლ ამბების ბეჭდვაც კი ჰქონდათ აკრძალული. მეტად შევიწროვდა რუსულ მწერლობის თავისუფლება იმ წლებში, როცა სილცილისტების პარტია გაძლიერდა, ე. ი. 1878 და 1879 წ. აქ დავასახელებთ რამდენსამე ამ გვარს შემავიწროებელ განკარგულებას გაზეთ „სტრანიდან“.

1 ენკენისთვის 1878 წ. აგრძელებს იყო პოლიციის ნაკლებეკანებაზედ წერა და პოლიციისადმი წინააღმდეგობის აღძვრა საზოგადოებაში. ამ განკარგულების ძალით მსკელი იყო რაზედმე წერა, რადგან ყველაფერში შეიძლება პოლიციის წინააღმდეგობა ენასათ. ვინც ამის არ აასრულებდა, სასტიკი სასჯელი მოელოდა.

31 ღვინობისთვის 1878 წ. აგრძელებს იყო წერა წინააღმდეგ სამ სელმწიფეთა კავშირისა (რუსეთისა, გერმანიისა და ავსტრიისა). მეტადვე ავსტრიაზე ცუდი არა უნდა დაწერილიყო-რა.

13 ქრისტიანობისთვის 1878 წლის განკარგულებით მწერლობას ნება არა ჰქონდა რაიმე ურიგო საქმეში გაემტეუხებინა მასწავლებლები და სასწავლებელთ უფროსები.

2 მარტს 1879 წ. აგრძელებს იყო წერა რუსეთის პოლიტიკურ ცვლილებაზე, ე. ი. კონსტიტუციაზე შიშ-და-შიშს ან გადაკვეთით.

18 მაისს 1879 წ. გაზეთებს აკრძალათ ნება ადრევე გამოეცხადათ, როდის და სად მიემგზავრებიან სელმწიფე იმპერატორი და იმის სახლის კაცები.

2 მარიამობისთვის 1879 წ. აგრძელებს ჰქონდა მწერლობას წერა უნივერსიტეტების და სტუდენტების უფლებებზე.

იანვარს 1880 წ. აგრძელებს იყო თავ. ტრუბეცკოების და ბელაზერსკების საქმეზე წერა.

თებერვალში და მარტში ამავე წელს აგრძელებს იყო წერა:

- 1) ტოლსტოის სისტემაზე.
- 2) უნივერსიტეტის წესდებაზე.

3) ავსტრიის და გერმანიის წინააღმდეგ, (ნემეცები ჩვენი მეგობრები არიან).

4) სოციალისტების დაჭერაზე და იმით საქმეების მოღიწიურ განსილვაზე.

5) პოლიტიკურ დანაშაულობაზე (როგორც მაგ. სასახლის აფეთქებაზე).

6) გლეხებისათვის მიწის დარიგებაზე, იმით გადასახლებაზე და სარკის შემცირებაზე (რადგან ამ მოთხოვნილებათა ასრულება ძნელია).

7) შიას და გარბაზდის მიწერ-მოწერაზე შესახებ მეოფის მკვლელობისა.

8) ახალ-თეკეს ექსპედიციაზე.“

განკარგულება განკარგულებაზე მოხდომადი ყურნალებს და გასეთებს ცენზორებისაგან, მაგრამ თითქმის ეს ცოტაა, ამას გარდა ცალკე იბარებდნენ რედაქტორებს მინისტრები და სხვა უფროსები და პირად აფთხილებდნენ, ესა და ეს არ დასწერათ, თორემ თქვენს გასეთს სულს ამოუსუთავით. ამ გვარმა საიდუმლო მიწვევამ და აკრძალვამ აკლავ, როცა ღირის-მელაქვის ცდით კრიგორიევის მაგიერ ცენზურის უფროსათა ხმა დაინიშნა, და ცხადი იყო, რომ განკარგულებას უყრნა - გასეთობამ გადააჭარბა, ახლის დროს ქება რომ დაიწყო.

*
*
*

როგორც მოვასხენე ზემოთ მეოთხეულს. შარშან სამი მინისტრი გამოიცვალა და ყოველ მინისტრის გამოცვლაზე ცოტადანდ მართებლობის წესის ცვლილებაცა ხდებოდა.

განათლების სახლმა მინისტრმა გაუადვილა გამსახიოლებს და რეალურ შკოლებში მოსწავლეებს კურსის დასრულება და

შესვლა უმაღლესს სასწავლებლებში. ძველის ენების ან სხვა საგნების შესწავლა თუძც არ შემცირებულა და არც პროგრამა შემოკლებულა, მაგრამ ეგზამენებზედ ისე სასტიკად ღლარ ეზურაობდენ შეგირდებს, როგორც გრძი ტოლსტოის დროს.

მეორე შემსუბუქებას მოსწავლეთ ბედში ზოგიერთნი მოკლიან ახალის მინისტრისაგან სასაღხოდ თქმულ სიტყვების გამო. ენკენისთვეში ახალმა მინისტრმა დაიარა ყველა სასწავლებლები, რომელნიც მოსკოვის მზრუნველის ხელში იყვნენ და აქ, სადაც უფრო მეტი თავყანის-მცემი ჩინოვნიკები ჰყვანდა აღზრდილ მინისტრს, წარმოსთქვა რამდენჯერმე ის აზრი, რომ მასწავლებელნი დაშორებანი ცხოვრებას და საზოგადოებას და სასწავლიან ემაწვილებს მკვდარ მწიგნობრულ წესითაჲ; გაიჯანთ ქვეყანა, ნახეთ რა სწავლა ეჭირვება, მოაფიქრეთ რა უფრო გაუხსნის გონებას ემაწვილსა და ამის-და-გვარად შემატულობინეთ თქვენი აზრი, როგორი ცვლილება უნდა მოხდეს ახალ-გაზდობის აღზრდაშია.“ ამოხბდა ახალი მინისტრი.

ასეთისავე მოთხოვნილებით მოუვიდათ ცირკულიარი ახალი მინისტრისაგან ყველა რუსეთის გამსაზიებს. რხევამ შირდა-შირ გამოაცხადა, ღათინური და ბერძნული ენის შესწავლა უნდა ბევრად შემცირდეს, ემაწვილებს შინ ბევრი სამუშაო არ მიაეცათო და სხვა; ზოგმა სმა გაჭკმინდა და ზოგმა კი გამოაცხადა ესლანდელ წესისთანა კარგს ვერაფერს მოეძებნათო. ეს უკანასკნელი აზრი დაჭბადა უფროსების შიშმა, რადგან ზოგან ტოლსტოის ჩინოვნიკები დაჩხენ ძველებურად მზრუნველებით, დირექტორებით და ემუქრებოდენ ხელ-ქვეითებს, თუ ესლანდელ წესის წინააღმდეგ რამე გითქვამთ, ვაი თქვენ გინდათო! ასეთი შემთხვევა მოხდა მაგალითად მოსკოვში მაშინაც კი, როცა იქ ახალი მინისტრი იყო და ყვე-

დასა სთხოვდა: თავისუფლად წარმოსთქვით თქვენი აზრით. ერთმა რეალურ სკოლის დირექტორმა, გრიგორიევმა, მოასვენა საბურჯის თავის აზრი ესლანდელის წესის შეცვლაზე და ამის შემდეგ ჩქარა მიიღო მზრუნველისაგან მოწერილობა, თქვენს აღაგს თავი დაანებეთ, სხვა ქალაქში მიიდა გადაგიყვანათ.

ამ გვარად შეუძლებელი იყო ასადის წესის შემოღება გიმნაზიებში, კიდრე ტოლსტოის ჩინოვნიკები თავიანთ აღაგებს თავს არ დაანებებდნენ. ამიტომაც დათხოვნილ იქმნა მოსკოვის მზრუნველი, თ. მეშერსკი. ეს, რასაკვირველია, საკმაოდ არ არის, რადგან სხვა კიდევ ბევრია ამის მსგავსი მინისტრის რჩევაშია. თვითონ ამ რჩევის წევრი ისეთი თავიანთ-მტკბელები არიან ტოლსტოისა და იმის წესებისა, რომ ქალაქით სთხოვეს (ბრძანებისა ჭეკის) გიმნაზიების და რეალურ სკოლების მასწავლებლებს, ფულეი შეაგროვეთ ტოლსტოის და მეშერსკის სასოვრად სტიჟენდიების დასაარსებლად.

12 აგვისტოს შესრულდა ნახევარ წელიწადი, რაც უმაღლესი კომისია არსებობდა და იმის არსებობის დროს არ გამოცხადებულა თითქმის არცერთი ისეთი შეუზოგარი მოქმედება სოციალისტებისა, რომელიც ადრე მოსვენებას არ აძლევდა მართებლობის უმაღლესს პირებს. ამის გამო სელმწიფე იმპერატორმა გააუქმებინა ეს კომისია და 12 აგვისტოს კომისიის და უნდაძმების გორბუის საქმეები გადასცა შინაგან საქმეთა სამინისტროს. ამ სამინისტროს შეუერთდა ყოველ-გვარი პოლიტიკის მართველობაც და სამინისტრო ჩაჭარდა გაუქმებულ კომისიის თავ-მჯდომარეს, გრაფ მის. ტარ. ლორის-მელიქოვს.

ყველა დაწმინებული იყო, რომ ასადი მინისტრი თავ-

ვის დაწირებულს აღასრულებს და საზოგადოების დასმარებით განაგებს სასულიეროს შინაგან საქმეებსაჲ. მხოლოდ ეს იმედი სხვა-და-სხვა გვარს იყო. ზოგი ხალხისაგან ამოწმებულ განმ-მდებელ კრების შედგენას ელოდა; ზოგი ადმინისტრაციისაგან უსამართლოდ ციმბირში გაგზავნილ პირების დაბრუნებას; ზოგი თვით-მართველობისა და ყუჩნაღ-გაზეთების თავისუფლებას.

უსაფუძვლო ღოდინებს ჩქარა მოეღოთ ბოლო. თვეც არ გასულიყო ასულ მინისტრის დანიშვნის შემდეგ, რომ იმან გამოაცხადა თავის შროგრამა: ნიკენისთვეს მოისმო სამინისტროში უმთავრეს ყუჩნაღ-გაზეთების რედაქტორები და გამოუცხადა: პარლამენტის ან სხვა ამ გვარ წესდებულებათა შემოღების იმედი ნუ გაქვით; ჯერ საჭიროა სხვა შრომას მოვკიდოთ ხელი; ჯერ ამ ოცის—თხუთმეტის წლის წინად შემოღებულ რეჟიმებს უნდა ძალა მიეცეთ და ყველა სხვა წესდებულებანი იმათ შეუთვართო; ამას სუთი ან შუადი წელიწადი მაინც მოუხდება.

*
* *

ჯერ თვე-ნახევარი არც კია, რაც მესამე მინისტრი გამოიცვალა: ბინანსთა მინისტრი გრეიგი მხოლოდ 1 ნოემბერს იქმნა დათხოვნილი და იმის მაგიერ დანიშნა სასულიერო რწმუნის წევრი ა. აბაზა. გრეიგის დათხოვნას მოჰყვა მარტილზე დადებულ ბაჟის გაუქმება, რომლის მნიშვნელობაზედ შემდეგ როდისმე მოვიღაშაწავებთ.

ასაღს მინისტრს ჯერ ვრცლად თავისი შროგრამა არ გამოუცხადებია; მარტო ის ვიცით, რომ ცდილობს, სასულიერო სარჯი შემოკლდეს, ქალაქის, იულის ფასმა აიწიოს და არცერთი სარჯი ბინანსთ მინისტრის დაუკითხავად არ

იუოს დანიშნული. ამ გზას როგორ დაადგება და ეს გზა სად მიგვიყვანს, ჯერ არავინ ვიცით.

ამ სტრუქტურებს რომ ვეწოდით, გაზეთებმა მოგვიტანეს ამბავი ახალი ხარჯის გაწერისა. ეს არის ხარჯი შემოსავალზე და ყველამ შემოსავლის კვალდახედ უნდა აძლიოს იგი. ასეთი ხარჯი ყველა განათლებულ ქვეყნებში არსებობს და სასურველია, რომ რუსეთშიც ისე იქნას.

აქ მოკლედ გადავთვალეთ ყველა ის დირს-შესანიშნავი ცვლილებანი, რომელნიც მოხდნენ შარშან რუსეთში. იმათი აზრი იყო განათლებულ საზოგადოების დახმარება მართებლობასთან: მართებლობაში თითქმის გამოიჩინა სურვილი საზოგადოებასთან შერიგებისა. ჯერ ეს, არასაკვირველია, დასაწყისია, ჯერ პირველი ნაბიჯია და, როგორც მოგვსვენებათ, პირველი ნაბიჯი კერძო დროს შორის ვერ წაგვიყვანს, თუ მეორე და მესამე ნაბიჯიც არ გადავდგით. საზოგადოებაზე მართებლობის შარშანდელ ცვლილებებს უყურებს როგორც პირველ ნაბიჯს და ედის, მეამე რა აქნება. ამ ცვლილებებმა პირველში გაამსიარულა უკეთესი ნაწილი საზოგადოებისა; საზოგადოებაში დაივიწყა თავისი გლოვა, თავის ხან-გრძლივი წუწუნი და მოჭევა ნატვრის.

3.—0—2.

ფინანსური მიმოსილვის მავნებრი.

ეს შაქრის ახალი და წელს ძველი წელიწადიც ჩაჭბარდა პეტროსს. რა იმედებით ვიყავით აღვსილნი, როცა ამ ძველმა წელიწადმა შემოგვატყუა თავლები თავის აკენიდაძა! მასთან განათლების მოთავეთ ახლად დანიშნული იყო ბ-ნი იანო-სკი და სამღვდლოების წინამძღვრად ყოვლად-უსამღვდლოესი იოანნიკე. რა სისარულით, რა იმედებით მიგვეტყუებოდა ამ დანიშნასა ჩვენ «ტვირთ-მძიმენი და დამაშვრალნი.» მადლობა ღმერთსაო, ვიძახადით გულში.

გვეგონა, რომ ბ-ნის ნევეროვის ჯ ნეტარ-ხსენებულ ექსპრ-ხოსის ექსკვის სისტემები დაწესებულ იქმნენ უმადლეს მთავრობისაგანაო და ახლის სისტემისათვის ახლნი კაცნი მოიწვიესო. გვეგონა ჯ გვიხაროდა, გვიხაროდა ჯ გვეგონა! შიშველ ხანებში ჩვენს ადრეულ სისარულს თითქო საზოგადოებრივ მოცდა. ბოლოს კი, ვაი შენს მტერს! ისევ შეჩვეული ჭირი გვინატვრინეს. გამოვიდა რომ სისტემა იგივეა და მართლ სერხია სსვა...

დაიხ, ბატონებო! იმ ტყუილმა იმედებმა ჩაიღულის წყალი დაჭლიეს. ღმერთო გვისხენ!...

რისაგან გისხნასო, მკითხავო თქვენ. იმისაგან რომ...

ერის, კინაღამ დიქროთი არ გამიწერა და არ წამოვიყრანტალე
შასუნი! სულ გადავიწედა, რომ აღმასნის სიტყვა აზრისა-
თვის არა აქვს მინიჭებული, არამედ იმისათვის, რომ დიდმა
ჭსტაქვას: «მე შენ გიბძანებ და ხმა უნდა გაიკმინდო.» და შა-
ტარამ მიუგო: «მაქვს შატვი მოგასსენოთ, რომ ენა მუ-
ცელში ჩამივარდა ბძანებისა-მებრ თქვენისა.»

ამ საგანსეღ ლექსის ათას-ნაირად გამშვენებების ნება
აქვს თურმე ყოველს ქვეშე-ვრდომს ყოველს კეთილად გან-
წყობილს ქვეყანაში და არავის არ ძალ-უძის აუკრძალეს. მაგა-
ლითებრ, შეიძლება თურმე დიდმა უთხრას შატარას: «მე შენ
გიბძანებ, მუხას ვაშლი ასნია მეთქი» და შატარას ნება აქვს
მიუგოს: «მაქვს შატვი მოგასსენოთ, რომ დღეს ჩვენმა მუ-
ხამ ვაშლი დაისხა ბძანებისა-მებრ თქვენისა.» და ამბობენ, რომ
ამის თქმას არავინ დაუშლის.

დიქროთი-რჯული ტყუილად კემდურებით ცენზურასა... აი,
ბატონებო, ყირიში რაღაც თიღოქსეა განენილა, ერთი თვა-
ლად უჩინარი შაწა მწერი. გარწმუნებთ, რომ ცენზურა ყო-
ველთვის ნებას მოგცემთ იმათზედ თამამადა წსწროთ. იმათ-
ში თურმე არც ჩინებია, არც მუნდირები, მაშასადამე იმათში
არავის უფლება არ ექმნება იყინოს რამე. აზრი თურმე იმათ
არა აქვთ და თქირი, მაშასადამე არც მიზეზი გექნებათ ჩაებათ
რაღაც იდეების უქმსა და მოუსვენარს ტრიალში.

ან რა საკადრისია დაზნისეღ კაცისათვის იდეების ბარ-
დებში გაბმა და ტრიალი! სხვა რომ არა იყოს-რა, იდეის
ფრად მაწეინარია კაცის აგებულებისათვის. ბატონო, რა კი
კაცს მიესევინა ის რაღაც იდეებია, ზაფხულის ბუხსავით ჩა-
მოეკიდებინა და მოსვენებას არ აძლევენ. ამას კიდევ ზედ მოჭ-
სდევს კუჭის მოშლა, სტომეჭი საჭმელს კელარ ინელებს და

გულის ფრიალიც იცის. საღი კაცი ტუეილ-უბრალად სხეულდება. კეთილად განწყობილ ქვეყანაში განა ეველანი არ უნდა ცდილობდნენ, რომ სხეულების მიზეზნი წინსწარვე მოსპობილ იქმნას. მაშ ის ერთი მეცნიერება, რომელსაც ჭიგოენას ეძახიან, უქმი სიტყვაა? წყლის ნაყვანა? მაშ ტუეილ-უბრალად დაშვრა იმოდენა ჭკუიანი საღსი მაგ მეცნიერების აგებისათვის?...

თუნდ ეპერ იქით იყოს, ახლა ერთი ეს კიკითხოთ: იდეები რომ არ იყოს, განა ქვეყანაზედ ცხოვრება არ შეიძლება? მაშ ამოდენა შირუტევი როგორაა ქსცხოვრებს? უირო ხვენსედე საღსი არიან, ხვენსედე კან-მრთელნი, ხვენსედე ღონიერნი და დღე-გამქელნი. აბა კალაა რა არის? ერთი უბრალად მწერი, ერთი რომ შევუბროთ, ცხრა მთას იქით გადავარდებო, მაგრამ შარშან მთელი ქვეყანა ივენსედე დადგა, შექვიდა და ძლივსა ქსძლია. ერთის მხრით იდეების მექანი ადამიანები ვიყავით და მეორეს მხრით უიდეო მწაწა კალაა და კინადამ გვაჯობა. ეს ცხადი მაგალითი არ არის განა, რომ სანა ეგ მოუსვენარი იდეაა არ არის, იქ ღონეს და ძლიერება. მაშ რად ვიუძღურებთ თავს იდეების ტარებითა? ეგ იცან ქვეყნის მეურნეობა და ამიტომაც თვალ-გაფაციცებით აქეთ-იქით იუფრებიან, არსაიდან შემოგვეპაროსო და ღონიერი უღონოდ არ განადგოსო.

თქვენ რაც გინდათ ბძანეთ და ხვენ კი ამ აზრისანი ვართ. ქვეყნის კან-მრთელობისათვის, განმლეერებისათვის ქვეყანაში მოარული იდეები სულ დედა-ბუდიანად უნდა ამოქსოვდეს კაცმა და წყალს მიჰსცეს. ეს წვრილ-ივეობაა რაღაცა, დაუფინია და ჭევირის: იდეა იმისთანა რამ არისო, რომ კერც სძლი

მეგრეკა, კერც თოფიო. ჰსტეუიან, თქვენმა მზემ! ერთი
უბრადღო მკრატელი და იმის ჯანი!... ამისი მკადლითი თვი-
თონ ეს წერილი გასლავთ.

ახალი წიგნები

ჩვენს უუჩინალოში მიქცეული იქნება უუჩინალოება უოველ-გვარს ჩვენის ცხოვრების მოვლინებაზედ, რომელიც კი ამ უუჩინალოების ღირსია. ამის გამო, დღეის ამას იქით, ჩვენს მკითხველებს შევატეობინებთ შინაარსს უოველის ასად ქართულის წიგნისას. ჩვენ მოგვიხდება აგრეთვე ხანდისხან უოგერტოს სხვა ენაზედ დაწერილს წიგნსედაც ღაშარაკი, თუ ეს წიგნი ან ჩვენს ქვეყნას შეესება, ან იმისთანა საგანს, რომელიც უოველთათვის საინტერესოა და, სხვათა შორის, ჩვენთვისაც.

დღეს კი, ბოდიშს ვითხოვთ მკითხველთან, რომ შირველადვე ერთს უხეირო და უფსო წიგნსედა უნდა მოგვიხდეს ღაშარაკი; მაშ რა ვქნათ? ეს წიგნი შირ-და-შირ ჩვენს ქვეყნას შეესება, განსაკუთრებით კასეთს და ხანდისხან ჩვენსედა ნათქვამის სისულელეს შეტეობაც კი გვესლისება. ეს წიგნი რუსულად არის დაწერილი და ქქვიან:

НАШЕ ОБЩЕСТВО И ЕГО СОВРЕМЕННОЕ СТРЕМЛЕНИЕ.

Кн. Рамаза Андроникова, землевладельца въ Кахетіи.

Тифлисъ 1880. Ц. 1 р.

(ჩვენი საზოგადოება და მისი ესლანდელი მიმართულება. თხზ. თავადის რამაზ ანდრონიკაშვილისა, მამულის პეტრონისა კასეთში. თბილისი 1880. ფასი 1 მან.)

თბილისში ასლად ჩამოსულმა იმერლებმა იციან, თუ რი სიტუკა ისწავლეს რუსული, ქართულად სმას აღარ გაგცემენ;

ერთი სახით რომ ელაპარაკა ქართულად, მათგან სშირად ორიოდ სამის უმნიშვნელო რუსულის სიტყვის მეტს ვეჭვას გაიგონებ.

ზოგაერთს ჩვენს პუბლიცისტებსაც ეს სჭირთ: უსწავლიათ რუსული ღღ-მაჭმადსანის დროინდელ კანცელარებში, ორიოდ მართლის აზრისთვის მოუყრავთ ეური, ტუიულებით გაუწეალებათ და უვიქრიათ, ურიგო არ იქნება ეს „სემი“ აზრები საქვეყნოდ გამოვაშკარო. საქვეყნოდ გამოაშკარავებისთვის ქაღალდზედ უკეთესი რა იქნება; ვეკლაიგებს იკისრებს: სიმართლესაც, სიცრუესაც.

ერთი ამ პუბლიცისტთაგანი განლაკოთ თ. რ. ანდრონიკაშვილი, ავტორი ზემოხსენებული წიგნისა. მე რომ რ. ანდრონიკაშვილისა ვეოფილვიუავი ამ წიგნს ქართულად დავეყრდი; ჯერ ერთი ესა, ქართულად მართლ-წერა სძიმძიმო არ არის და დაცინვას ავიცილებდი თავიდან; მეორეც ესა, — ბევრი სიცრუეც რომ ეთქვა, შინაურობაშივე გაიტანდენ.

თ. ანდრონიკაშვილს ეტყობა არა ჭეოენია ქართული მკითხველები; იმას მოუნდომნია თავის სახელის განთქმა მთელს რუსეთში. იქნება კიდევ გაითქვა, მაგრამ მე კიდევ რომ რ. ანდრონიკაშვილისა ვეოფილვიუავი, ისევ სახელის გაუთქმელობასა და სადმე მახსანში, ან გუფჯანში ჩემთვის მშეიდობიანად ეოფნას ვარჩევი ამ გვარ სახელის გათქმას.

თ. რ. ანდრონიკაშვილს თუმიცა 1830-ის წლიდანვე უმსასურნია სსვა - და - სსვა მმართველების ზედამხედველობის ქვეშ, მაგრამ მაინც წერის ერთი აუცილებელი კანონი ვერ უსწავლია: კაცმა ის ენა უნდა იცოდეს, რომელზედაცა სწერს.

ენას თავი დავანებოთ და შინაარსის განსილვას შეუდგეთ.

ავტორი ამ წიგნისა ღაპარაკობს კასეთის მეურნეობა-

სედ: მიწის შემუშავებასად, კენასის, ბადის, საქანდის, აბრეშუმის ჭიის, ფუტკრის მოვლასად, თამბაქოს, ბამბის გაჩენასად და სხვ. საგანი სწორად ღირსია გაცნობისა და დიდის ყურადღებით დავიწყეთ კითხვა, ეგება ახალი ცნობები შევიძინეთ ამ წიგნიდან; ზოგიერთი ცნობები მართლაც რომ შევიძინეთ, მაგრამ ერთი ორიგინალური ისეთი ცნობები ვნახეთ, რომელთაც ყოველივე ნდობა დაგვაკარგვინეს ავტორისა.

ერთს აღაგეს ავტორი ღამაგრებას ჩვენებურის გუთნის სიმძიმესა და უსიერობასად, ჯ შედეგ ამბობს: რადგან ჩვენს აგრძელებებს ჩვენს მიწაში სხვა-და-სხვა გუთნები არ უცდიათ, ჯერჯერობით სჯობს ისევ ჩვენი გუთანი ვინამართ, მხოლოდ დაგვაძლუბეთ და გავაუმჯობესოთ, ღერძი, თულები, და სხვა საწილები რეინისა გავაკეთებინათ, (ე. ი. ზოგიერთი იმისთანა საწილები, რომელთაც სამეფარ-გარედან კი ძვირად აკეთებენ რეინისას, ჩვენს გუთანს რეინისა გავუკეთოთ!) მერე ეს რას უყამს; სის მაგიერად რეინისა რომ გავაკეთოთ ჩვენი გუთანი იმით დამსუბუქდება?

როგორ მარჯვად გაანგარიშნათ აგრეთვე საიდან რა შემოსდის გლეხ-გატს მთელს ვასეთში: თამბაქო ყოველსავე კომლს გლეხ-გატს ერთი-ერთმანერთად ანგარიშით მოხდის ერთი აბაზისა (გვ. 11); ბოსტნეული ორის მანათისა (გვ. 12); სიღი და კაკალი ორის მანათისა (გვ. 12).

ეს როგორღა მოხდა, რომ მერე ადგილას სულ სხვა გაქეთ გამოანგარიშებული; თამბაქო მოხდის ყოველსავე გლეხ-გატს ვასეთში სამის მანათისა, ბოსტნეულობა ოთხის მანათისა; სიღი და კაკალი ოთხის მანათისა (გვ. 19).

ეს რა ამბავია, ბ. ანდრონიკაშვილ, ერთგან აბაზი, მეორე

რედგან იმავე საქონელში სამი მანათი; ერთგან ორი მანათი, მეორედგან ოთხი.

ან საიდან დასთვალეთ, რომ მთელს კასეთში ცხვარი სამას ცხრამეტი ათასი სულაა, არც მეტი, არც ნაკლები.

ამ გეგმა აღრიცხვამ გული ამიდრუა, თორემ მკითხველს გაკაცნობდი ზოგიერთს ამ წიგნში დასახლებულ ცნობებს, მაგრამ სწორე მოგახსენოთ, სიწრუე სხვის ჰიროთაც კი არ მესდისება.

განმა მართალი უნდა სთქვას, ბ. რ. ანდრონიკაშვილის წიგნში ორი-სამი ძვირ-ფასი ჯიშია, რომელიც თუმაა ასლი არ ჯრის, მაგრამ სშირ-სშირად მისი გამეორება არ გვაწყენს. ავტორი სწერს, რომ ჩვენი ესრედ-წოდებული განათლებული ახალ-გაზდობა უფრო აღბეჭდებს ეძებს ქაღალტებში და სოფლის მეურნეობისათვის კი თავი მინებებული აქვს. ისა სჯობს, ამბობს ავტორი, რომ ჩვენი გონების ძალა სოფლის წარმოებას მოხმადეს; მიწის შემუშავება გაჯანჯვობესოთ, სელ-საქმე და ჩვენი ნაწარმოების აქვე შემუშავება გაჯანჯვალათო, თორემ ესლა ჩვენი მატყელი და აბრეშუმი სამსღვარ-გარედ იგზავნება; იქიდან შემუშავებული და გადაკეთებული მოდის და ერთი-სამად-სუთად ისევ ჩვენსედ იყიდება.

ეს ერთად-ერთი ჭეშმარიტი ჯიშია მთელს წიგნში, მაგრამ ისეთი დაძველებული და ათი-ათასჯერ გამეორებული, რომ თქვენც დამოთხსნებით ამ ჯიშის ეიფვა მანათად (წიგნი მანათად ღირს) სულს არ მოგტყმს, მეტადრე ამ სიძვარეში.

ქართული არითმეტიკული საანგარიშოები, ანუ
გამოსაცნობები, ანუ ზღაპრები და რიცხვებითი
მაგალითები.

გუგისი მოსამზადებელი. ნათარგმნი რუსულით ევტუშევსკი-
საგან (!) ოლ. დიდებულიძისა. თბილისი. 1880 წ.

ანგარება ყოველს საქმეში საზიზღარი და გასაკიცხავი,
თუმცა ეს გარის დამამდაბლებელი თვისება თვალის შეხვევის
გამო სშირად დაუსჯელი რჩება. მაგრამ ზოგიერთის წმიდა
საქმისათვის ანგარებით ჩირქიანის სელის შესება აწასოდეს
არ უნდა რჩებოდეს დაუსჯელი და გამოუაშვარებელი. ამისთანა
წმიდა საქმე არის მაგალითად უმეტესი საღისის და მოზარდ
თაობის განათლების საქმე. გაცხ სინიდიის მთლად დაგარჯუ-
ლი უნდა ჭქონდეს, თუ მოჭკიდებს სელს ამისთანა ჰატიო-
სანს საქმეს მსოფლად მისთვის რომ გააწიარქიანოს იგი და
მით თავისი პირადი ინტერესები წინ-წამოაყენოს.

ნუ თუ მოინებება რამე იმაზე უსამტლესი, როდესაც გა-
ცი თავის მოქმედებით საღისის გონების დამსანჯვებას სელს
უწყობს და სწოვს სისხლს უიმასოდან სისხლ-ნაკლულს საღ-
სსა!

ამ აზრებმა გაგვიელვა თავში, როდესაც ოლ. დიდებუ-
ლიძის ნათარგმნი «ქართული არითმეტიკული საანგარიშოები,
ანუ გამოსაცნობები, ანუ ზღაპრები და რიცხვებითი მაგალი-
თები» გადავკთავდი; ამ წიგნის გამოცემა ერთსელ გი-
დედვ დავიმტკიცა ნათლად ის ჭეშმარიტება, რომ ყოველს წმი-
და და ჰატიოსან საქმეს წუბბელსავით მოეკიდება ზოგიერთი
პირი და სტდილობს, ამ საქმეში მაგრად გაიდვას ღესი და
ღრმად ჩასოს ბრჭყალება.

ოღ. დიდებულიძისას გადმოუთარგმნია ევტუშევსკის წიგნი, მაგრამ ვაი ამისთანა გადმოთარგმნას! მის მაგივრად, რომ მთარგმნელს გადმოეკეთებინა ევტუშევსკის არითმეტიკა, გამოეყენებინა მისი მეთოდა და ჩვენი სკოლების მოთხოვნილებასთან შეეთანხმებინა, იმას სიტყვა-სიტყვით, შეუცვლელად, გადმოუთარგმნია წიგნი. მართლაც, სასკლმძღვანელოს გადმოეკეთება ბევრად სჯობს სიტყვა-სიტყვით გადმოთარგმნას, მაგრამ ოღ. დიდებულიძისას ამის ღირდი არა ჰქონია. გადმოეკეთება უფრო მეტი ღირ უნდოდა და რისთვის შეეწყობინა თავი!

ამ წიგნის მთარგმნელი, როგორც ეტყობა თავის ვიზის გადაცემას უფრო თანუგრძნობს, ვიდრე ემაწილების ნორმის გონების გაკარჯიშებას. ამის დამტკიცება მსული არ არის: ოღ. დიდებულიძისას გადმოუთარგმნია №2 გვერდი, მოხაშვადებული კურსი, რომელიც რუსულ დედანში შეადგენს მხოლოდ ნასკვარს მთელის წიგნისას. ევტუშევსკის წიგნი კი, რომელიც რუსულს ენაზე შეიცავს ორს ნაწილს (მოხაშვადებული და სისტემატიკურ კურსს) ღირს ორ აბაზად. ოღ. დიდებულიძისამ კი გაუძამდრობა გამოიჩინა და დაუნიშნა თავის წიგნს (ევტუშევსკის წიგნის ნასკვარს) ფასი ათი შაური. შესაძლებელია, გვიპასუხოს, რომ წიგნი ეგებ არ გავრცელდეს (ნეტავი აგრე) და მით ჩემს ვიზებს ზიანი მიეცესო. მაგრამ ეს პასუხი უურადადების ღირსი არ არის, რადგანაც ვეკლავთ თავის ცხადია, რომ სასკლმძღვანელოებს ჩვენში დიდად საჭიროებენ და ისიც გიცით, ზოგაერთი უდიდესი, უპარგისი სასკლმძღვანელოები რა უდიდისის საშუალებით და დონისძიებით ვრცელდებიან ხელსში. მაგალითად ჩვენ გიცით, როგორ გა-

გარეულა ბ. გ. დიდებულიძის საკულუვის სადმოთა-წერლის თარგმანი, რომელიც ესლა მეორედ გამოიცა.

გარდა ამისა ოლ. დიდებულიძის თარგმანი მეტად გაუგებარის და მძიმე ენით არის დაწერილი; მთარგმნელი სმარბს სიტყვებს: ბოჩკა, კედრო, კედროიანი, შრიანაიკი, სუსარი, ჩეთვერთი, შოდრიანაიკი, ტროიკა, საღიკეთი, იოლკა, ურთკი და სსკ. და სსკ. თუ დიდებულიძისამ ზოგიერთი სიტყვების საზადლო სიტყვები ვერ იპოვა ქართულს ენაზე, რისთვის არ შესცვლა მაგალითები? ამითი შეთადნა სომეხი დაწკლდებოდა-რა. მაგრამ ცალკე სიტყვები რასა კმარა, ისა სჯობს მთელი «ზადახები გადმოწერეთ ამ თარგმანიდან».

«ყმაწვილმა ერთ ოთახში, სიგანეზე, თავით ბოლომდინ, გაიარა ათი ნაბიჯი...» (გვ. 20, კით. 78).

«რა რიგათ შეიძლება აიწონოს ერთბაშთ მთელი რიცხვი ფუთისა 40-დინ ოთხი რკინის ნაჭრით: 1 ფუთიანი, 3 ფ., 9 ფუთ., და 27 ფ.» (გვ. 73, კით. 285.)

«როდესაც მესაათემ მოაჭრიალა საათის ისარი, მაშინ საათმა დაჰკრა ხუთჯერ და ბავშვმა მაშინ, იქ ყოფმა იმ დროს, საათის რეკა დასთვალა 50 რამდენს დაკვრას დასთვლიდა ხოლმე ბავშვი ყოველს ისრის მოჭრიალების დროსა და რომელს საათზედ დააყენა მესაათემ საათის ისარი?» (გვ. 88, კით. 342).

გესმოდათ ბ. მთარგმნელა რასა სთარგმნიდით და სწერდით? კიდევ ერთს მაგალითს დაგისასულებთ; მაგრამ კმარა! რაღა კოჭკით, ამითიც ღირსეულად შეგიძლიანთ თარგმანის დაფასება. არ გეგონათ, რომ ამისთანა მაგალითების დასასულება აღარ შეგვეძლოს, წიგნი საკსკა შეცდომებით, უზროდ სთარგმნის კითხვებით და ჩვენ სრულებით სურვილი არა გვაქვს ამ დამახინჯებულის წიგნის გადმოწერისა. ჩვენ გვსურს მხოლოდ დაკბრკოლოთ ამ წიგნის გავრცე-

ლებს ხალხში და მით ცოტათი მაინც დაკუჟანგოთ ზოგიერთებს სურვილი, თავის უწმიდურ განზრახვით შეესონ იმისთანა წმიდა საგანს, როგორიც არის ხალხის განათლება.

მეფე დიმიტრი თავ-დადებული.

თსულებს ილ. ჭაგჭავჭავაძისა. (1200 კგ ზემდე. ფასი 15 კაპ.)

კაცია—ადამიანი?!

მოთხოვს ილ. ჭაგჭავჭავაძისა, მეორე გამოცემა. (დაბეჭდა ორგვარ ქაღალდზე. კარგ ქაღალდზე დაბეჭდილი (300 კგ ზემდე.) ფასი 60 კაპ., უბრალო ქაღალდზე—40 კ. (900 კგ ზემდე.)

პატარა ბიბლიოგრაფიულ შენიშვნაში ბევრს ვერაფერს ვიტყვით ამ ასლად გამოცემულ წიგნებზე; არც მათ შინა-არსს გადავცემთ მკითხველებს, რადგანაც საზოგადოება საკმაოდ იცნობს ამ თსულებებს: პირველი მათგანი დაბეჭდილი იყო «ივერიაში», მეორე კი კარგა ხანია მას აქედ, რაც პეტერბურგში გამოიცა და გასაყიდი აღარსად არის. აქ მხოლოდ ამას ვიტყვით, რომ ილ. ჭაგჭავჭავაძემ სასიამოვნო ცვლილება მოახდინა თავის «კაცია—ადამიანიში»; მაგალითად, ვეტორმა გამოსტოვა თავის თსულებიდან ზოგიერთი ისეთი ადგილები, რომელნიც მხოლოდ აგრძელებდნენ მოთხოვნას და არაფერს კი უმატებდნენ მის ღირსებას,—ის ადგილები, სადაც თვითონ ავტორი ეხასხებოდა მკითხველებს და ღუარსაბ თათქარიძის მაგალითით «ჭეუას ასწავლიდა.» ეს ორი თსულება ღამის წიგნებათ და კარგს ქაღალდზედ არის დაბეჭდილი.

პოლემიკური საუბარი მღვდლისა ინგილოთ
ეჭენდისთან.

თსულებს მღვ. სიმეონ ბეგეევისა. თბილისი 1880. ფ. 70 კ.

ამ ღამესად და სუფთად გამოცემულ წიგნის შინაარსი ეს არის: მღვდელი უმტკიცებს ინგილოთ ეჭენდის მართლ-მადიდებლობის უზირატესობას მაცმადიანობის წინაშე. დანიშნულება ამ წიგნისა ის არის რომ, გავრცელდეს მაცმადიანებში და გაუადვილოს მღვდლებს ქრისტიანობის გავრცელება. ჩვენ ჩვენის მხრით არ თანაუგრძნობთ არც ამ თსულების შინაარსს, არც მის დანიშნულებას. ეს წიგნი ეყუთვნის მის საუბედუროდ იმ კვარს წიგნებს, რომელნიც ვერასოდეს ვერ მიაღწევნ თავიანთ აზრს და უფრო ავნებენ კი. ნუ თუ ჭკონია ავტორს, რომ ის თავის წიგნის გავრცელებით მაცმადიანებს მოაქრისტიანებს? ავტორს არა სცოდნია, რომ სარწმუნოების გრძნობათა აღმგრამ ბევრი ენება მოუტანა კაცობრიობის წარმატებას, ბევრი უმანჯო სისხლი დაღვარა.

ამ წიგნის ავტორს არ უნდა დაევიწყებინა, რომ ქართველ მაცმადიანებისთვის მისი წიგნი გამოუდგარი და მავნე იქნება. თუმცა მაცმადიანნი ქართველნი ჩვენ მართლ-მადიდებელთ ეჭვით გვიუფრებენ, მაგრამ მომავალში სარწმუნოების განსწავლება ჩვენს ერთი-ერთმანერთთან დაკავშირებას სრულიად ვერ დაბრკოლებს, რადგანაც სწავლა-განათლება ბეგეევის გაუცებარ ქადაგებაზე უფრო მძლავრი საშუალებაა კაცობრიობის წარმატებისათვის. სწავლა-განათლება აღმადგლებს რელიგიურ გრძნობის მნიშვნელობას და ამის გამო არ შეეხება და არ წაბილწავს

მას: იმასაც ვერ დაგვიმტკიცებენ ბეგევეები, რომ კაცობრიობის ზრდგრესს რითიმე აწინებს მანქანადიანობამ.

ჩვენდა სასიამოვნოდ ბეგევეის თსზულება ისეთ გაუგებარის, მძიმე ენით არის დაწერილი, რომ ღრმა ქართულის მცოდნეებსაც კი გაუჭირდებათ მისი წაკითხვა და ამის გამო ამ წიგნს სრულებით არ შეუძლიან ვნების მოტანა. გასაკების ენით კი რომ ყოფილიყო დაწერილი, ბევრს ქართველ-მანქანდინს დაგვაშორებდა ჩვენ, დასდოვების მაგიერად. აი ერთი ნიმუში ბ. ბეგევეის ენისა:

«მაგრამ შესაძლოა იზარებოდეს ესე ჩემის ნამდვილის გულ-და-ფერებით დიდად სასარგებლოდ თვითოეულის მისის ღვდელთაგანისაგანცა, რომელთაც აქვსთ ყოველთათვის ძრიელ სწირი და დაახლოვებული კავშირი და ერთობა მუსულმანებთანა, და ეგრეთვე მისს სასწავლებელთ მასწავლებელთ და მოსწავლეებთან, როგორც რომ ახსნის ღროს მათ მიერ თავის მონათესავეთ და მცნობათვის, ქრისტიანებაგან, თუ მუსულმანებთან, მართლმადიდებელის სარწმუნოების ქვეშაირტებათა, ეგრეთვე თითქმის მუდმივის უკანასკნელთაგან ბაასის ღროს თავიანთ ცოლებთან-მი,—მანქანდინთ სასწავლებელთ მოწაფეებთანა, ქრისტიანობის უაღმა-ტებულესობაზედ წინაშე მუსულმანობისა,—და გარდა ამისა დამსწნელის სახით შეუძლიან ამას იმოქმედოს სხვათა შორის თვით ესრეთ წოდებულ ოსმალეთის საქართველოს მცხოვრებთც, რომელნიც ისტორიულ გარემოებათაგანო თუმცა კი იძულებული არიან აღვიარებდენ ისლამსა, მაგრამ ენით და გულით არიან ფერეთ ისევ ქართველნი, თვალნი და იმედნი რომელთაცა სწირად მოიქცევიან თანა-მოსისწლე და ერთს შთამომავლობის ბედნერთ თავის მოძმეთ და მეზობელთ,—რუსეთის იმპერიის ქვეშევრდომთ, ქართველებზედ, რომელთა-თანაცა განგებითა ღვთისათა და ძლევა მოსილის რუსეთის მხედრობათ შემწეობით აწ უბვე შეერთებულ არიან.»

მე სეფობით ბიბლიოგრაფის გამიჭირდა ამ უთავბოდლო წინადადების გადმოწერა, და წარმომიდგენია რა სიტანჯველი

წასავითხავი უნდა იეოს ბეგიევის წიგნი მკითხველებისათვის.

ესლა ორიოდე სიტყვა მივმართეთ ბეგიევის წიგნის გამომცემელს. გამომცემელი წიგნის უკანასკნელს გვერდზე აღნიშნავს, რომ ბეგიევის წიგნის გაყიდვით შემოსულის იგულისხმებოდა სხვა ორბელიანის ლექსიკონი. იმედი გვაქვს, ჩვენი სამღვდელთა შორის დაგვეხმარებოდნენ ამ წიგნის გასაყიდვად. ამ განცხადების შესახებ, ჩვენ მოვასწავებთ გამომცემელს, რომ, თუცა ორბელიანის ლექსიკონის გამომცემი კარგი საქმეა, მაგრამ ამის აღსასრულებლად ბეგიევის თხზულების გავრცელება აუფროსდეს მოსაწონია. წმიდა აზრის მისაღწევად წმიდა საშუალება უნდა იხმაროს კაცმა, და არა უწმიდური და მავნე.

უცხო ყველანი.

მსგავსა კაცმა გზა გაიკვალეს იმ შირკელის შესვლით დაბურულს და ბნელით მოცულს ტყეში, რომელსაც პოლიტიკას ეძახიან. აქ ისეთივე ბრძოლაა ცხოვრებისთვის, ისეთივე სურსიანობა, ისეთივე თვალთმაქცობა როგორც თვალთმაქცობას, სურსიანობას და ცხოვრებისთვის ბრძოლას მსუცებში ვხვდებით. განსხვავება მხოლოდ ეს არის რომ, ადამიანებს ისეთი ბასრი კლანჭები და ბასრი კბილები არა აქვთ, როგორც მსუცებს, მაგრამ ენა კი ისე მჭრელია, რომ კლანჭების მაგიერობაც შეუძლიან და კბილებისაც.

რა იყო მართლა მთელი შარშანდელი წელიწადი ევროპისათვის, რა ასრებით უნდა ჩაიწეროს ეს წელიწადი საზოგადო ისტორიაში? იმავე ასრებით, რა ასრებითაც სხვა წელიწადები იწერებოდა. შარშანდელმა წელიწადმა დაგვარწმუნა, რომ, ერთს სასულმწიფოს მეორესთვის მსულად შესტკივა გული და თუ სიკეთეს სჩადის რაღაც, სასეში მხოლოდ თავის სარგებლობა აქვს. ეს ჭეშმარიტება დიდი ხანია გამოთქმულია, თუმცა ზოგს სჯერა კიდევ რომ ბევრი იმისთანა სასულმწიფო კაცია, რომელსაც მართლა გული სტკივა დახატულ უცხო-ქვეყნელებისთვისაც.

შარშან ათასწლიდან შეიცვალა ევროპის სასულმწიფოთა წეობა; ხან ერთი მეორეს დაუმეგობრდებოდა, ხან მეორე მესამეს, ხან უწინდელი მეგობრები ერთმანეთს შეძოსწყებო-

დენ და მტრად უსდებოდნენ. ერთსულ მთელის ევროპის წარ-
მომადგენელნი შეიყარნენ ბერლინში და სსკა-და-სსკა საგან-
სუდ «მეგობრული» სჯა ქქინდათ. დათანხმდნენ კიდევ თავიანთ
მოქმედების ზღანსუდ, გადსწევითებს ოსმალეთსა და სხბერ-
მნეთს შუა სამსჯერების გაყვანა, ოსმალეთიდან ერთის კუნ-
ჭულის მოჭრა და სერნოგორიისათვის მიტემა. ბევრს არ მოს-
წონდა ეს გადსწევითელება, თუმათა კი უარი არ უთქვამს ღ მსო-
ლოდ შემდეგ ქვეშ-ქვეშადა ცდილობდა თავის გადსწევითელება
უქმად ყოფნით დაერღვია.

რა არის მიზეზი ამ ცბიერებისა და ორ-პირობისა?

ოსმალეთს მთელის ევროპის სასულმწიფოებაი უყუარებენ
როგორც თავის ღუქმას. ყველა დაწმუნებულია, რომ ამ
სასულმწიფოს დიდი დღე არა აქვს და ყველა იმასა სტდი-
ლობს, მის გაყოფის დროს თითონ თავისუფალი იყოს და
მადანი ღუქმა მოიგდოს სულში. აი ამ წადიდით აისხნება სა-
სულმწიფოთა მოქმედება.

ინგლისის მართებლობა ესლანდელის მინისტრის გლად-
სტონის სულში მსოლოდ იმასა სტდილობს რომ, ოსმალეთის
მასლობელ და ქვეშევრდომ ხალხის გული მოიგოს და თავისი
გავლენა მით გაამლიეროს აღმოსავლეთში. გლადსტონს წარ-
გად ესმის, რომ ოსმალეთს მალე მოეღება ბოლო და თუ მის
გაყოფის დროს შემოსხენებულ ხალხთა გული მოზოებული
ექნება, ჰიარში ხალა-გამოვლებული არ დარჩება.

ეს აუო მიზეზი რომ გლადსტონმა, მოიკდო თუ არა
სულში ინგლისის მართებლობა, მაშინვე მოსთხოვა ყველა სა-
სულმწიფოებს, შეასრულეთ შარშანდელი ბერლინის კონგრესის
გადსწევითელება; სხბერმნეთს თავისი წილი მამული მიუსო-

მეთ და სამზღვრები შეუსწორეთ; ხერხგორიასაც თავისი წი-
ლი მიეცით და ოსმალეთის მართებლობას ძალა დაატანეთ,
მცირე ჯიბში მალე რეპარმები მოახდინოხ.

ვეკლანი დასთანხმდენ, მოსთხოვეს ოსმალეთს დაპირე-
ბულის შესრულება, ხელმოკრედ შეკვარეს ბერლინიში კიდევ
კონტერენტის და ესლა უფრო დაწვრილებით გამომარკვეს, რა
და რა მიწები უნდა მიეცა ოსმალეთს საბერძნეთისა და ხერ-
ხგორიისათვის.

თითქო გასაკვირველია, რად თანაუგრძნობდენ სსვა-და-
სსვა სასელმწიფოები ინგლისის მოთხოვნილებას და რად აძ-
ლებდენ ოსმალეთს თავისი ჰირობები შეესრულებინა?

იმად რომ არც ერთს მათგანს არ უნდოდა ბერძნები,
ხერხგორიელები და სსვა პალკანიის სელხი გადემტრებინა და
მარტო ინგლისისათვის მიენდო მათის ბედ-აღბლის გაუმი-
ჯობესობა. ვოველს ამ სასელმწიფოთაგანს უნდოდა თითო-
ნაც წილი ჩაედო ამ გაუმჯობესობაში და ბოლოს ქქონოდა
უფლებს ეთქვა: მე რაღა ბუში მნასეთ, მეც დიდი მოღვაწეო-
ბა გავწიე ამ სელხთა გასაბედნიერებლად, ვის შეუძლიან ჩემი
განდევნა, მეც მინდა ამ სელხებთან ვივაჭრო, მივიდ-მოვიდე
და ჩემი ძლიერება გავავრცელო.

მარტო ინგლისი გლადსტონის წყალობით მოქმედებდა
გულ-გასხნილად და რაინდულად. სსვანი ერთსაც აძებდენ, მე-
ორესაც; სვანთქარის მტერთაც თითქო შემწეობას აძლევდენ და
თითონ სვანთქარსაც; ერთსაც აგუიანებდენ, მეორესაც, და
როდესაც საქმე საქმესად მიდგებოდა, უკან-უკან იწევდენ.

მაგალითის მოძებნა ძნელი არ არის.

ოსმალეთს არ უნდოდა შეესრულებინა ბერლინის კონტე-
რენტის გარდაწვეტილება; ევროპის წარმომადგენელთა კრების

გარდაწვევებივს ოსმალეთი გაუქმებას უზიარებდა სსვა-და-სსვა სერსით, მაგრამ ვერას გასდა. ეველა კეროზის სასკელმწიფოებმა გაგზავნეს თავ-თავიანთი სომალდეები ოსმალეთის ნა-პირებისკენ და შეაშინეს მისი მართებლობა, თუ ნებით არ გა-დასცემო ჩერნოგორიას დაპირებულს დუღენიის, ძალით გარ-დაგატყმინებოთ.

აი ამ დროს, როდესაც ოსმალეთის ნაპირებთან კერო-ზის სასკელმწიფოების სომალდეები იდგნენ, გამოჩნდა ამ სა-სკელმწიფოების ორ-პირი. მხოლოდ ინგლისი იყო მზად საქმე ბოლომდის მიეყვანა; სსკები კი, მაგალითად სანჯანგე-თი, გერმანია, ავსტრია, დიურთს დაუმაღლებდენ, რომ ო-გორმე მათთვის თავიდან აეცილებინათ ეს უსიამოვნო ვარაუ-ლობა ოსმალეთის ნაპირებისა. პირ-და-პირ გამოთქმა კონარე-ბოდათ, არ უნდოდათ ეწვევინებინათ ჩერნოგორიისა და სსვა პეტარა სასკელმწიფოებისათვის და არც ის უნდოდათ თავიანთი ძალ-დატანებით ოსმალეთი შემოემწყვდებინათ.

ბოლოს, როგორც იყო, ოსმალეთმა მრავალის წვლების შემდეგ ჩაბარა ჩერნოგორიას დაპირებული ქალაქი დუღენიის და სომალდეები წავიდ-წამოვიდნენ. დაჩნა საბერძნეთის საქმე. ოსმალეთი გადაწვევტილს უარს ამბობს, მე არ შემიძლიან სა-ბერძნეთს ის მიწები მივცე, რომელთაც ბერძნისის კონტერენტადი დაუნიშნაო. სასკელმწიფოებიც ძალას არ ატანენ და იმასთან, თუ საბერძნეთს უნდა თავისი ძალით დაიჭიროს ის მიწებიო.

მოეღმა კეროზამ ორჯერ მაისა ეს მიწები საბერძნეთს და ესლა, ოცნა ოსმალეთი უარსედა სდგას, ამბობს, ერთხელ თავი ქვისთვის უნდა და მეორესხად, იმდონ და ვინც უფ-რო ძლიერია იმას დაარჩესო.

სსკები ბეჭენი ამბობენ ასე, მაგრამ ამას არ ამბობს ინ-

გლისი. ეს მზად არის, თუ საბერძნეთსა და ოსმალეთს შუა
ომი მოხდა, საბერძნეთს რითაც კი შეიძლება შემოეღოს გაუ-
წიოს.

ამ უკანასკნელს დროს სასკლდშიყოფთა შორის მოღაპ-
რებმა არის, რომ ეს უსიამოვნობა ოცნს სასკლდშიყოფთს შუა
მორიგებით გაათავონ. ჯერ ერთიცა და მეორეც თითქმის უარ-
ყვდა სდგას, მაგრამ ბოლოს არ შეიძლება, არ დათანხმდეს.
მნელი ეს არის რომ, ამ მორიგებასაც ისეთივე მნიშვნელობა
ქნება, რა მნიშვნელობაც ბერძნის კონგრესის და კონტრე-
ნის გარდაწყვეტილებასა ქონდა. თუ ოსმალეთს ჰეტარა ოცნა
არ უზგესეს კვრახის სასკლდშიყოფებმა მშვიდობითა და მორი-
გებით ბევრი არა გამოვა-რა.

ინგლისის მმართველი გლადსტონი ამ ბოლოს დროს
ისე მოქმედებს, როგორც შემოქმედის შორის გამჭვრეტს სა-
სკლდშიყოფ კაცს. ოსმალეთი მალე დაიწვევს და საუკეთესო
წილი თუ არ მისის ქვეყნებისა, ძლიერებისა მანც ინგლისს
ერგება. ოსმალეთის დარღვევა კი საუკეთესო აღარ არის.

ოთხის წლის წინაჲ სძლით დაიწყო სვანთქარმა საქ-
რისტიანო სასკლდშიყოფები და სძლითვე კტარა ამ ოთხის სა-
უკუნოს განმავლობაში. მაგრამ სძლით დატყრილი და ერთ-
მანერთთან ცბიერობით შებაწრული საღეს ერთსელაჲ არის
თავს ისხნის თავის მტარვლებსაგან, როდესაც სძლი დაყს-
ბდება და ბაწარი დაღებდა.

ოსმალეთი დიდი ხანია რაც ირღვევა. იმის ქვეშე-
ვდრომ საღესებმა ოთხი-სუთი თავისუფალი სასკლდშიყოფ და-

არსეს. კან მოიძვინო ოსმალეთის გავლენასა და ძლიერებას?
 უკუპყლია ისა, რომელიც ოსმალეთის მართებლობას ბევრს
 აღარ შეეფერება და მხოლოდ იმას ეტყება, მის ქვეშევრდომ
 საფსთა გული მოიგოს.

24 დეკემბერს.